TOTORIAI ŠALIA MŪSŲ: TOTORIŲ ETNINĖS BENDRIJOS PAPROČIAI, TRADICIJOS, ETNINIS PAVELDAS

Alytaus rajono savivaldybės viešoji BIBLIOTEKA

2021 m.

TURINYS

ĮVADAS..... 3
ISTORIJA..... 4
VYTAUTAS DIDYSIS IR TOTORIAI..... 5
KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAI..... 5
Raižių mečetė..... 5
Raižių totorių kapinės..... 15
TOTORIAI ALYTAUS KRAŠTE..... 25
Raižių totoriai..... 26
ŽYMŪS ALYTAUS KRAŠTO TOTORIAI..... 51
Adomas Chaleckas..... 52
Adomas Chaleckas..... 52
Balys Chaleckas..... 53
Mustafa Chaleckas..... 55
Suleimanas Chaleckas..... 56
Aleksandras Janušauskas..... 57
Chalilis Janušauskas..... 58
Adas Jakubauskas..... 59
Romualdas Makaveckas..... 61
Aleksandras Makulavičius..... 63
Danielius Makulavičius..... 64
Ipolitas Makulavičius..... 66
Jonas Radlinskas..... 67
ETNOKULTŪRA..... 69
Papročiai..... 69
Tautiniai drabužiai..... 70
Kulinarinis paveldas..... 74
NAUDOTA LITERATŪRA..... 78
PRIEDAI..... 79

ĮVADAS

Šią vasarą sukanka 700 metų nuo didžiojo kunigaikščio Gedimino sąjungos su totoriais prieš Kryžiuočių ordiną sudarymo. Siekiant pažymėti Lietuvos totorių istorijos ir kultūros 700 metų jubiliejų, paminėti bendrą lietuvių ir totorių kovą su Kryžiuočių ordinu, skatinti Lietuvos visuomenę domėtis valstybės praeitimi, jos istorija ir kultūra, Seimas 2021 m. paskelbė Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metais.

1397-ais metais Vytautas Didysis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje apgyvendino totorius. Nuo tų laikų daug vandens nutekėjo. Buvę raiteliai, puikiai rytietiškus kardus valdę kariai tapo gerais artojais, daržininkais, o jų palikuonys per kelis šimtmečius prigijo Lietuvos žemėje ir su pagarba mini Vytauto vardą, nes jis labai rūpinosi totoriais, suteikė jiems dideles teises, leido išpažinti savo tikybą, statyti maldyklas, kalbėti savo kalba, laikytis savo papročių.

Lietuvoje gyvena daugiau kaip 5 tūkstančiai totorių. Nors totorių ne tiek daug, tačiau jie – mūsų šalies istorijos dalis. Ši maža tautelė iki šiol išlaikiusi savitus etninius ir religinius bruožus.

Šio darbo tikslas – išsamiau susipažinti su buvusiais ir dar išlikusiais vienos iš mūsų valstybės tautinių bendrijų – totorių – dvasinės ir materialinės kultūros palikimu, jų papročiais ir tradicijomis, lietuvių tradicijų įtaka totorių bendruomenės kultūriniam paveldui. Siekdami savo tikslo iš įvairių šaltinių rinkome medžiagą apie totorių šventes ir svarbiausių gyvenimo įvykių apeigas, lyginome senuosius – tradicinius ir dabartinius totorių papročius. Iš surinktos medžiagos buvo paruoštas šis kraštotyros darbas: „Totoriai šalia mūsų: totorių etninės bendrijos papročiai, tradicijos, etninis paveldas“.

Alytaus rajono savivaldybės viešoji biblioteka turi sukaupusi nemažai medžiagos apie Alytaus krašto totorius. Kai kurie šiame darbe pateikiami ištekliai yra autentiški ir prieinami tik Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos skaitytojams.

Nors apie totorius galima rasti literatūros kai kuriuose leidiniuose, tačiau iki šiol trūko leidinio, kuriame būtų plačiau rašoma apie Alytaus krašto totorius.

Šiame darbe Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos surinkta ir ilgus dešimtmečius kaupta medžiaga susisteminta, papildyta projekto metu vykusių edukacijų nuotraukomis. Viename leidinyje galima rasti Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Vaisodžių filialo bibliotekininkės B. Vaitulevičienės surinktą autentišką medžiagą apie Raižių totorius, daug medžiagos paimta iš vietinės ir respublikinės spaudos, kurios archyvus galima rasti tik didžiosiose bibliotekose, Alytaus rajono savivaldybės tinklalapio ir kitų šaltinių. Daugumą leidinyje panaudotų šaltinių galima rasti tik Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, kai kurių kopijas – Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje.

ISTORIJA

Totoriai Lietuvoje yra unikali etninė grupė, gyvenanti Lietuvos Respublikoje ir laikoma viena seniausių tautinių mažumų. Totoriai Lietuvoje yra tiurkų ir mongolų genčių palikuonys. Jų protėviai imigravo į LDK iš Aukso Ordos, Krymo chanato ir Pavolgio Ordos. Totoriai dabar neturi savo valstybės, tačiau sugebėjo išlaikyti savo etninę kultūrą, tautinę ir religinę tapatybę. Dauguma Lietuvos totorių yra musulmonai sunitai. Jų dvasinis centras-muftiatas buvo atkurtas 1998 m., sugriuvus Sovietų Sąjungai. Šiandien Lietuvos totorių mečetės veikia Nemėžyje, Keturiasdešimt Totorių kaime, Raižiuose ir Kaune.

XIV amžiuje Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė apėmė didelę teritoriją, o siena rytuose buvo netoli totorių žemių. Tarp dviejų tautų vyko intensyvus bendravimas.

Pirmieji totoriai į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atėjo kaip sąjungininkai kovose su kryžiuočiais 1319–1320 m., kai didysis kunigaikštis Gediminas sudarė sutartį su totoriais. Būtent dėl šios sutarties šiemet minime lietuvių ir totorių pirmųjų kontaktų 700 metų sukaktį.

Vis dėlto totorių migracijos į LDK pradžia siejama su Vytauto Didžiojo valdymu – 1397-ieji laikomi oficialia totorių atvykimo į Lietuvą data. Įsivėlęs į Aukso ordos vidaus nesutarimus, Vytautas pasinaudojo susidariusia situacija savo politinei įtakai išplėsti.

Lietuvos totoriai yra gerai žinomi dėl savo karinių darinių. Jie dalyvavo LDK pusėje Žalgirio mūšyje prieš Kryžiuočių ordiną 1410 m. liepos 15 d. Iš pradžių šie kariniai daliniai buvo vadinami Vėliavomis, vėliau įsiliejo į LDK priešakinę sargybą (sudarė atskirus totorių pulkus). Per šimtmečius pagrindinė totorių veikla buvo tarnyba karinėje ir diplomatinėje tarnyboje.

Keli šimtai totorių karių su šeimomis XVI-XVII amžiuose atvyko į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Tarp atvykusių buvo nemažai kilmingų totorių. Jie įsikūrė Vilniuje, Trakuose, prie Alytaus.

Už gerą tarnybą totoriai buvo apdovanoti žeme ir dvarais. Jie buvo atleisti nuo mokesčių todėl, kad atliko karo tarnybos prievolę už duotą žemę. Tie, kurie nėjo karo tarnybos, mokėjo pagalvės mokestį, mokėjo ir kitus mokesčius, kada valstybei prireikdavo.

Išlaikydami lojalumą šaliai, kuri tapo jų antrąja tėvyne, Lietuvos totoriai dalyvavo visuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karuose be išimčių 1794, 1831 ir 1864 metų sukilimuose. Jie taip pat dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės karuose (1918-1920). Pulkininkas Aleksandras (Suleimanas) Chaleckas, aukštas Lietuvos totorių karininkas, buvo vienas iš atgimusios Lietuvos kariuomenės įkūrėjų. Tarpukariu Lietuvos Respublikoje gyveno apie tūkstantis totorių.

Laikui bėgant keitėsi Lietuvos totorių profesijos. XX amžiaus pradžioje tarp totorių atsirado gydytojų, mokslininkų, menininkų ir laisvųjų profesijų atstovų. Kai kurie iš jų tapo plačiai žinomi pasaulyje. Lietuvoje jie turėjo dvi parapijas su centrais Kaune ir Raižiuose. 1930 m., Minint Žalgirio mūšio 520-ąsias metines, laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune atidaryta nauja mūrinė mečetė. Reikšmingą paramą jo statybai skyrė tuometinė Lietuvos Vyriausybė.

Šiuo metu Lietuvos Respublikoje gyvena apie 2500 totorių. Šiandien dauguma Lietuvos totorių telkiasi Alytaus, Kauno ir Vilniaus apskrityse. Jų įtaką valstybės gyvenimui liudija Totorių gatvė Vilniaus centre ir buvęs Lukiškių priemiestis Vilniuje.

Alytaus rajono savivaldybės informacija, 2021

Lietuvos totoriai – tai išeivių iš Aukso Ordos ir Krymo chanato palikuonys. Ši savita bendruomenė atitrūkusi nuo pagrindinių totorių – tiurkų šaknų ir apsupta svetimų šalių, sugebėjo susitelkti ir išsaugoti savo protėvių etninę kultūrą – nacionalinius ypatumus, tautinį ir religinį identitetą. Dėl įvairių priežasčių per trumpą laiką praradę savo kalbą, Lietuvos totoriai dėl stipraus prisirišimo prie savo protėvių religijos išsaugojo savo nacionalinę savimonę. Lietuvos ir Lenkijos valdovai visada buvo tolerantiški totorių visuomenės ir religijos atžvilgiu: totoriai statė jų žemėse mečetes ir netrukdomi išpažindavo savo religiją. Jiems buvo suteiktos įvairios teisės ir privilegijos,

totorių visuomenė prilygo Lietuvos ir Lenkijos bajorams. Lietuvos totoriai šimtmečiais išlaikė bebaimių ir sumanių karių įvaizdį, pagrindinis jų užsiėmimas buvo karyba. Nuo seno yra formuojamas totoriaus kaip narsaus kario, gero jojiko įvaizdis.

VYTAUTAS DIDYSIS IR TOTORIAI

1397 m. Vytautas surengė žygį į Aukso ordos stepes, iš kur atsigabeno daug totorių klajoklių. XIV–XV a. sandūroje į Lietuvą kėlėsi politiniai emigrantai iš Aukso Ordos. Politinis prieglobstis buvo suteiktas ir nuverstajam chanui Tochtamyšiui, kuris į LDK atvyko su būriu gentainių. Kunigaikštis Vytautas su Tochtamyšiu surengė karo žygį prieš chaną Timur-Kutlugą ir karvedį Edigėjų.

Kronikininkas Janas Dlugošas rašė, jog Vytautas po karų Krymo teritorijoje su Aukso Orda atsigabeno į LDK totorių belaisvių ir, dalį jų padovanojęs valdovui Jogailai, kitus apgyvendino aplink Trakus, Vilnių, Kauną, Lydą, Naugarduką ir Gardiną, kad sustiprintų šių žemių karinę apsaugą nuo kryžiuočių.

Po žygio Lietuvoje apsigyveno dideli totorių giminių būriai. Jie atkeliavo su savo žmonomis, vaikais bei gyvulių bandomis. Vytautas Didysis dalį jų apgyvendino prie Vilniaus ir Trakų miestų, kitus – atokiau kaimuose, kad saugotų priėjimus prie pilių.

Po 1397 m. Lietuvoje gyvenusiems totoriams buvo suteikta tikėjimo laisvė, kilmingieji buvo apdovanoti žemėmis. Nemažai totorių buvo apgyvendinta prie Vokės upės, Nemėžyje, Butrimonyse, Trakuose ir kitose etninėse Lietuvos vietovėse, ypač pasieniuose. Jie ne tik ėjo sargybą, atliko karo prievolę ir kiekvienas ūkis turėjo pristatyti savo lėšomis apginkluotą raitelį, bet ir padėjo diplomatiniuose santykiuose su Užvolgio, Krymo, Kazanės žemėmis. Vėliau augino žirgus, prekiavo daržovėmis. Atvykdami į Lietuvą totoriai atsivežė svogūnų, česnakų, agurkų, ajerų ir pradėjo puoselėti daržininkystės tradicijas.

Netoli nuo Trakų, tik už 18-os kilometrų, yra kaimas neįprastu pavadinimu – Keturiasdešimt Totorių – viena seniausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės totorių gyvenviečių. Nuo Vytauto Didžiojo laikų čia gyvena totoriai, apie tai byloja šimtmečius skaičiuojančios kapinės, kuriose iš žemių ir akmenų supilti apskritimo ar ovalo formos kauburiai, anuomet atstoję laidojimo paminklus. Sakoma, kad dabartinio kaimo teritorijoje Vytautas apgyvendino 40 totorių belaisvių. Iš to ir kilęs kaimo pavadinimas.

Totorių istorinėje atmintyje Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas užima ypatingą vietą. Jam jaučiama didelė pagarba, už jį buvo meldžiamasi mečetėse, ankstyvaisiais viduramžiais sukurta legendų, eilėraščių, dainų.

KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAI

Raižių mečetė

Yra duomenų, kad totorių mečetė Raižiuose buvo jau 1556 m., bet nėra aišku, kurioje vietoje stovėjo mečetė ir koks likimas ją ištiko. Vieni šaltiniai teigia, kad mečetė iš tikrųjų stovėjo Bazorų kaime ir tik ją panaikinus, pastatyta kita mečetė Raižiuose : „pirmiausia dzūkų mahometų mečetė buvo Bazorų kaime, Alovės valsčiuje. 1889 metais tame kaime mečetė buvo panaikinta ir pastatyta Raižių kaime, Butrimonių valsčiuj“ (Akiras-Biržys. „Lietuvos miestai ir miesteliai“). Tuo tarpu Tamara Bairašauskaitė knygoje „Lietuvos totoriai“ užsimena apie Raižių mečetę minimą XVI amžiuje: „...Gerkiškių palivarkas, kurį Raižių mečetei dar XVI a. paaukojęs pulkininkas Jokūbas Baranovskis“. Ten pat ji teigia, kad naujoji mečetė Raižiuose pastatyta vietoj senosios: „Didesnės mečetės reikalavo Raižių bajorkaimio totoriai. Aštuntajame dešimtmetyje parapijoje buvo 430 vyrų ir 431 moteris, jiems buvo ankšta senojoje šventykloje, skirtoje 250

maldininkų“. Taigi, atsižvelgdami į tai, kad Bazorų mečetė pastatyta stovėjo XVII a., o Raižių – XVI a., galime daryti prielaidą, kad vis tik buvo dvi atskiros mečetės.

S. Kričinskis rašo, kad totorių mečetė Raižiuose buvo jau 1556 m., Bazorų ten pat minima 1685 m. (Kričinskis S. Lietuvos totoriai). Raižių mečetė pirmą kartą šaltiniuose paminėta 1663 metais, 1880 m. Vilniaus gubernijos valdyba išdavė leidimą Raižių mečetės statybai, 1889 metais ji buvo pastatyta, o 1990-1993 m. atnaujinta. Tai vienintelė mečetė Lietuvoje, kuri veikė sovietmečiu, veikianti ir šiais laikais. Raižių mečetė yra valstybės saugomas nacionalinės reikšmės kultūros paveldo objektas.

Mečetė Raižiuose gražiai tvarkoma ir prižiūrima. I. Makulavičius neslepia pasididžiavimo ja. Mečetė medinė, stačiakampio plano su penkiasiene iškyša apsidės fasade, nukreipta į Meką. Dvišlaičiu skardiniu stogu, kurio viršuje yra nedidelis minareto bokštelis, liaudies architektūros formų.

Raižių mečetė. A. Čyžiūtės nuotrauka

Į mečetę įeinama pro du atskirus įėjimus: vienvėrės durys moterims, dvivėrės – vyrams. Įėjimus sujungia tambūras (prieangis) per visą pastato plotį. Čia visi atėję turi palikti savo batus. Iš tambūro du įėjimai į mečetės vyrų bei moterų dalis. Vyrų salė dešinėje pusėje, moterų – kairėje. Jos atskirtos siena. Sienos apačioje palikta atvira anga išilgai sienos, pridengta baliustrada. Virš įėjimo vyrų ir moterų salėse – balkonas su baliustrada. Pagal islamo teisę religinei bendruomenei vadovauja imamas. Mečetėje nėra jokių suolų, jokių klauptukų, jokių išpažinties kabinų.

Vyrų ir moterų salės atskirtos pertvara, kurios apačioje palikta atvira anga, su baliustrada. Anga pridengta audeklu su arabiškais užrašais.

Prieangyje išlikusios autentiškos medinės masyvios, rozetėmis dekoruotos durys. Prieangio viduje išlikusi autentiška lentelių apkala.

Virš stogo kyla šešiakampis bokštelis – minaretas. Jame išlikę autentiški langeliai su išlenktomis viršutinėmis dalimis, su apvadais.

Raižių mečetė. D. Ardzevičienės nuotrauka

Raižių mečetės minaretas. A. Čyžiūtės nuotrauka

Michrabas - penkiasienė iškyša, nukreipta į Meką. Užrašas „Raižių mečetė“. J. Šalaševičienės nuotrauka

Virš įėjimo vyrų ir moterų salėse – balkonas su baliustrada. A. Čyžiūtės nuotrauka

Balkonas su baliustrada. A. Čyžiūtės nuotrauka

Moterų salė. D. Ardzevičienės nuotraukos

Statybų metu į Raižių mečetę buvo perkeltas sudegusios Bazorų mečetės minbaras (sakykla), pagamintas 1684 metų rugpjūčio 14 d. Apie tai liudija meistrų paliktas užrašas. Jis

gausiai puoštas kaligrafiniais rašmenimis ir augaliniais ornamentais. Ant priekinės sienelės yra užrašai trimis kalbomis: arabų, persų ir turkų. Tai žodžiai iš Švento rašto. Šis minbaras – nežinomų meistrų sukurtas medžio dirbinys, Lietuvos totorių sakralinio meno paminklas.

Raižių mečetės minbaras (sakykla). D. Ardzevičienės ir A. Čyžiūtės nuotraukos

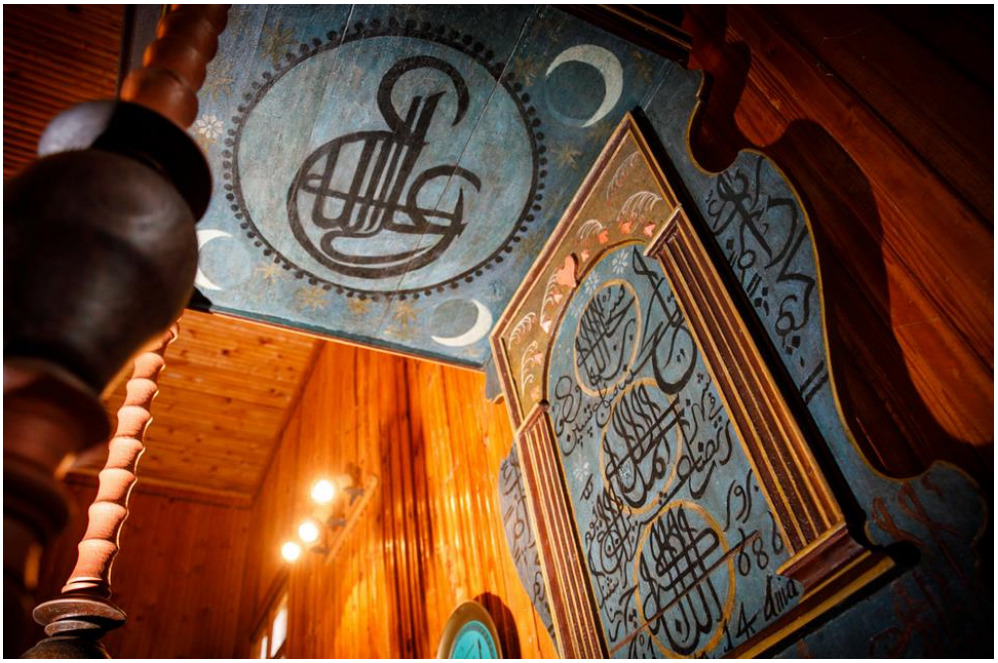

Raižių mečetės minbaras puoštas kaligrafiniais rašmenimis ir augaliniais ornamentais. J. Šalaševičienės nuotrauka

„Pastebėjote, kad pas mus nėra jokios prabangos? Ant sienų tik raštai iš Korano. Kilimai irgi paprasti. Taip yra todėl, kad mečetėje svarbiausias žmogus ir Dievas. Jų malda“, – pasakojo I. Makulavičius.

Ant sienų raštai iš Korano. D. Ardzevičienės nuotrauka

„Čia yra *tesbih*. Jį sudaro 99 karoliukai“. – apie musulmonų maldą ir jai naudojamas priemones pasakojo I. Makulavičius. Anot jo, rožančius nėra vienintelis dalykas, kuris yra bendras daugumai religijų.

Krikščioniško rožančiaus atitikmuo – tesbih. A. Čyžiūtės nuotrauka

Krikščioniško rožančiaus atitikmuo – tesbih, kurį sudaro 99 karoliukai.
J. Šalaševičienės nuotraukos

Ipolitas Makulavičius paminėjo, kad ne už kalnų metas, kai mečetės ištuštės. Raižiuose likę tik virš dvidešimt totorių ir dalis jų – garbaus amžiaus, o jaunimas neskiria tiek daug dėmesio religijai. Šiandien netgi svarbiausios pamaldos Raižiuose nebevyksta, nes darbingo amžiaus totoriai negali mesti darbo ir vidurdienio skirti maldoms. Per šventes pamaldų laikyti atvyksta muftijus Romas Jakubauskas.

Mečetėje dirbę imamai:
Mustafa Sobolevskis (1795)
Mustafa Jablonskis (1819-1832)
Dovydas Lebedis (1853-1976)
Jokūbas Makulavičius (1881-1893)
Abraomas Makulavičius (1894-1907)
Adomas Chaleckas (1907-1944)
Adomas Chaleckas (kitas) (1944-1965)
Mustafa Chaleckas (1965-1980)
Danielius Makulavičius (1980-2007)
Steponas Dzenajevičius (2007-2017)

2010 m. birželio 26 d. netoli mečetės, ant kalnelio, atidengtas paminklas Vytautui Didžiajam (skulpt. Jonas Jagėla). Paminklas pagamintas iš granito, 5,2 m aukščio, daugiau kaip 10 tonų svorio. Jo viršutinėje dalyje įkomponuoti Gediminaičių stulpai ir totorių simbolis Tarak Tamga, vidurinėje – Vytauto Didžiojo valdymo (1392–1430), totorių atsikėlimo į LDK (1397) ir Žalgirio mūšio (1410) metai. Apatinėje paminklo dalyje – užrašas: „Vytautas Didysis – Lietuvos valdovas“.

Paminklas Vytautui Didžiajam Raižiuose. J. Šalaševičienės nuotrauka

Paminklo viršutinėje dalyje įkomponuoti Gediminaičių stulpai ir totorių simbolis Tarak Tamga. *A. Čyžiūtės nuotrauka*

Paminklo pastatymo rėmėjai. J. Šalaševičienės nuotrauka

Ta pačia proga prie mečetės sumontuoti Jono Naviko sukurti du saulės laikrodžiai, kurių vienas rodo Žalgirio mūšio vietos laiką, antrasis – Griunvaldo (Lenkija). Tai vieninteliai tokie laikrodžiai Lietuvoje. Ant laikrodžio užrašyta: „žvelk į praeitį, dabartį, ateitį“. O ponas Ipolitas paantrina: „aš sakau kitaip: jei nežinau praeities, dabartis gūdus miškas, o ateitis – tamsuma“.

Saulės laikrodžiai prie Raižių mečetės. A. Čyžiūtės nuotraukos

Raižių totorių kapinės

„Raižių kaimas yra vienas seniausių totoriškų kaimų Lietuvoje, apie ką byloja ne vien istorijos kronikose minimas Raižių mečetės buvimas, bet ir Pivašiūnų bei Punios seniūnijose esančios totoriškos kapinės. Jų išlikusių yra 14. Bazorų kaime yra dvejos: naujos veikiančios ir senos, prie buvusios mečetės. Adamonių kaime, prie buvusio Ardiškių dvaro, prie Šimo Chalecko sodybos ir Keruose. Raižių kaime veikiančios Podjavorų ir Beliavščiznos, neveikiančios Ziretka, Beržyno, Akmenicos, prie buvusios Alekso Chalecko sodybos ir prie Jokūbo Makavecko sodybos. Ragainiškėse, prie buvusio dvaro. Lesiuncų kapinės buvo sunaikintos vykdant melioraciją, bet jų vieta yra žinoma. Mažiausios iš jų yra kelių arų dydžio, tai tikriausiai pirmųjų Lietuvos žemėje apsigyvenusių totorių amžinojo poilsio vietos. – vienam laikraščio „Lietuvos totoriai“ numeryje rašo I. Makulavičius, – Darau prielaidą, kad totoriai apsigyveno įsirengdami stovyklas, tai yra gynybiniais būriais. Kiekviena stovykla turėjo ir savo kapinaites. Išlikusių kapinaičių žemės paviršiuje nesimato paminklinių akmenų. Stovyklavietės vėliau virto didelėmis sodybomis – dvarais. Kapinės Akmenica ir prie Alekso Chalecko buvusios sodybos – jau vėlesnio laikotarpio, XVII-XVIII a. Jose jau yra pastatyti akmeniniai paminklai, užrašai ant jų iškalti senąja gudų ar lenkų kalbomis, arabiškais rašmenimis. Veikiančios Podjavorų ir Bieliavščiznos kapinės yra XVIII-XX a. Čia kaltinių užrašų yra rusų kalba bei rašmenimis.“

Raižių apylinkėse yra ne vienos valstybės saugomos totorių kapinės. Geriausiai iki mūsų dienų išlikę Raižių kaimo totorių penktosios senosios kapinės, vadinamos Beliavščizna. Šiek tiek toliau už miestelio kapinių, paėjus miško keliuku apie 200 m. pastebėsite visą kalnelį nuklotą senais akmenimis, menančiais antkapius. Tai senosios Lietuvos totorių kapinės, valstybės saugomas objektas. Apjuostos grioviu, tankiai apaugusios medžiais ir krūmais jos saugo senųjų totorių amžintąjį poilsį. Įvairių formų akmeniniai, betoniniai, granitiniai paminklai su iškaltais rašmenimis arabų, rusų, lenkų ir lietuvių kalbomis.

2007 m. šešiose kapinėse alytiškių brolių Motiejaus ir Simo Jakubauskų iniciatyva buvo pastatyti senųjų kapinių teritoriją ženklinantys paminkliniai akmenys.

Raižių kaimo totorių penktosios senosios kapinės, vadinamos Beliavščizna. Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės tinklalapio www.arsa.lt

Raižių senosios Lietuvos totorių kapinės. D. Ardzevičienės nuotrauka

Paminklas negrįžusiems iš karo ir tremties. D. Ardzevičienės nuotrauka

Raižių senosios totorių kapinės. B. Malaškevičiūtės nuotrauka

Raižių senosios totorių kapinės. B. Malaškevičiūtės nuotrauka

Antkapinių paminklų yra visoje teritorijoje, išlikusių paminklų apie 300.
Seniausi antkapinių akmenų įrašai arabų kalba siekia XVII a. vidurį (anksčiau įrašai nebuvo daromi).

Antkapinis paminklas. B. Malaškevičiūtės nuotrauka

Antkapinis paminklas. B. Malaškevičiūtės nuotrauka

Antkapinis paminklas. D. Ardzevičienės nuotrauka

Antkapinis paminklas. D. Ardzevičienės nuotrauka

Vėlesni įrašai daryti rusų kalba. Pagal pavardes galima atsekti, kad palaidota daugybė tos pačios giminės žmonių.

Totorių kapinės. D. Ardzevičienės nuotrauka

Netoli yra veikiančios kapinės, antkapiniai paminklai šiuolaikiniai. Dabartiniai kapai taip pat su antkapiais, tačiau jau beveik nebesiskiria nuo antkapių lietuvių kapinėse. Tik visus vienijantis simbolis – musulmoniškas pusmėnulis su žvaigžde.

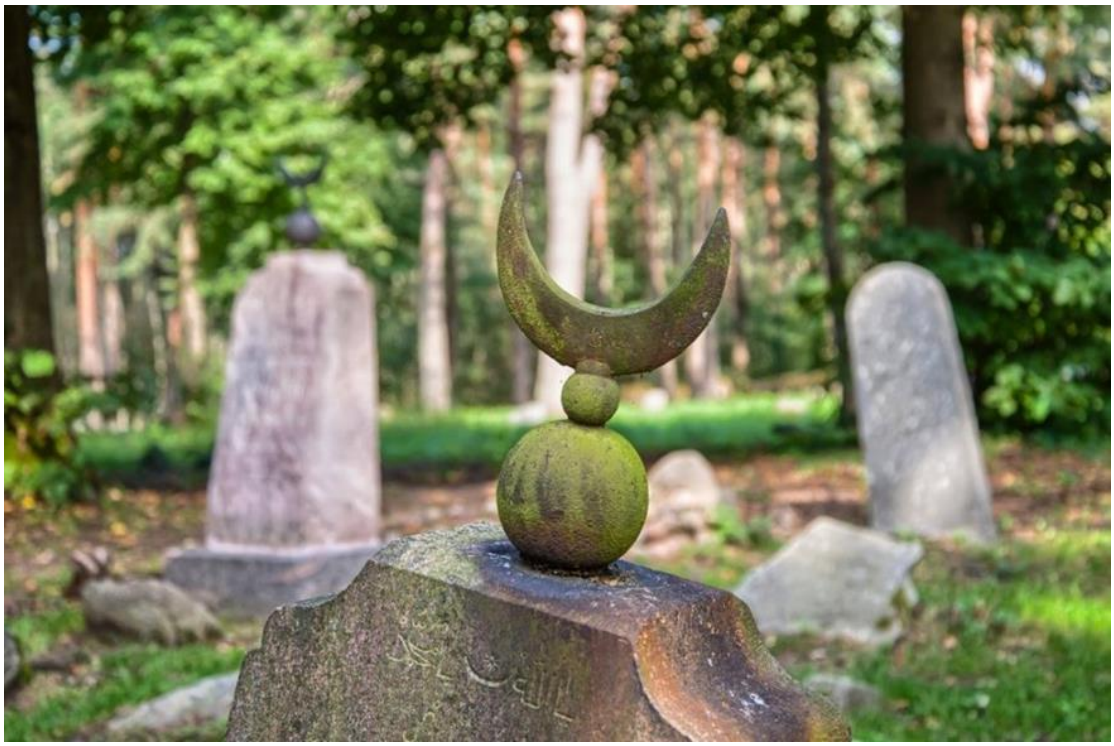

Musulmoniškas pusmėnulis. D. Ardzevičienės nuotrauka

Musulmoniškas pusmėnulis su žvaigžde. D. Ardzevičienės nuotraukos

Totorių kapinės. J. Šalaševičienės nuotraukos

Ar pastebėjote, jog kai kurių kapų paminklų fasadai nusukti nuo pačių kapų? Man buvo labai keista. Bet pasiskaičiau internete apie totorių laidojimo papročius. Kapines totoriai vadina mizar arba zirec, abiejų žodžių kilmė arabiška. Tačiau Lietuvos totorių kapinės – unikalios – jose persipynę musulmoniški ir krikščioniški elementai. Ant musulmonų kapų negalima statyti jokio paminklo – kojūgalyje ir galvūgalyje statomi tiesiog akmenys. Lietuvos totoriai ant akmenų užrašydavo ir citatą iš Korano, ir mirusiojo duomenis. Anksčiau paminklo fasadinė dalis paprastai būdavo nusukta nuo kapo, tačiau gyvenimo Lietuvoje ir krikščionybės įtaka padarė savo: vis daugiau paminklų fasadų atsukta į kapo pusę.

Totorių kapinės. Paminklų fasadai atsukti į kapo pusę. J. Šalaševičienės nuotraukos

Daugiau apie senąsias Raižių totorių kapines galima rasti B. Vaitulevičenės kraštotyrinio darbo „Raižių totoriai“ skyriuje „Raižių totorių kapinės“.

TOTORIAI ALYTAUS KRAŠTE

Kai kurios totorių gyvenvietės Lietuvoje išliko iki šiol – tai netoli Vilniaus Keturiasdešimties Totorių kaimas ir Nemėžis, o Dzūkijoje – Butrimonys ir Raižiai. Manoma, kad tos gyvenvietės kitados buvo išdėstytos dviem pusračiais ir saugojo sostinę iš vakarų bei pietų pusės – nuo kryžiuočių. Sutikus totoriams eiti karo tarnybą, jie buvo apdovanoti žemėmis ir kilmingųjų privilegijomis: galėjo nevaržomai išpažinti savo religiją, statydintis mečetes. Šiuo metu šalyje gyvena apie 2 tūkst. 500 totorių, iš jų daugiau kaip 400 Alytaus apskrityje, daugiausia Raižiuose, Butrimonyse ir Alytuje.

Raižiai – kaimas netoli Alytaus miesto. Visais laikais ši vietovė buvo Lietuvoje gyvenančių totorių musulmonų dvasinis centras. Apie Raižius buvo devyni kaimai, kuriuose anksčiau gyveno vien totoriai.

Raižiai, kaip ir dauguma Lietuvos kaimų, tikriausiai būtų mažai kam žinoma vietovė, jeigu ne čia gyvenantys totoriai ir veikiantys jų maldos namai – mečetė. Manoma, kad ji stovėjo Raižiuose nuo XVI amžiaus.

Raižiai vadinami tikra Lietuvos totorių sostine ne vien todėl, kad čia ir aplinkiniuose kaimuose prieš kelis šimtmečius įsikūrė jų protėviai – buvusių karių ir pabėgėlių gentys. Adamonys, Butrimonys, Bazorai, Žadiškės, Tabalenka – šie ir kiti kaimai vis dar vadinami totorių kilmės vardais. Net ir Raižių kaimo pavadinimas kildinamas iš totorių Raiževskių pavardės. Bet esmė – ne pavadinime, o žmonių gyvenime, jų charakteryje, jų santykiuose su aplinkiniais, jų aktyvioje veikloje, siekiant išsaugoti tautinį identitetą, religiją, tradicijas ir papročius.

Šiuo metu Raižiuose yra 23 totorių tautybės žmonės, tačiau per religines šventes susirenka apie 70 gyventojų iš aplinkinių vietovių. Palyginimui – 1923 m. Raižiuose buvo 33 sodybos ir gyveno 187 totoriai, 1959 m. gyveno 163 totoriai, o 2001 m. jau tik 37 totoriai. Totoriško kaimo nykimas prasidėjo maždaug nuo 1970 m.: 11 sodybų buvo parduota lietuviams, 7 – nukeltos vykdant melioraciją, dar 7 sodybas-namus pasistatė melioracijos metu perkelti lietuviai iš kitų kaimų, Sovietmečiu pastatytame 8 butų gyvenamajame name apsigyveno iš kitur atsikėlę lietuviai. O ir totoriai iš kaimų kraustėsi į miestus. Vien iš Raižių į Alytų išsikėlė dešimt šeimų, dvi į Kauną, trys į Vilnių. Pokaryje jaunimas vyko mokytis į miestus, ten ir pasiliko.

Bendruomenės pirmininkas I. Makulavičius apgailestauja, kad kaime lieka vis mažiau jaunimo, tauta asimiliuojasi per mišrias santuokas, tačiau čia žmonės akcentuoja ne tautinius ar religinius skirtumus, o atvirkščiai – bendrumą, nes, pasak I. Makulavičiaus, „Dievas yra vienas“.

Alytaus rajone ne tik Raižiai, kurie laikomi Lietuvos totorių Meka, bet ir Butrimonių miestelis bei jo apylinkės buvo viena iš Vytauto Didžiojo į Lietuvą atkeltų totorių gyvenamų vietovių. Totorių apgyvendinta teritorija prie Butrimonių miestelio buvo vadinama totorių priemiesčiu.

Butrimonyse ir aplinkiniuose kaimuose dar ir šiandien gyvena nemažai totorių. Butrimonių miestelyje viena gatvė buvo pavadinta totorių vardu. 1927 m. totoriai miestelyje turėjo 25, Trakininkų kaime – 12, Žadiškių kaime – 6, Raižių kaime – 31, Bazorų kaime – 10 namų. Šiandien Butrimonių miestelyje bei seniūnijoje gyvena 66 totorių tautybės žmonių.

Išsamų darbą apie Raižių totorius 1992 m. parengė Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Vaisodžių filialo bibliotekininkė Birutė Vaitulevičienė. Visą leidinį „Raižių totoriai“ galima rasti Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje.

Raižių totoriai

Lietuvoje totoriai gyvena nuo 14 amžiaus pabaigos. 1937 metais juos čia, kaip karo belaisvius, apgyvendino Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Jiems buvo duota žemės ir už tai jie turėjo eiti į karą. Lietuvos totoriai ilgą laiką įstengė išsaugoti savo kilmės ir priklausymo genčiai sampratą. Visa tai išliko jų karinių vėliavų (būrių) pavadinimuose. Pagal 1961 m. totorių valdų Lietuvoje revizijos akte, šių giminių buvo 6:

I- oji – Ulanų vėliava
II- oji – Jušinių vėliava
III- oji – Naimanų vėliava
IV- oji – Jaloirų vėliava
V- oji – Kondratų vėliava
VI- oji – Barinų vėliava

Šie pavadinimai minimi ir 1567 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių surašymuose. Manoma, kad jie yra kilę iš turkų genčių vardų.

Raižiuose gyveno Kondratų genties totoriai. 1631 m. jų čia buvo 34 namai.

Buvo ir dinastinė Punios caraičių giminė, priklausiusi totorių aukštuomenei. Spėjama, kad Punios caraičių protėvis – Krymo chano Nurdevlet Girėjaus sūnus. Apie 1478 metus jis iš Kazimiero Jogailaičio gavo rezidencinę pilaitę Punioje prie Nemuno ir žemės valdas Trakų ir Naugarduko pavietuose. Ta pilaitė Punioje stovėjo šalia aukštutinės pilies, kurioje dar 1542 m. gyveno šis caraitis. Jis turėjo du sūnus Temnuką ir Janbeką. Pastarojo sūnus kunigaikštis Islamas Janbekovičius buvo rotmistras. Laipsnį užsitarnavo Žygimanto Augusto ir Stepono Batoro karo žygiuose. 1621 metais žuvo kovose su turkais ties Chotinu. Paskutines žinias apie šią giminę suteikia 1631 m. totorių valdų revizija.

Po pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje susikūrė 3 totorių machometonų parapijos: Kauno, Raižių, ir Vinkšnupių. Didžiausia buvo Raižių parapija. Raižių kaimas yra 15 kilometrų į šiaurės rytus nuo Alytaus, netoli Butrimonių miestelio, kur taip pat nemaža gyvena totorių. Beveik prie 600 metų įkurdinti Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės žemėse, jie išsaugojo savitus etninius ir religinius bruožus. Jiems buvo leista laisvai išpažinti savo tikybą, švęsti šventes, laikytis papročių, kalbėti savo kalba, steigti mokyklas. Tai buvo patikimi ir narsūs kariai. Totorių daliniai dažniausiai kaudavosi pirmose Lietuvos kariuomenės eilėse.

Daug metų praėjo nuo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto laikų. Puikiai rytietiškus kardus valdę kariai tapo gerais artojais, daržininkais, o jų palikuoniai prigijo Lietuvos žemėje. Religijos atžvilgiu Lietuvos totoriai priklausė Krymo machometonų centrui. Jie išpažįsta sunitų apeigų islamo tikėjimą. Didžiausias dvasinis penas – Koranas. Neturėdami teologijos mokyklų, nemokėdami liturginės arabų kalbos, gyvendami toli nuo musulmonų centrų, išlaikė savo tikėjimą ir papročius. Seniau Alytaus rajone mechometonų centras buvo Bazonų kaime. 1923 m. ten buvo 19 totorių sodybų ir 120 gyventojų. Ten stovėjusi mečetė sudegė (ją sudeginęs žaibas). Gyventojai spėjo išgelbėti tik mumberą (altorių) ir žvakides. Tada mečetė buvo pastatyta Raižiuose (1889 m.) Iš Bazonų atgabentas mumberas. Raižių Koranas atgabentas iš Turkijos 1879 m. 1923 m. Raižiuose buvo 33 totorių ūkiai ir 187 gyventojai. Čia gyveno imamas Adomas Chaleckas, kartu buvęs ir visos Lietuvos machometonų dvasios vadas – muftėjus. Raižiuose prie mečetės veikė mokykla. Nepriklausomos Lietuvos metais čia buvo pašto agentūra, veikė šalių būrys, „Vilniui vaduoti“ sąjungos Raižių skyrius. Korano skaitymo mokytojas buvo Motiejus Chaleckas.

Prie Raižių buvo seni totorių kapai. Jų amžius – keli šimtai metų. Juose palaidoti ir pirmieji Raižių gyventojai. Senieji paminklai nedideli, netašyto akmens su arabiškais įrašais, dabar giliai sulindę į žemę.

Penktadienis- - totorių savaitinis šventadienis. Lygiai 12 valandą į šešiakampį mečetės bokštą įpilpdavo muzinas ir, giedodamas šventas giesmes, šaukdavo tikinčiuosius į mečetę. Paskui atidarydavo duris ir suleisdavo vidun – vyrus dešinėje, moteris kairėje, o tarp jų siena su langeliais, pridengtais žalia gelumbe. Įeidamami į mečetę, batus palieka prieangyje arba už durų – iš pagarbos Alachui. Ant galvų kepurės, skaros.

Religiniame gyvenime totoriai laikosi musulmonų, o kasdieniniame – krikščionių kalendoriaus.

Musulmonų mėnulio metai turi 12 mėnesių. Metai skaičiuojami nuo krikščionybės eros 622 – ųjų metų (Machometo persikėlimo iš Mekos į Mediną) ir yra 12 dienų trumpesni už krikščioniško kalendoriaus metus.

NBendraudami tarpusavyje, Raižių totoriai vartoja lenkų ir lietuvių kalbas. Savo gimtąją kalbą jie jau seniai prarado. 16 amžiaus II pusės dokumentai rodo, kad gimtoji totorių kalba Lietuvoje nyksta.

Šiuo metu (1993 m.) Punios apylinkėje yra 29 totorių šeimos (iš jų viena mišri). Daugiausia jų yra Raižių kaime – 21. Iš viso yra 514 gyventojas (Raižiuose 39). Daugiausia tai pensijinio amžiaus žmonės.

Punios apylinkėje gyvenančių totorių sąrašas

KAIMAS	PAVARDĖ, VARDAS, TĖVO VARDAS	GIMIMO METAI	ŠEIMOS NARIŲ SKAIČIUS
1.	2.	3.	4.
Adamonys	Abunevičius Dovydas, Stepo	1930	2
	Abunevičienė Elene, Simo	1931	
	Bazaravičienė Rozalija, Juozo	1926	1
	Chaleckas Samuelis, Samuelio	1914	2
	Chaleckienė Zosė, Alekso	1923	
	Selimavičius Aleksas, Abraomo	1914	2
	Selimavičienė Elena, Stepo	1920	
Kerai	Jablonskas Adomas, Motiejaus	1919	2
	Jablonskienė Zosė, Stepo	1933	
	Jablonskienė Marija, Alberto	1916	
	Jablonskaitė Zosė, Motiejaus	1924	1
Raižiai	Aleksandravičienė Elmira, Stepo	1911	1
	Aleksandravičienė Emilija, Šimo	1913	1
	Aleksandravičius Silvestras, Jokūbo	1938	1
	Alijevas Džefiras, Alimazonovo	1922	2
	Alijeva Elena, Stepo	1914	
	Chaleckas Juozas, Dovydo	1920	2
	Chaleckienė Halina, Jono	1934	
	Chaleckienė Felicija, Stepo	1922	1
	Chaleckas Stepas, Dovydo	1914	2
	Chaleckienė Marija, Šimo	1910	
	Chaleckienė Rozalija, Bajezeto	1901	1
	Dzienajavičius Stepas, Jono	1922	2
	Dzienajavičienė Marijona, Dovydo	1926	
	Jakubauskas Aleksandras, Alberto	1930	2
	Jakubauskienė Marijona, Aleksandro	1936	
	Jakubauskas Stepas, Aziulio	1922	1
	Konarskas Chalilis, Motiejaus	1930	2
	Konarskienė Elena, Jono	1924	
	Krinickis Romanas, Ivanovičiaus	1960	7
	Krinickienė Elena, Chaliliaus	1965	

	Krinickis Aleksandras, Romano	1989	
	Krinickis Ruslanas, Romano	1990	
	Krinickaitė Amilija, Romano	1991	
	Krinickis Jonas, Romano	1992	
	Krinickis Kostas, Romano	1993	
	Makaveckas Motiejus, Seliomo	1901	1
	Makaveckas Jokūbas, Motiejaus	1937	2
	Makaveckienė Zina, Jono	1937	
	Makaveckas Motiejus, Stepo	1930	2
	Makaveckienė Ženė, Juozo	1941	
	Radlinskas Stepas, Alekso	1925	2
	Radlinskienė Elmyra, Jono	1928	
	Rajeckas Silvestras, Stepo	1931	1
	Selimavičienė Zofija, Mustafo	1923	1
	Vilčinskas Jokūbas, Jono	1923	2
	Vilčinskienė Zofija, Juozo	1928	
	Vilčinskas Romas, Jono	1930	3
	Vilčinskienė Elena, Bernardo	1928	
	Vilčinskas Stepas, Romo		
Vaisodžiai	Macedulskienė Zinaida, Juozo	1956	2
	Asanavičius Aleksandras, Danieliaus	1976	2

1991 m. liepos 3 d. Raižiuose susirinko ne tik vietiniai totoriai, bet atvyko ir daug svečių: Alytaus totorių kultūros draugijos pirmininkas Ipolitas Janušauskas, jo pavaduotojas Ipolitas Makulavičius, Vilniaus krašto totorių kultūros draugijos pirmininkas Adomas Asanavičius, didelė grupė oficialių asmenų, pakviestų į Lietuvą, į Kauno mečetės atidarymą. Tai Maskvos islamo kultūros šeichas imamas Ravil Gainutdin, Maskvos islamo atgimimo partijos atstovas Mustafin Chasan, svečiai iš Krymo imamas Said Dosani Ibragimov, Kaibulajev Šefket, Merman Mustafac, imamas iš Lenkijos Mustaf Jasinski, Didžiosios Britanijos musulmonų centro vadovai Kaliem Khamar Avhlak-Achmed-Andžum. Pasimeldę Raižių mečetėje, svečiai aplankė protėvių kapus Raižių kaimo kapinėse. Čia palaidotas Loretos Asanavičiūtės , žuvusios sausio 13-tąją, senelis. Prie jo kapo pasimeldė Lenkijos imamas Mustaf Jasinski. Pasimelsta ir prie imamoAdomo Chalecko, hodžos Motiejaus Chalecko kapų. Totorės moterys svečius pavaišino nacionaliniais valgiais – koldūnais ir šimtalapiu.

1993 m. spalio 8 d. Raižiuose vėl didelė šventė: po ilgai trukusio remontopradėjo veikti mečetė, pastatyta vietoje 1889m. sudegusios mečetės Bazonų kaime. Iš ten buvo atgabentas ir senasis totorių altorius – mumber. Ant jo įrašyti 1663 metai. Tais metais jis pagamintas. Tai patvirtino Danielius Makulavičius ir Stepas Baranauskas. Suvažiavo iš Raižių kilę totoriai. Atvyko svečių iš Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Maskvos, Anglijos, Italijos, Egipto, Saudo Arabijos ir iš kitur, kur išpažįstama islamo religija. Šventė prasidėjo Turkijos ambasados Lietuvoje religijos patarėjo malda. Į susirinkusiuosius kreipėsi Lietuvos totorių kultūros draugijos Alytaus skyriaus pirmininkas Ipolitas Makulavičius.:

„Džiugu, kad į gimtąjį kraštą sugrįžta mūsų mažos tautos vienybė, dvasingumas. Tai didelė mūsų šventė. Restauruota mečetė, kurią pastatė, kurią pastatė mūsų proseneliai, primis, kas mes tokie esame. Susitikę bendruomenės namuose prisiminsime papročius, istoriją, o mokykla, kuri, tikimės, greit pradės čia veikti, to mokys mūsų vaikus... Mes esame pasiruošę bendrauti su visais, bet norime išlikti savimi.“

Šventės viešnia – Lietuvos Respublikos tautybių departamento pirmininkė Halina Kobeckaitė

pasidžiaugė sakydama, kaip gražiai gali sugyventi skirtingų tikėjimų ir tautybių žmonės, jei yra nuolatinis abipusis pakantumas.

Beveik 600 metų Lietuvoje gyvena totoriai, garbiondami Lietuvos Didyjį Kunigaikštį Vytautą. Ir šioje šventėje dalyvavęs Vytauto klubo atstovas Vytautas Ulevičius palinkėjo, kad Lietuvoje mečetės ir bažnyčios būtų pilnos jaunimo, nes tik per religiją galima grįžti į dorą gyvenimą. Latvijos totorių atstovas, perdavęs linkėjimus, pasakė: „Jei tiek metų Lietuvos totoriai išliko ištikimi savo tautai, tai buvo ir bus ištikimi valstybei, kurioje gyvena“. Saudo Arabijos Maskvoje atstovas Ali Džackar kalbėjo:

„Man didelė garbė būti su jumis ir dalyvauti šioje šventėje, Saudo Arabija su dideliu pasitenkinimu teikia pagalbą viso pasalio musulmonams, nes ji yra pranašo Mahometo ir islamo žemė“.

Jis padovanojo keletą Korano knygų, vaikus pavaišino arabiškomis datulėmis. Egipto Komercinio centro atstovas spalio 8-ąją Raižiuose pavadino laimingiausia savo gyvenimo diena, nes vienoje vietoje pamatė iš įvairių pasaulio šalių atvykusius musulmonus, kuriuos jungiqa islamas, o šios religijos simbolis – meilė. Jis padovanojo 500 dolerių ir paragino įkurti fondą totorių veiklai remti. Baltijos musulmonų imamas Muchtasibas Ali Chanas ragino būti ištikimiems Koranui ir islamui ir perdavė linkėjimus nuo Estijos totorių. Lietuvos totorių kultūros draugijos pirmininkas Adas Jakubauskas palinkėjo, kad kiekvieną penktadienį mečetė būtų atidaryta ir į ją rinktųsi melstis totorių jaunimas. Jis sakė, kad tik islamo dėka totorių tauta Lietuvoje neišnyko. Mečetės atidarymo iškilmės baigėsi vidurdienio malda (namazu). Po to šeimininkės visus vaišino skaniais totoriškais valgiais. Prieš išvykdami šventės dalyviai kapinėse pagerbė savo protėvių, tėvų ir vaikų atminimą.

Sąjungos „Vilniui vaduoti“ Raižių skyriaus nariai 1938 m. Iš dešinės sėdi: pirmas – kasininkas Danielius Makulavičius, Viduryje – vadovas, mokytojas Grinkus. Nuotrauka gauta iš D.Makulavičiaus.

Raižių totorių kapinės

Alytaus rajone yra šios totorių kapinės:
Punios apylinkėje –
Adamonių kaime – 2
Ardziškių kaime – 2
Raižių kaime – 6
Pivašiūnų apylinkėje –
Bazonų kaime – 2

Šiuo metu yra laidojama Raižių kapinėse, esančiose kalvotoje vietovėje, netoli Raižių gyvenvietės, prie kelio į Butrimonis. Šias kapines dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą įkūrė Raižių totorių bendruomenė. Čia vežama laidoti iš visos Lietuvos, išskyrus Vilniaus ir Trakų totorius, kurie laidojasi netoli Trakų esančiose Nemėžio kapinėse. Veikiančios yra ir Bazonų kapinės, bet dėl blogo privažiavimo ten mažai kas laidojasi. Kitos kapinės yra jau sunykę. Veikiančiose raižių

kapinėse yra seniai palaidotų žmonių. Seniau paminklų kapinėse nestatė. Palaidojus, abiejuose kapo galuose padėdavo po akmenį, o kapą apjuosdavo mažais akmenėliais. Todėl kai kur šiose kapinėse tik kyšantys iš žemės akmenėliai rodo, kad čia palaidoti žmonės. Akmenis aplink kapą ir dabar deda, bet tvarkant kapus juos nuima. Kapinėse daug medžių, daugiausia beržų. Žolė didelė, takų nėra. Yra dveji dideli vartai, o šalia jų – maži varteliai. Kapų išdėstymas netaisyklingas. Dažniausiai laidojama atskiruose ploteliuose pagal giminystę. Dauguma kapų apsodinti įvairiomis gėlėmis. Kapinėse daug gražių antkapinių paminklų: granito, marmuro, betono. Jie statomi gale kapo, bet įrašas yra ir ne kapo, bet priešingoje pusėje. Medinių paminklų totoriai nestato. Antkapiniuose paminkluose yra totorių religinis simbolis – penkiakampė žvaigždutė, ir junas mėnulis. Žvaigždutės du ragučiai yra viršuje, du šonuose ir vienas apačioje. Po to eina arabiškas įrašas iš Korano. Išvertus į lietuvių kalbą, reiškia: „Nėra kito Dievo, Dioevas yra vienas“, „Dieve gink mane nuo šetono“, „Vardas Dievo šventas švenčiausias“ ir kiti. Toliau eina lietuviški, kai kur rusiški įrašai. Dažniausiainurodoma mirusiojo pavardė, vardas, kai kur tėvo vardas, gimimo ir mirties metai, kas liūdi. Bet yra ir kitokių įrašų, kurių keletas pateikiama.

Kapinių sargo ir samdomo kapinių prižiūrėtojo nėra. Kapus tvarko patys gyventojai. Sunykę kapai rodo, kad nėra artimųjų.

Šiose kapinėse yra palaidoti trys imamai: du Adomai Chaleckai ir Mustafas Chaleckas.

Antkapių paminklų įrašai:

1. Hodza Motiejus Chaleckas
1862-1-12-1940-1-19
Brangus dėde-Pranašo Machometo kelias
Tavęs neapleis.

2. Imamas Adomas Chaleckas
1865-1944
Pagarba jums Ilgą kelią tarnavusiam Raižių parapijai
dėkingi Parapijiečiai.

3. Makulavičius Danas
1971-1979
Dar smėlio pilys nebaigtos statyti
O tu pavargęs suklupai
Ir knygą nebaigtą skaityti
Tu atverstą mums palikai.

4. Jakubauskienė Rozalija Stepo
1907-VII-15 1970-II-7
Tu mums atidavei viską
Mes tau duoti nieko negalim
Skausmo prislėgti vaikai ir vyras.

5. Jakubauskienė Felė S.
1889-1975
Brangioji mamyte daug vargo Pergyvenusi ilsėkis ramybėje.
Lūdi vaikai

6. Ridzanavičiui Kostui
1947.II.22-1968.XI.4
Niekas nepasakė, kad tu čia svečias,

Kad mūs laimė baigsis sielvartu, kančia –
Palikai tu viska, kas gyvent vilioja:
Gamtą, mokslą, darbą ir šeimos džiaugsmus.
Liūdi mama, sesuo ir giminės

7. Radauskas Valdukas
1975-1980
Mik mažasis Valduk,
Tau ramių sapnų.
Tu žvaigždele skraidysi
Ir visad matysi
Tėtį ir mane

8. Čia ilsisi Ridzvanavičius Albertas Suleimano
1886-III-10-1958-VI-6
Atminti brangiajam vyrui
Ir tėveliui nuo žmonos ir vaikų

9. Stepas Asanavičius
1903-1960
Palauk vyreli mano šaltam kape
Kol sielvarto keliu
Ateisu pas tave
Nuliūdusi Žmona ir Romas
Tragiškai žuvęs

10. Gilaus liūdesio prislėgti
Žmona ir vaikai
Neužmirštama vyrui ir tėveliui
Suleimanas Chaleckas
1903-III-7-1939 –IV-11

11. Motiejus Abunevičius
1925-1985
Tebūna Tau brolau
Lengva tėviškės žemė

12. Jakubauskas Jonas Tomo
1961-1983
Kai išėjau ankstų rytą
Nejaugi nieko nesakė tavo širdis
Su gęstančia saule sugrįžti žadėjai
Bet kelią patojo netikėta mirtis
Liūdi tėvai ir sesuo

13. Ravilis Krinickas
1970-1987
Kaip svajojom, mylėjom ir geidėm,
Žvaigždele prie visų prisiglausti
Liūdi tėvai, brolis ir mokslo draugas Petras

14. Vilčinskas Jonas
1901-1960
Vilčinskienė Elzbieta
1901-1976
Ilsėkitės ramybėje
Mieli tėveliai
Liūdi sūnūs Jokūbas, Stepas, Juozas, duktė Elena ir anūkai
Lai Jums bus lengva ši žemelė šventa.

15. Čia ilsisi
Chaleckas Samuelis – Stepas
Mirė 1932 Mirė 1927
Likimas išplėšė Jus iš mano širdies
Priglauskit kai likimas mane pakvies
Elena

16. Ilsėkis Ramybėje Mylimas
Sūnau, ir Broli. Nuliūdę
Tėvas, Broliai ir Seserys
Abunevičius Juozas Alekso
1921-1952

17. Tragiškai žuvęs
Chaleckas Aleksas
1946-1971
Tavęs nėra, bet amžinai
Likai mūsų širdyse.
Liūdi tėvai, seserys ir brolis

18. Juozas Ridzvanavičius
1909-1975
Ilsėkis ramybėje brangus tėveli
Liūdi žmona, sūnūs su šeimomis

19. Ilsėkis ramybėje
Mylima mamyte.
Nuliūdę vyras ir vaikai
Abunevičienė Zofija Abraomo
1899-1958

Toliau pateikiami Raižių kaimo totorių pasakojimai apie totorių buitį, maistą, papročius.

Elmiros Aleksandravičienės, d. Stepo, gimusios 1911 m., Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojos,
totorės pasakojimas apie Raižių kaimą

Buitis

Seniau Raižiuose pirčių nebuvo, jos atsirado po Pirmojo pasaulinio karo. Prausėmės namie, balėjose. Kadangi penktadieniais švenčiame, tai prausiamės ir baltinius keičiame ketvirtadieniais. Muilą darėm iš riebalų atliekų ir akmenėlio. Skalbėme pelenų šarme: užmerkdavome skalbinius, palaikydavome 2-3 dienas ir skalbdavome tame pačiame šarme. Po to išplaudavome švariame, dažniausiai šaltame vandenyje.

Aš dar prisimenu kaip trobą apšviesdavome balanomis. Buvo toks „diedas“, į kurį įkišdavome ilgą sausą balaną. Tai buvo tada, kai dar gyvenome dūminėje pirkioje. Vėliau atsirado mažos žibalinės lemputės, paskui – didesnės lempos. Žibalas buvo brangus, jį taupėme, be reikalo žiburio nedegdavome.

Drabužius siuvo siuvėjai, vežėme siųti į Alytų. Madžiagą pirkome. Moterys nešiojo ilgus sijonus ir palaidinukes, vyrai – kelnes ir švarkus.

Avėjome klumpėmis: padai mediniai, viršus – odos. Jas buvo galima nusipirkti parduotuvėse, o medinius padus daug kas mokėjo padaryti ir Raižiuose. Batukai buvo brangūs. Jais apsiaudavome tik išeiginėmis dienomis, per metines šventes. Vyrai irgi avėjo klumpėmis, o btai – išeiginis apavas. Vasarą dažnai vaikščiojome basi, o eidami į laukus dirbti apsiaudavome klumpėmis.

Maistas

Valgį gamino šeimininkė. Kai kur retkarčiais padėdavo ir vyras: atnešdavo vandens, malkų, bulvių, daržovių. Lauko virtuvės Raižiuose atsirado po Antrojo Pasaulinio karo, bet ir dabar jas ne visi turi.

Duoną, pyragus kepėme namie. Duonos kepdavome daug, nemažais kepalais, kad užtektų kokioms dviems savaitėms. Ant pirmo duonos kepalo įspausdavome mūsų tikėjimo ženklą – mėnulį.

Valgėme saldžią mėsą su daržovėmis. Jautieną arba avieną supjaustydavome nedideliais gabaliukais, dedame į puodą ir verdame. Į kitą puodą dedame pupeles, morkas, svogūnus, petražoles ir taip pat verdame. Išvirus, į vieną lėkštę dedame mėsą, į kitą – držoves ir nešame į stalą. Kartais daržoves užpildavome ant mėsos. Totoriai labiausia mėgsta avieną ir žąsieną. Žasų laikydavome daug. Jautieną dažniausia valgydavome sūdytą ir džiovintą. Kiaulienos ir arklienos nevalgėme.

Penktadieniais arba bairamo šventei gaminome tradicinius patiekalus – koldūnus. Jie yra stambūs, įdaryti riebia aviena, jautiena arba veršiena. Į mėsą dedame prieskonių: svogūnų, pipirų, mairūno, druskos. Mėsa - smulkiai sukapota. Koldūnai yra apvalūs arba pailgi. Juos verdame truputį pasūdytame vandenyje.

Šventėms kepame šimtalapį pyragą. Tai labai plona, trapi, ilgai kočiota tešla. Kiekvieną lapą sutepame sviestu, tarp jų dedame aguonų, razinų. Tada viską suvyniojame į ritinį ir kepame dideliame apvaliame inde. Tešla minkoma be mielių. Pirmąją šventės dieną valgome šimtalapį, antrąją – koldūnus.

Iš pieno darome varškę, sviestą. Verdame pienišką ryžių košę su cukrumi ir razinomis. Pieną gėrėme saldų, valgėme raugintą su bulvėmis. Auginome daug daržovių: morkų, svogūnų, česnakų, agurkų, burokėlių, kopūstų, pupelių, petražolių, krapų, kitų prieskoninių augalų. Pardavimui daugiausia auginome morkas ir svogūnus. Parduodavome Alytuje ir Kaune iš to pragyvendavome. Virėm daržovių sriubas: burokų, kopūstų, rūgštynių ir kitokias. Burokus, kopūstus, agurkus raugindavome. Sriubą virėme ryte, jei likdavo – valgydavome pietums.Kepėme tarkuotų bulvių bandas, bulvinius ir miltinius blynus. Vakare dažniausiai valgėme bulves su pienu. Per dieną

valgėme tris kartus. Rudenį pjaudavome karvę arba veršį. Mėsą sūdėme. Per žiemą valgydavome, o pavasarį, kas likdavo, džiovindavome saulėje. Supjaustydavome pailgais gabalais ir pakabindavome lauke. Ji išdžiūdavo ir būdavo skani. Džiovinome anksti pavasarį, kol dar nebūdavo musių. Dabar mėsos niekas nedžiovina.

Kruopas, miltus laikėme svirne dėžėse arba maišuose. Kas neturėjo svirno, laikė priemenėje arba kamaroje. Grūdus dažniausiai maldavome malūne Butrimonyse. Tradicinis apeiginis laidotuvių patiekalas – džaima. Tai laidotuvių metu dalijami paplotėliai. Iš kvietinių miltų, vandens ir druskos daromos mažos bandelės, iš jų kočiojami labai ploni apvalūs paplotėliai ir kepami svieste keptuvėje.

Vardo suteikimas

Vaiko gimimas – tai džiaugsmas šeimoje. Seniau vaikus priimdavo kaimo „bobutės“. Pas mus Raižiuose tokia „bobutė“ buvo Felicija Vilčinskienė. Vaikui vards suteikiamas jo tėvų namuose. Ant paglvės padeda vaiką ir su ja deda ant stalo, kur malna atlieka vardo suteikimo apeigas. Vardą parenka tėvai. Anksčiau į kūmus prašydavo tiktai giminės, dabar kai kas prašo kaimynus arba draugus. Seniaū, ateidami į šias apeigas, nešė ir dovanas, ir maistą, dabar – tik dovanas.

Buvo ir prietarų. Sakydavo, kad negalima supti tuščio lopšio, nes vaikas susirgs ir gali numirti. Pirmą kartą į gryną orą vaiką galima išnešti tik ketvirtadienį.

Laidotuvės

Anksčiau į laidotuves gėlių nenešdavo, dabar jau neša. Mirusį pašarvodavo namuose ir laikydavo dvi dienas. Ateina malna, daugiau vyrų ir meldžiasi. Mirusį įsupa į baltą medžiagą ir uždengia dažniausiai žalios spalvos audeklu. Seniau, o ir dabar, laidoja be karstų. Padeda ant neštuvų suvyniotą į audeklą mirusį ir neša į kapines. Duobę iš vidaus iškloja lentomis, gaunasi lyg mažas kambarėlis. Į duobę leidžia ant rankšluosčių. Vienoje duobėje laidojamas tik vienas žmogus. Dabar kai kas laidoja karstuose, ypač vasarą, kai karšta ir atvežti iš toliau.

Palaidojus grįžta į namus ir meldžiasi, bet tas maldas ne kiekvienas moka. Kai pasimeldžia, duoda valgyti ir ko nors atsigerti, dažniausiai kompoto. Per laidotuves kapinėse visiems dalijama džaima. Ją reikia tuoj pat suvalgyti.

Palaidojus kasdien 40 dienų paprašytas arba pasamdytas žmogus prie kapo meldžiasi. Pminėti mirusio giminės susirenka po 40 dienų ir po metų, pasimeldžia, pasivaišina.

Užrašyta 1991 m.

Felicijos Chaleckienės, d. Stepo, gimusios 1922 m., Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojos, totorės pasakojimas apie Raižių kaimą.

Maistas

Aš visą laiką čia gyvenau. Čia gyveno mano tėvai, seneliai ir proseneliai.

Metinėms šventėms arba laukiant svečių kepdavom pyragus – šimtalapius. Totoriai seniau nevalgė kiaulienos, dabar kai kurie jauni valgo. Pjaudavom kokį nors gyvulį – karvę ar veršį. Mėsą dėdavom į bačką ir stipriai pasūdydavome. Gyvulį pjaudavome rudenį, tai per žiemą valgydavome tą sūdytą mėsą. Vasarą užaugdavo avys, tai ir jų mėsą valgydavome. Likusią nuo žiemos mėsą pavasarį džiovindavome. Lajų lydydavome.

Pieną nešdavome į pieninę parduoti. Taip pat darėm sūrius, sviestą sau maistui.

Auginom daug daržovių. Morkų mes pasėdavome 1-2 kilogramus. Jas dažniausia veždavome parduoti kaunan. Iš daržovių darėme ir dabar darome salotas, bet dabar jų auginame mažiau. Žiemai raugindavome agurkus, kopūstus, burokėlius. Dabar raugiam emaliuotuose puoduode, o seniau – mediniuose kubiluose. Sriubas virėme kasdien: buljonus, kopūstus, batvinius ir visokias kitas. Pietums atskirai sriubos nevirdavome, valgėm tą, kuri likdavo nuo pusryčių. Vakarienei dažniausiai virėme gbulves, kurias valgydavome su pienu. Valgėme 4 kartus per dieną. Vasarą valgėme daugiau pieniško maisto, bet mėsos vistiek reikėjo, kad būtų stipriau.

Šventės

Arabiškas žodis bairam – tai šventė. Jų turime keletą. Bairamai tęsiasi kelias dienas. Pirmą dieną eidavome į mečetę. Melsdavomės du kartus – ryte ir vakare. Grįžę po rytinių maldų, ruošdavom pietus, pas mus šventės nepastovios, kiekvienais metais eina 12 dienų pirmyn. Didžiausios šventės yra Ramazan bairam ir Kurban bairam. Šventei pjaudavom gyvulį, dažniausiai veršį. Per Kurban bairam reikia dalinti mėsą bėdniems žmonėms, kas likdavo valgydavom patys. Seniau per šventes būdavo šokiai, jie tęsdavosi 3-4 dienas. Dabar jau nėra pas ką daryti šokių, o ir jaunimo kaime beveik nėra, išvažinėję į miestus. Būdavo visokiausių žaidimų. Muzikantus samdėme iš kitų kaimų, kviesdavome iš Alytaus, Butrimonių. Į šokius rinkdavosi tiktai totorių jaunimas. Merginos be motinos į šokius neidavo.

Vestuvės

Merginos galėjo ištekėti 16 metų, vaikinai – sulaukę 18 metų. Bet vesdavosi vyresni. Vestuvės būdavo didelės. Pas pasiturinčiai gyvenančius jos tęsdavosi 4 dienas, kitur – 2 dienas. Prieš vestuves jaunoji kviečia pamerges, jaunasis – pabrolius. Piršlybos dažniausiai būdavo ketvirtadieniais. Jeigu sutaria vestuves, daro išgertuves. Piršlys statydavo ant stalo mirtomis papuoštą butelį degtinės, jaunosios motina paruošdavo užkandį. Jaunikio ūkio peržvalgas ne visada būdavo, darydavo kaip kas norėdavo. Jeigu abu jaunieji iš to paties kaimo, tai vienas apie kitą viską gerai žinodavo. Tada peržvalgos nereikalingos ir jų nebūdavo. Kartais vesdavosi ir artimi giminaičiai – pusbroliai su puseserėmis.

Jaunoji rengdavosi ilga balta suknele, užsidėdavo baltą ilgą valioną. Puošdavosi ir dabar puošiasi mirtomis. Vestuvės vykdavo abiejose pusėse. Pirmiausia visi svečiai važiuoja pas jaunąją, kur vyksta jungtuvės, o kitą dieną pas jaunąjį. Kai jaunoji atvažiuodavo į jaunojo pusę, ją pasitikdavo su kailiniais ir kraitele grūdų. Jaunieji įlipdavo į kraitelę ir juos uždengdavo kailiniais, kad gyvenime gerai viskas sektųsi. Po to vesdavosi į kambarį. Vestuviniai valgiai būdavo įvairūs: veršiena, silkė, daržovės, pyragai. Bet maisto įvairovė buvo mažesnė negu dabar. Kiekvienas maistą

ruošė kaip išmanė, šeimininkių nebūdavo. Seniau į vestuves eidami nešdavosi maisto: didelį pyragą, baltos duonos kepalą, kurią kepdavo Butrimonių žydai, pusę veršiuko ar avies, paukštienos, degtinės. Nešdavo ir žalią (nevirtą) mėsą. Seniau mišrių vedybų nebuvo, dabar jau pasitaiko.

Laidotuvės

Į laidotuves nieko nenešė, net gėlių. Dabar jau gėles neša. Žmones laidodavo b karsto. Padeda mirusį ant „tapčano“ ir neštuvais neša į kapines. Kai numiršta, lavoną padeda ant žemės, nuprausia, suvynioja į baltą medžiagą, deda ant pakylos ir uždengia žalia (jei neturi juoda) medžiaga. Uždengiamas visas lavonas, net veidas. Dabar jau kai kur laidoja karstuose, ypač vsarą, kai atveža iš toli. Palidojus samdo žmogų, kuris 40 dienų kasdien eina į kapines melstis už mirusį. Per metines vėl meldžiasi ir vaišinasi be svaigalų.

Užrašyta 1991 m.

Stepono Dzeinajavičiaus, s. Jono, gimusio 1922 m., Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojo, totoriaus pasakojimas apie Raižių kaimą.

Raižių kaime totoriai gyvena nuo Vytauto laikų. Kareiviams davė žemės ir jie čia apsigyveno. Manoma, kad vedė daugiausia lenkaites, nes totorių moterų tada čia nebuvo. Todėl ir patys ėmė kalbėti lenkiškai. Dabar Raižių totoriai kalba lietuviškai. Pasakojama, kad kadaise čia gyvenęs turtuolis pavarde Raižauskas, nuo to ir kaimo pavadinimas kilęs.

Artimiausias miestelis – Butrimonys. Per Raižius teka Imilsos upelis. Anksčiau šiame kaime gyveno tik totoriai. Dabar jau yra ir lietuvių, atsikėlusių daugiausia po 1960 metų iš vienkiemių į gyvenvietę.

Raižių totoriai daugiausiai vertėsi daržininkyste, kai kurie - kailiadaqrbyse. Bet šis verslas daugiausia buvo paplitęs Butrimonyse. Raižių totoriai buvo daržninkai. Raižiuose, kiek prisimenu, prie totorių sodybų buvo nedideli sodeliai, kuriuose augo obelys, kriaušės, vyšnios, slyvos. Seniau mokykla buvo prie mečetės. Vaikus mokė malna. Pamokos vyko lietuvių kalba, bet vieną kartą savaitėje. Vaikai mokėsi skaityti ir rašyti arabiškai. Dabar jaunimas nelabai nori mokytis arabų kalbos.

Iš Raižių kilę šie žymensi žmonės:

Chalilius Janušauskas - buvęs pašto valdytojas Kaune. Palaidotas Bazonuose.

Suleimanas Chaleckas – karininkas, palaidotas Raižiuose.

Kalina – aukšto rango kariškis. Palaidotas Kaune.

Musulmoniški metai 12 dienų trumpesni už krikščioniškus, nes jie skaičiuojami pagal mėnulio fazes. Mėnuo turi 29-30 dienų.

Štai kaip atrodo totorių 1409-1411 metų kalendorius (1989-1990). Tokius kalendorius sudarau kiekvienais metais, kad žinotume kada švęsti bairamus (eilės Nr., antras skaitmuo – totorių kalendoriaus, mėnuo, jo pavadinimas, mėnesio pradžia pagal lietuvišką kalendorių, šventes). Prie metų - jų ženklas.

1409

1/6 Džemazil achir 1989 sausio 9 pirmadienis

2/7 Redžep 1989 vasario 7 antradienis

3/8 Šeuban 1989 kovo 9 ketvirtadienis

4/9 Remezan 1989 balandžio 7 penktadienis

5/10 Šeuval 1989 gegužės 7 sekmadienis Bairam 7 d.

6/11 Zilkade 1989 birželio 5 pirmadienis

7/14 Zilchadže 1989 liepos 5 trečiadienis Bairam 14 d.

1410

8/1 Mucharem 1989 rugpjūčio 4 penktadienis Nauji metai 4 d. Bairam 13 d.

9/2 Safar 1989 rugsėjo 3 sekmadienis

10/3 Rebil euvil 1989 spalio 2 pirmadienis

11/4 Rebil achir 1989 lapkričio 1 trečiadienis

12/5 Džemazil euvel 1989 lapkričio 30 ketvirtadienis

1/6 Džemazil achir 1990 gruodžio 30 šeštadienis

2/7 Redžep 1990 sausio 28 sekmadienis

3/8 Šeuban 1990 vasario 27 antradienis

4/9 Remezan 1990 kovo 28 trečiadienis

5/10 Šeuval 1990 balandžio 27 penktadienis Bairam 27d.

6/11 Zilkade 1990 gegužės 27 šeštadienis

7/12 Zilchadže 1990 birželio 25 pirmadienis Bairam

1411
8/1 Mucharem 1990 liepos 24 antradienis Nauji metai 24 d.
9/2 Safar 1990 rugpjūčio 23 ketvirtdienis Bairam
10/3 Rebil euvel 1990 rugsėjo 21 penktadienis
11/4 Rebil achir 1990 spalio 21 sekmadienis
12/5 Džemazil euvel 1990 lapkričio 19 pirmadienis
1/6 Džemazil achir 1990 gruodžio 19 trečiadienis

Religiniame gyvenime Raižių totoriai laikosi musulmonų kalendoriaus, o kasdieniniame gyvenime – krikščionių kalendoriaus. Metų pirmas mėnuo – mucharem. Vardo suteikimo, vestuvių, laidotuvių papročiai kitokie negu lietuvių.

Vardo suteikimas

Šventasis azanas – vardo suteikimas vyksta kūdikio tėvų namuose. Dalyvauja malna, du liudininkai (kūmai) ir svečiai. Į kūmus prašo ką nors iš giminių. Jie turėdavo kūdikį aprengti naujais drbužėliais. Seniaus gimusius vaikus priimdavo kaimo „bobutės“, dabar –ligoninėje. Ant pagalvės atnešamas išmaudytas ir švariai aprengtas kūdikis. Jis paguldomas su pagalve ant stalo, kur dega dvi žvakės ir padėtas Koranas. Malna sukalba maldą ir ištaria kūdikiui suteikiamą vardą, kurį parenka tėvai. Po to paliečia jo dešinės rankos smilių ir 7 kartus ištaria „La illa...“. Paskui vėl suklab maldą. Tada, laikydamas vaiką už dešinės ausies, gieda azaną ir ištaria šioms apeigoms skirtus žodžius. Tada paima vaiko kairiąją ausį, vėl pasimeldžia ir apeigos baigiasi. Prasideda vaišės. Seniau maistą svečiai nešdavosi, kas ką turėjo. Dabar nesineša.

Vestuvės

Apeigos vyksta jaunosios tėvų namuose. Pirmiausia jaunojo dėdė (tėvo arba motinos brolis) nuvažiuoja pas merginą atsiklausti ar sutiks tekėti. Jeigu sutinka, tai sutartą dieną pas ją važiuoja jauniks su svotu. Merginos tėvai juos vaišina. Svotas klausia motiną ir merginą ar patinka jaunikis. Jei sutaria, tada kalba apie vestuves, tariasi kaip jas rengs. Abi pusės susitaria kiek bus pabrolių ir pamergių, ir iš vakaro jau žinokokiai pamergei bus koks pabrolys. Pabrolius kviečia jaunasis, pamerges – jaunoji. Į vestuves taip pat kiekvienas savo gimines kviečia. Anksčiau pabroliais ir pamergėgimis buvo tik artimiausi giminės, ne daugiau kaip 4 poros. Dabar būna ir daugiau. Pabroliai renkasi pas jaunąjį, pamergės – pas jaunąją. Iki sutuoktuvių jokių vaišių nebūna. Vestuvės prasidėdavo ketvirtadienį, nes penktadienį totoriai nedirba, švenčia. Tęsiasi dvi dienas.

Ryte pas jaunąją susirinkę pamergės uždeda jai valioną (veliumą) ir prisega mirtų vainiką. Po to jaunąją pasodina jai skirtoje vietoje (tik ne u- stalo), ant sienos ties ja pakabina lovatiesę (divoną), papuošia kėdę, ant kurios ji sėdi. Prie jos sėdasi pamergės: pirmoji ir antroji iš dešinės, trečioji ir ketvirtoji iš kairės ir laukia jaunojo. Svočia padeda tvarkytis, paruošti stalus vaišėms.

Pas jaunąjį renkasi pabroliai, ateina malna. Prieš išvažiuojant malna apveda visus tris kartus aplink stalą. Malna su jaunikiu iš kambario išeina pirmieji, opaskui juos - pabroliai ir visi svečiai. Pabroliai sėda į vežimą ir veža jaunajai vainiką. Jis prisegtas ant baltos medžiagos ir pririštas ant mažos lėkštutės. Pabroliai pralenkia jaunąjį ir visus svečius.

Jie privalo įteikti jaunajai vainiką anksčiau, negu atvyks jaunasis ir malna.

Pas jaunąją pabrolius pasitinka muzikantai. Pirmoji pamergė nuima vainiką nuo lėkštutės ir prisega jaunajai, o lėkštutę sudaužo (kad jauniesiems sektųsi gyvenimas).

Pabroliai, atidavę vainiką, grįžta atgal ir susitinka malną, jaunąjį ir vestuvininkus. Tada juos praleidžia į priekį ir visi važiuoja pas jaunąją. Jos tėvai jaunąjį sutinka su duona, druska ir vandeniu ir įveda į vidų. Malna su jaunikiu sėdasi už stalo. Pabroliai išperka jaunąją. Vyksta derybos.

Susitaria pamergės už kiek ją parduos (pav., už 10 000 rublių), o paskui derasi. Kai susitaria dėl išpirkimo, duoda pamergėms saldainių, degtinės. Taip imituojamas jaunosios pirkimas. Tada vyriausiasis pabrolys jaunąją perduoda jaunosios vyriausiajam pabroliui (jei jo nėra - pusbroliui), šis perduoda jaunojo seseriai (puseserei), kuri jį veda atsisveikinti su šeima, nes ji atvažiuoja kartu su vestuvininkais. Pirmiausia tsisveikina tėvą, motiną, tada – kitus šeimos narius. Po to jį veda prie jaunosios. Ant sutuoktuvių stalo yra padėta lėkštė su saldainiais, uždengta balta staltiesėle, ir lėkštutė su žiedais. Stalas užtiestas balta staltiese ir pauoštas mirtų šakelėmis. Ant žemės patiestas divonas. Jaunieji ant jo atsistoja ir vyksta sutuoktuvės. Malna skaito maldas, o jaunieji jas kartoja. Įpusėjus maldais, užmauna žiedus, dar pasimeldžia, palinki laimės. Tada malna ima iš lėkštutės saldainius ir juos visiems dalina. Pasibaigus apeigoms, visi eina prie vaišių stalo. Malna sėdasi jaunajam iš dešnės, - už jo pabroliai su pamergėmis, o paskui visi vestuvininkai.

Prieš rytą kalbama apie kraitį, čia jau dalyvauja ir svočia. Pabroliai tariasi su jaunosios tėvais ką šie jai duos kraičio. Pabroliai išperka kratį iš svočios ir veža į jaunojo namus. Jaunasis turi kraitį išpirkti iš pabrolių. Tada visi eina prie stalo ir vaišinasi. Atvažiuoja ir jaunosios vestuvininkai, lydimi muzikantų. Vakare jaunosios svočia turi pakloti jauniesiems lovą. Juos pirma kartu suguldo atvažiavus pas jaunąjį. Apie pasogą jau kalbama po vestuvių, išankstinių derybų nebūna.

Laidotuvės

Per laidotuves kepa palotėlius - džaimas. Jas dalija visiems dalyvaujantimes laidotuvėse, vieni namie, prieš išvežant mirusį į kapus, kiti – kapinėse. Tai saugoda (auka). Džaimas kepa labai švariai, prieš kepant šeimininkė būtinai turi visa nusiprausti. Tešlą ruošia iš kvietinių miltų, pieno, kiaušinių, trupučio sviesto. Užminko vidutinio kietumo tešlą, supjausto gabaliukais, iškočioja ie kepa keptuvėje ant svieto. Dabar kai kas vietoje džaimų dalija šokoladinius saldainius, bandeles. Už laidotuves moka malnai ir tiems, kurie meldžaisi po lygiai visiems. Moka kiek kas išgali.

Užrašyta 1990 m.

Stepo Jakubausko, s. Anziulio, gimusio 1922 m. Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojo, totoriaus pasakojimas apie Raižių kaimą.

Maistas

Valgį gamino šeimininkė. Ruošas darbuose kartais padėdavo ir vyrai. Valgį virė troboje, virtuvėje. Lauko virtuvių seniau nebuvo.

Pyragus kepdavo tiktai metinėms šventėms – bairamams, vestuvėms. Mėsą valgėme įvairią – jautieną, avieną, žąsieną. Tiktai kiaulienos nevalgėme, nes draudžia mūsų tikėjimas. Rudenį pjaudavo didelį gyvulį. Mėsą sukapodavom dideliais gabalais, stipriai pasūdydavoms ir laikydavome vėsioje vietoje. Tą, kurios per žiemą nesuvalgydavome, pavasarį džiovindavome saulėje. Kai kurie, išėmę duoną, ją įstumdavo į šoltą pečių. Ten ji apdžiūdavo tada baigdavo džiovinti saulėje. Sūdytą mėsą laikėme bačkoje, džiovintą – spintoje. Dešrų nedarėme.

Pieną valgėme raugintą ir saldų, dažniausia vakare su bulvėmi. Darėm sviestą, sūrį, valgėm gritinę, varškę.

Daržovių auginome daug ir visokių: svogūnų, burokėlių, morkų, agurkų. Kopūstų auginom mažiau. Nedaug auginome ir prieskoninių daržovių – salierų, petražolių, krapų. Daržoves artojome maistui, bet memažai jų ir parduodavome Kaune. Daugiausia, parduodavome morkas, svogūnus, agurkus. Žiemai raugindavome kopūstus, agurkus, burokėlius.

Sriubą virdavo ir dabar verda kasdien: kopūstų, batvinių, kitų daržovių. Prie stalo šeima sėsdavo tris kart per dieną: pusryčiams, pietums ir vakarienei. Bet kurie norėjo, ypač vaikai, galėjo ir dažniau valgyti.

Šventės

Prieš metines šventes – bairamus būna pasninkas. Bairamai – kilnojamos šventės. Jos būna ir pavasarį, ir rudenį. Per jas nedirbame. Pirmą dieną einame į mečetę melstis. Susirenka daug žmonių ne tik iš Raižių, bet iš kitur atvažiuoja. Kitomis dienomis (šventė būna 3-4 dienas) einame į svečius arba mus kas nors ateina, vaišinamės. Gerbdami lietuvių tikėjimą, nedirbame ir per jų metines šventes – pimą Kalėdų ir Velykų dieną. Bet vaišių neruošiame, nes tai ne mūsų šventės. Totoriai nedirba ir penktadieniais.

Pasilinksiminimai

Penktadieniais ir per metines šventes totorių jaunimas rinkdavosi į vakarėlius. Lietuvių jaunimas neateidavo, mes taip pat neidavome į jų vakarėlius, nes jie švęsdavo sekmadieniais, o mums – darbo diena. Jei būdavo gražus oras, šilta, šokdavome lauke. Žaisdavome įvairius žaidimus, dainuodavome lietuviškas dainas, kartais – rusiškas. Muzikantus samdėme iš toliau, nes čia jų nebuvo. Anksčiau į vakarėlius eidavo ir tėvai, šeimininkai, pas kuriuos buvo vakarėlis, pavaišindavo, pašokdavo kartu su jaunimu, padainuodavo. Dabar jau vakarėlių nebūna, nes nėra kur juos organizuoti.

Užrašyta 1990 m.

Zinos Makaveckienės, d. Jono, Gimusios 1937 m. Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojos, totorės pasakojimas apie Raižių kaimą

Buitis

Visą laikau gyvenau Raižiuose. Dabar totorių čia yra mažiau, negu jų buvo anksčiau, nes jaunimas dažniausiai išsikelia gyventi į miestus.

Seniau baldai buvo paprasti, juos darė staliai. Kai kurie gyventojai turėjo metalines lovas. Miegojome ant čiužinių, į kuriuos buvop prikimšta šiaudų. Trobą apšviesdavo žibalinė lempa. Kai kurie gyventojai turėjo pirtis. Šeimininkai jas kūrendavop kas dvi savaites. Praustis ateidavo ir artimesni kaimynai. Kas pirmiau ateidavo, tas ir prausdavosi. Bet daugiausia žmonės prausėsi namie balėjose. Muilą pirko, o kai per karą jo nebuvo, virė iš riebalų ir muilinio akmenuko.

Seniau indai buvo moliniai. Po antrojo pasaulinio karo pradėjome naudoti emaliuotu. Juos meslaikėme virtuvėje, spintoje. Kiti turėjo mažesnes spinteles, kur laikė indus. Mėsą Raižių gyventojai laikė rūsiuose, duobėse. Drabužius lygindavome lygintuvu, kurį įkaitindavome žarijomis. Dar buvo mediniai kubilai, kuriuose raugėme agurkus, kopūstus.

Raižių totoriai – ir moterys, ir vyrai – dėvėjo pirktus drabužius. Vyrai rengdavosi kostiumais, moterys – suknelėmis, sijonais, bliuskomis. Žiemą rengdavomės kailianiais. Rūbus pirkome parduotuvėse. Išeiginiai rūbai buvo geresni, kasdieniai prastesni, daugiausia medvilniniai. Vaikus irgi rengdsvome pirktais rūbais, dažniausia medvilniniais. Kojines, pirštines, megstinius mezgėme rankomis iš vilnos siūlų. Drabužius siuvo swiuvėjai. Jų Raižiuose nebuvo. Siūti nešdavome siuvėjui į namus. Ir žiemą, ir vasarą avėjome klumpėmis. Bateliais apsiaudavome tik pr šventes. Kai kurie vyrai turėjo aulinius batus.

Maistas

Valgį gamino moterys. Kartais padėdavo ir vyrai. Duoną, pyragus kepėme namuose. Dabar duoną perkame parduotuvėje. Mėsą sūdėme ir džiovinome saulėje. Lajų lydėme. Iš pieno darėme sūrius, sviestą. Auginome daug daržovių: burokėlių, svogūnų, morkų, kopūstų, prieskoninių daržovių. Iš jų darėme salotas, virėme sriubas. Raugėme kopūstus, agurkus, buropkėlius. Iš džiovintų morkų virėme arbatą. Morkas sutarkuodavome burokine tarka ir išdžiovindavome. Valgėme 3-4 kartus per dieną. Vaikai valgė tą patį maistą kaip ir suaugę.

Šventės

Penktadieniais totiriai nedirbo, šęsdavo. Metinės šventės – bairamai vietoj nestovi, kasmet per dvi savaites pasislenka pirmyn. Šventadieniais būdavo šokiai, į kuriuos rinkdavosi tik totorių jaunimas, šokome, dainavome, žaidėme įvairius žaidimus. Muzikantus samdėme iš kitų kaimų. Pasninko-ramazano dienomis jokių linksmybių nebūna.

Vestuvės

Seniau vesdavosi vyresnio amžiaus, dabar jaunesni. Jungtuvės būna jaunosios tėvų namuose. Piršliai važiuodavo ketvirtadieniais, penktadieniais. Buvo jaunojo ūkio peržvalgas. Jaunoji per vestuves rengiasi ilga balta suknele, užsideda valioną ir prisega mirtų vainikėlį, kurį baigiantis

vestuvei, sudegina. Vestuvė pridėdavo penktadienį ir baigdavosi šeštadienį. Ji būdavo biejose pusėse – ir pas jaunąją, kur prasidėdavo, ir pas jaunąjį, kur važiuodavo sekančią dieną. Maistas buvo įvairus, rušė kaip kas išgalėjo. Seniau eidami į vestuves, dovanų nenešė, bet nešėsi maistą – mėsos, pyragų. Dabar neša dovanas, o maisto nesineša. Dabar kartais būna iš mišrių vedybų, bet ratai. Seniau jų nebūdavo.

Laidotuvės

Anksčiau gėlių nenešė, dabar jau neša. Duobkasius samdė. Duobės buvo maždaug pusantro metro gylio, dabar kasa gilesnes. Iškastą duobę iškloja lentomis. Anksčiau orkestro nebuvo, tik maldos. Dabar kartais būna ir orkestras. Ir seniau, ir dabar per laidotuves svaigalų nevartoja. Mirusį pamini po 40 dienų ir po metų.

Užrašyta 1990 m.

Danieliaus Makulavičiaus, s. Dovydo, gimusio 1914 m., gyvenančio Alytuje, totoriaus pasakojimas apie Raižių kaimą.

Nors gimiau Bazoruose, bet ilgą laiką gyvenau Raižiuose. Dabar esu malna, tai į šį kaimą atvažiuoju dažnai. Senovėje Raižių totoriai vertėsi karyba, vėliau – daržininkyste. Nepriklausomoje Lietuvoje prenumeravo šiuos leidinius: „Dienos naujienos“, „Dieną“, „Ūkiniko patarėją“, „Trimitą“, „Karį“.

1934 metais Raižiuose buvome įsteigę sąjungos „Vilniui vaduoti“ skyrių. Jam vadovavo mokytojas Grinkus. Aš buvau kasininkas. Ruošdavom gegužines. Dalį surinktų pinigų panaudojom saviems reikalams. Už orketrą reikėjo mokėti 100 kitų, pirkome knygas. Turėjome savo biblioteką, kurioje buvo apie 500 knygų. Likusius pinigus įnešdavom į Sąjungos kasą.

Iš Raižių kilę šie įžymūs žmonės:

Aleksas Makulavičius, Motiejaus – pulkininkas, 8-ojo pėstininkų pulko vadas Šiauliuose, yra 1940 m. išvyko į Vokietiją.

Leonas Chaleckas – teisininkas kaune. Jo sūnus gyvena Šveicarijoje.

Chalilius Bazarauskas – caro armijos generolas.

Suleimanas Bazarauskas – pulkininkas, dirbo Vilniuje.

Chalijus Janušauskas – generolas, dalyvavo turkų kare, 1904 m. japonų kare. Palaidotas Poltavoje.

Motiejus Janušauskas – pulkininkas.

Tallat-Kelpšos kilę iš Raižių totorių, jie ir totorių kalbą mokėjo.

Šventės

Svarbiausia šventė – Ramazan bairam. Prieš ją 30 dienų pasninkas – ramazanas. Negalima valgyti, gerti, rūkyti nuo saulės patekėjimo iki nusileidimo. Reikia 5 kartus per dieną melstis: ryte prieš saulės patekėjimą, dieną 2 kartus, saulei tik ką nusileidus ir už pusantros valandos saulei nusileidus. Švenčiama tris dienas. Pirmą dieną anksti ryte vyksta pamaldos mečetėje. Po pamaldų, grįžę valgo pusryčius, kai kurie eina į kapines melstis už mirusiuosius, kapinėse dalija sagodą – vaisius, saldainius, bandeles. Antrąją dieną einama į svečius, rengiami šokiai, žaidimai. Dabar ramazano mėnesį ne daug kas sausai pasninkauja, dažniausia po kelias dienas mėnesio pradžioje ir pabaigoje. Kita šventė Kurban bairam. Ji švenčiama 4 dienas. Pasninkas - 9 dienos. Tai aukų šventė. Reikia papjauti aviną ar jautį ir jo mėsą išdalinti neturtingiesiems. Kas lieka suvalgo patys.

Trečioji šventė – Ašuro diena. Anksčiau pasninkas buvo 10 dienų, dabar – 9 dienos. Šiai šventei reikia paruošti patiekalą iš 9 produktų. Daugiausia tai būna kompotas iš 9 rūšių vaisių ir uogų, ryžių. Pasakojama, kad pranašo Machometo duktė Fatima laukė iš karo grįžtančių sūnų Huseino ir Hasano. Laukdama virė kelis patiekalus, kai sužinojo, kad jie žuvo iš nevilties viską sumaišė. Yra ir kitas pasakojimas. Kai žmonės buvo verčiami priimti naują tikėjimą, vienas pranašas meldėsi ir pasninkavo 9 dienas, o motina vis jo laukė ir kasdien gamino valgį. Dešimtą dieną sužinojo, kad sūnus mirė. Tada iš sielvgarto sumaišė visų devyniųū dienų valgius. Taip ir atsirado paprotys per šią šventę ruošti patiekalą iš 9 dalių ir juo pavaišinti kiekvieną atėjusį. Švenčiama 2 dienas.

Raižių totoriai naujuosius metus švenčia pagal musulmonų kalendorių. Be to nedirbama penktadieniais. Seniau mečetėje pamaldos vykdavo kiekvieną penktadienį, vėliau – pirmą mėnesio penktadienį, o dabar tik per metines šventes.

Laidotuvės

Penktadieniais totiriai nedirbo, šęsdavo. Metinės šventės – bairamai vietoj nestovi, kasmet per dvi savaites pasislenka pirmyn. Šventadieniais būdavo šokiai, į kuriuos rinkdavosi tik totorių jaunimas, šokome, dainavome, žaidėme įvairius žaidimus. Muzikantus samdėme iš kitų kaimų. Pasninko-ramazano dienomis jokių linksmybių nebūna.

Vestuvės

Seniau vesdavosi vyresnio amžiaus, dabar jaunesni. Jungtuvės būna jaunosios tėvų namuose. Piršliai važiuodavo ketvirtadieniais, penktadieniais. Buvo jaunojo ūkio peržvalgas. Jaunoji per vestuves rengiasi ilga balta suknele, užsideda valioną ir prisega mirtų vainikėlį, kurį baigiantis vestuvei, sudegina. Vestuvė pridėdavo penktadienį ir baigdavosi šeštadienį. Ji būdavo biejose pusėse – ir pas jaunąją, kur prasidėdavo, ir pas jaunąjį, kur važiuodavo sekančią dieną. Maistas buvo įvairus, rušė kaip kas išgalėjo. Seniau eidami į vestuves, dovanų nenešė, bet nešėsi maistą – mėsos, pyragų. Dabar neša dovanas, o maisto nesineša. Dabar kartais būna iš mišrių vedybų, bet ratai. Seniau jų nebūdavo.

Laidotuvės

Sunkiai sergantį ligonį, namiškių prašymu, aplanko malna ir prie lovos skaito trumpas maldas. Mirusš apirausia, nosį ir ausis užkemša vata, įsupa į baltą drobę, vadinamą savan. Tada paguldo ant žemų neštuvų ir uždengia žalios spalvos drobe, kuri po laidotuvių lieka mečetėje. Ant uždengtos velionio krūtinės dedamas Koranas. Visą naktį neryškioje žvakių šviesoje, prie mirusiojo kas nors budi, kalbėdamas maldas. Meldžiasi tik vyrai. Laidoja antrą arba trečią dieną. Prieš lydint įkapus, iš abiejų neštuvų pusių susėdę totoriai gieda Koraną. Malda trunka beveik valandą. Po to kuris nors namiškis atneša dubenį, ąsotį su vandeniu ir rankšluostį. Visi, kurie giedojo, virš dubens plauna rankas ir šluostosi ranksšluoščiu. Tada dalijama sagoda – džaima arba bandelės. Susirinkusiems meldžiantis, malna klausia: „Ar atleidžiate mirusiajam kaltes?“ Visi atsako“ „Ponas Dievas teatleidžia!“ Tada atsisveikina su velioniu, paliesdami ar bučiuodami drobulę. Išnešus iš namų, neštuvai su mirusiuoju pastatomi priešais mečetę. Į vidų neneša. Malna pasimeldžia ir tada eina į kapines. Laidotuvių eisenospriekyje eina malna, paskui jį vežamas mirusysis, uždengtas drobule, paskui eina giminės ir visi, dalyvaujantys laidotuvėse. Lydint į kapus, negalima dairytis į langus, kiemus, malna negali atsigręžti, nes gyvenvietėje išmins žmonės.

Kapinėse vėl pasimeldžia. Tada 4 vyrai ant rankšluoščių arba drobės atraižų mirusį nuleidžia į duobę, išklotą lentomis. Jį paguldo galva į vakarus, kad Paskutinio Teismo dieną, pakilęs iš kapo, galėtų eiti tiesiai į rytus. Supylę kapą, jį apjuosia mažais akmenėliais, o ties galva ir kojomis deda po didesnį akmenį. Tada malna pašlaksto kapą vandeniu iš buteliuko, liepia susirinkusiems pasitraukti nuo kapo, pats pasilieka ir meldžiasi. Tada vėl visi grįžta prie kapo ir dalijama sagoda.

Pasakojama, kad Azijoje, iš kur atėjo totoriai. Žemė buvo labai įšalusi, sunku buvo ją kasti. Tada darydavo“pečiūra“, teniėdavo mirusį, ant viršus dėdavo lentas ir užberdavo žemėmis. Iš to ir kilęs toks paprotys – laidoti be karstų. Bet dabar kai kuriuos, ypač atvežtus iš toliau, jau laidoja karstuose.

Palaidojus, 40 būna gedulingos dienos. Namuose, toje vietoje kur gulėjo velionis, pastato staliuką, užtiesia rankšluostį ir uždega žvakę. Per 40 dienų kas nors iš savų ar pasamdytas žmogus kasdien lanko kapą ir prie jo meldžiasi. Po 40 dienų rengiamos gedulingos apeigos. Per metines susirinkę giminės taip pat meldžiasi. Nei per laidotuves, nei per metines svaigalų nevartoja.

Užrašyta 1991 m.

Stepo Radlinsko, s. Alekso, gimusio 1925 m. Alytaus rajono Raižių kaimo gyventojo, totoriaus pasakojimas apie Raižių kaimą.

Seniau trobesiai buvo mediniai, šiaidiniais stogais. Daugiausia būdavo gyvenamas namas, kluonas ir tvartas. Kai kurie gyventojai turėjo svirnelius. Žemę dirbo arkliais, arė plūgais, kultivavo drapokais, sėjo rankomis iš sėtuvų. Augino miežius, rugius, kviečius, avižas, žirnius, bulves, daržoves. Javus ir žirnius, kad gerai derėtų, reikėjo pasėti prie Jurgines. Per Jurgines negalima žemės dirbti. Baigus rugiapjūtę, iš žiupsnelio rugių nupindavo kasą, ją susukdavo ir šalia jos padėdavo duonos ir druskos. Moterys iš varpų nupindavo šeimininkui vainiką, o jis už tai pavaišindavo.

Į klojimą javus veždavo vežimu. Žiemos metu reikėjo juos spragilais iškulti, nes kuliamųjų nebuvo. Po to grūdus vėtydavo (valydavo) – klojime ant grendymo mėtydavo su vėtykle. Švarūs grūdai nusirisdavo į vieną krūvelę, o blogesni likdavo. Juos sušerdavo gyvuliams. Raižių kaimo gyventojai laikė karves, avis, arklius, žąsis, antis, vištas. Kiaulių nelaikė, nes jų mėsos totoriai nevalgė, nes draudžia musulmonų tikėjimas. Gyvulių ir paukščių laikė įvairiai, pagal turimą žemę. Stambių ūkininkų raižiuose nebuvo. Pieną nešė į pieninę. Avis pjovė mėsai. Vilną verpė ir mezgė kojine, pirštines, megstinius. Iš vilnos vėlė veltinius, o atliekamą parduodavo. Kailius išdirbdavo ir siuvosi kailinius. Kiaušinius irgi parduodavo. Raižių totoriai vertėsi daržininkyste, jie buvo daržininkai, o ne kailiadirbiai, nors kai kurie mokėjo kailius išdirbti. Bet tai nebuvo jų verslas.

Buitis

Seniau pirktų modernių baldų Raižių gyventojai neturėjo. Lovos buvo paprastos, daugiausia namie iš lentų padarytos. Rūbus daugiausia laikydavo kuparuose, nes spintų beveik niekas neturėjo. Kai kurie turtingesni turėjo komodas. Miegojo troboj. Į lovas pridėdavo šiaudų ir užtiesdavo marška. Kaldros buvo pakulinės. Pas daugelį grindų grindų nebuvo, tik molinė asla. Ji buvo visada iššluota, pbarstyta smėliu. Trobas apšviesdavo žibalinėmis lempomis. Jos buvo mažos, kad mažiau sunaudotų žibalo.

Kai kurie Raižių gyventojai turėjo pirtis, kur ateidavo praustis ir artimesni kaimynai. Bet daugiausia prausdavosi balėjose. Mauilą pirkdavo. Kai jo nebuvo, virėę namie iš muilinio akmenuko ir riebalų. Rūbus skalbdavo pelenų šarmu. Pelenus užpildavo vandeniu, užvirindavo, paskui pastatydavo kurnosr, kad atvėstų ir nusėstų į dugną drumzlės. Tada užpildavo ant skalbinių, juos pamirkydavo ir tada skalbdavo.

Buvo moliniai ąsočiai (uzbonai), špižiniai puodai, mediniai šaukštai, samčiai. Virtuvėje buvo iš lentų padaryta spintelė, kur laikėme indus. Puodai stovėjo ant pečiaus. Pavalgius indus išplaudavo ir padėdavo juos į skirtą vietą.

Totoriai dėvėjo pirktus drabužius. Jie paplito prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir buvo brangūs. Kadien dėvėjo medvilninius drabužius. Išeiginiai kostiumai buvo vilniniai. Drabužius siuvo siuvėjai, bet Raižiuose jų nebuvo, reikėjo ieškoti kitur. Moterys dėvėjo ilgus sijonus. Vaikų drabužiai buvo medvilniniai. Ir megaites, ir berniukus, kol buvo nedideli, rengė ilgomis suknelėmis. Kai berniukai paaugdavo, pasiūdavo kelnes.

Seniau ir vyrai, ir moterys avėjo klumpėmis: padai mediniai, o viršus iš odos, kurią pirko parduotuvėse. Kai kurie vyrai turėjo aulinius batus, moterys – batelius, bet juos avėjo tik per šventes. Vasarą vaikščiojo basi, kartais su klumpėmis. Batus vieni siūdavo pas batsiuvius, kiti pirko parduotuvėse. Raižiuose batsiuvių nebuvo.

Maistas

Mūsų šeimoje valgį gamino mama. Vyrai mažai padėjo, jie dirbo įvairius lauko darbus. Kai vedžiau ir atėjo marti, valgį vis tiek gamino mama. Lauko virtuvių nebuvo, jos atsirado po Antrojo Pasaulinio karo. Duoną kepė namie. Iš vakaro užmaišydavo „dieškutėje“, per naktį rūgsta, oryte užminko ir kepa. Ant pirmo kepalo (bakano) rankomis įspausdavo jauną mėnulį. Kartais darydavo pagrandukus. Vestuvėms ar šiaip kokiam baliui kepė šimtalapį pyragą.

Mėsą sūdydavo, kartais žiemą užšaldydavo priemenėje ar kamaroje ir nesūdytą, daugiausia avieną. Vasarą laikydavo rūsyje ar įleisdavo į šulinį įdėtą į kibirą ir uždengtą. Kas neturėjo rūsio (sklepo), kasdavo duobe. Mėsą susūdydavo į kokį nors indą ir įleid-ia į duobę. Rudenį pjaudavo didelį gyvulį, dažniausiai veršį, kad mėso užtektų visai žiemai. Pavasarį, jei likdavo mėsos, ją supjautydavo pailgais nestorais gabalais ir džiovindavo saulėje. Lajų lydė.

Kruopas ir miltus laikė priemenėje, kai kurie, kas turėjo – svirneliuose. Iš pieno darė sūrį, sviestą. Saldų ir raugintą valgė su bulvėmis. Auginome daug daržovių: morkų, burokėlių, kopūstų, kalafiorų, svogūnų, česnakų, agurkų, salierų, petražolių. Jas ne tik naudojome maistui, bet ir parduodavome Alytaus, Kauno turguose. Žiemai kopūstus, agurkus rauginome kubiluose, bačkelėse. Burokėlių mažai raugdavome. Raugiant agurkus įdėdavo krapų, česnako, krieno. Sriubos buvo kopūstų, batvinių, rūgštynių, kruopų ir kitokios. Jas daugiausia virė ryte. Dar valgėme koldūnus, kotletus, cepelinus. Per dieną valgėme tris-keturis kartus. Žiemą daržoves valgėme raugintas, vasarą – šviežias. Vasarą valgėm daugiau pieniško maisto, žiemą – mėsiško. Vaikai valgė tą patį, kaip ir mes suaugę, skirtumo nebuvo. Šventėms paruošdavo ką nors skaniau: koldūnus, šimtalapį, paukštieną ar kitokią mėsą. Sriubos buvo kopūstų, batviniai, rūgštynių, kruopų ir kitokios. Jas daugiausia virė ryte. Dar valgėme koldūnus. Kotletus, cepelinus. Per dieną valgėme tris – keturis kartus. Žiemą daržoves valgėme raugintas, vasarą – šviežias. Vasarą valgėm daugiau pieniško maisto, žiemą – mėsiško. Vaikai valgė tą patį, kaip ir suaugę, skirtumo nebuvo. Šventėms paruošdavo ką nors skaniau: koldūnus, šimtalapį, paukštieną ar kitokią mėsą.

Kaimo pasilinksminimas

Jie vykdavo penktadieniais ir per metines šventes. Rengėme vakaruškas: šokome, dainavome lietuviškas ir rusiškas dainas, burtus traukdavom. Šokome polką, fokstrotą, krakaviaką, korobušką. Eidavom rateliu, dalinom fantus... Muzikantus samdėme, nes raižiuose jų nebuvo. Jei muzikantų nebūdavo, vis tiek susirinkdavom kur nors, dainuodavome, žaisdavome.

Vestuvės

Aš vedžiau turėdamas 24 metus. Seniau tokio amžiaus dažniausia ir vesdavosi, o dabar būna visaip. Anksčiau, būdavo, susipažįsta vaikinas su mergina, ima piršlį ir važiuoja pas ją. Piršlybos būdavo ketvirtadieniais ir sekmadieniais. Piršlys atvažiavęs pašneka ir ant stalo padeda vyno bonką. Ant jos uždėtas mirtų vainikėlis. Jei mergina sutinka tekėti, sutariamos vestuvės. Kad piršlys neliktų melagis, būna jaunikio ūkio peržvalgas.

Jaunoji per vestuves apsirengia ilga balta suknele, užsideda valioną ilgą, puošiasi mirtomis. Jaunasis – su kostiumu, baltais marškinėliais ir su juoda juostele vietoj kaklaraiščio. Pamerges kviečia jaunoji, pabrolius – janasis. Sutuokia malna jaunosios tėvų namuose.

Jaunoji laukia jaunojosavo namuose. Jį išlydi iš jo namų. Vyriausioji pamergė atsisėda pasipuošusiai jaunajai iš dešinės, antroji – iš kairės, už jos sėdasi kitos pamergės. Jos ant lėkštučių iš vidaus prisega mirtų vainikėlius taip, kad būtų sunku juos nuimti.

Jaunasis, malna ir pabroliai išvažiuoja kartu. Prieš išvažiuojant malna visus apveda tris kartus

aplink stalą. Išvažiavus, pabroliai atsiskiria nuo jaunojo ir malnos ir kuo greičiausia skuba pas jaunąją. Kai įbėga į kambarį, pamergės paduoda jiems atsegti prie lėkštučių prisegtus vainikėlius. Jaunikis neskuba važiuoti. Pamergės pabrolių išsegtus vainikėlius prisega jiems prie švarkų. Tada pabroliai išbėga, bet prieš tai juos vaišina, trukdo išeiti. Pasitikę jaunąjį ir malną, grįžta atgal pas jaunąją. Jos tėvai jaunąjį sutinka su duona, druska ir vandeniu. Paskui atvažiuoja jaunojo svečiai. Vyrai ima už parankės moteris ir veda prie stalo. Pabroliai turi išpirkti jaunąją. Pamergės užsiprašo daug pinigų, ojie tiek neturi. Ilgokai derasi. Pagaliau pamergės sutinka jaunąją parduoti. Tada ją paima vyresnysis pabrolys ir perduoda jos vyresniajam broliui. Ji atsisveikina su giminėmis ir stoja jungtuvėms. Ant stalo pastatoma lėkštė su saldainiais ir uždengiama nauja nosine. Sukeičiami žiedai. Malna pasveikina tėvelius, jaunuosius jau vyrą su žomona. Tada ima su nosine saldainių, o kas lieka lėkštėje, išsidalina visi. Tą lėkštę sudaužo, o staltiese, kuria buvo užtiestas stalas, svočia muša nevedusius vyrus, kad greičiau apsivestų. Giminės pasveikina jaunuosius ir prasideda vaišės. Vestuvėms kepė pyragus, virė mėsą, ją troškino (tušino), kepė avieną, veršieną, paukštieną. Prie mėsos duoda agurkų, kopūstų. Prie šimtalapio – arbatos arbakavos. Koldūnus dabar retai kada daro. Seniau į vestuves nešdavosi mėsos, degtinės šimtalapį.

Vestuvės trukdavo dvi dienas. Yra buvę ir mišrių vedybų. Tokiu atveju jaunasis arba jaunoji turėdavo priimti musulmonų tikėjimą, tik tada keldavo vestuves.

Laidotuvės

Į laidotuves maisto nesineša. Seniau net ir gėlių nesinešdavo. Duobkasius samdė. Duobes kasė tokias: vyrams iki juosmens, moterims iki pažastų. Dabar kasa gilesnes. Įkapus lydint pirmiasia eina malna su maldininkais, už jų visi kiti. Malna pakviečia artimuosius atsisveikinti mirusį namuose. Per laidotuves valgo virtą mėsą, ryžių košę, sriubą. Vaišina visus, kas ateina. Degtinės per laidotuves nebuvo ir dabar nėra. Per metines pamaldos ir vaišės tokios pačios, kaip ir per laidotuves.

Užrašyta 1990 m.

Parengė Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos
Vaisodžių filialo bibliotekininkė Birutė Vaitulevičienė,
(1992 m.)

(Pastaba: Visą leidinį „Raižių totoriai“ galima rasti Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje)

Ištrauka iš E. Lukšytės-Krušinienės knygos „Punia laiko verpetuose „Raižių musulmonų religinė bendruomenė“

Raižių musulmonų religinė bendruomenė

Sugrįžkime nors trumpai į Lietuvos istorinę praeitį. Knygoje „Lietuva, kultūra, praeitis“ pateikiami šie istoriniai faktai: „Įsikūrę Lietuvoje kaip vergai, kaip karo belaisviai arba kaip karo sąjungi-

Emilija Lukšytė-Krušinienė PUNIA LAIKO VERPETUOSE 121

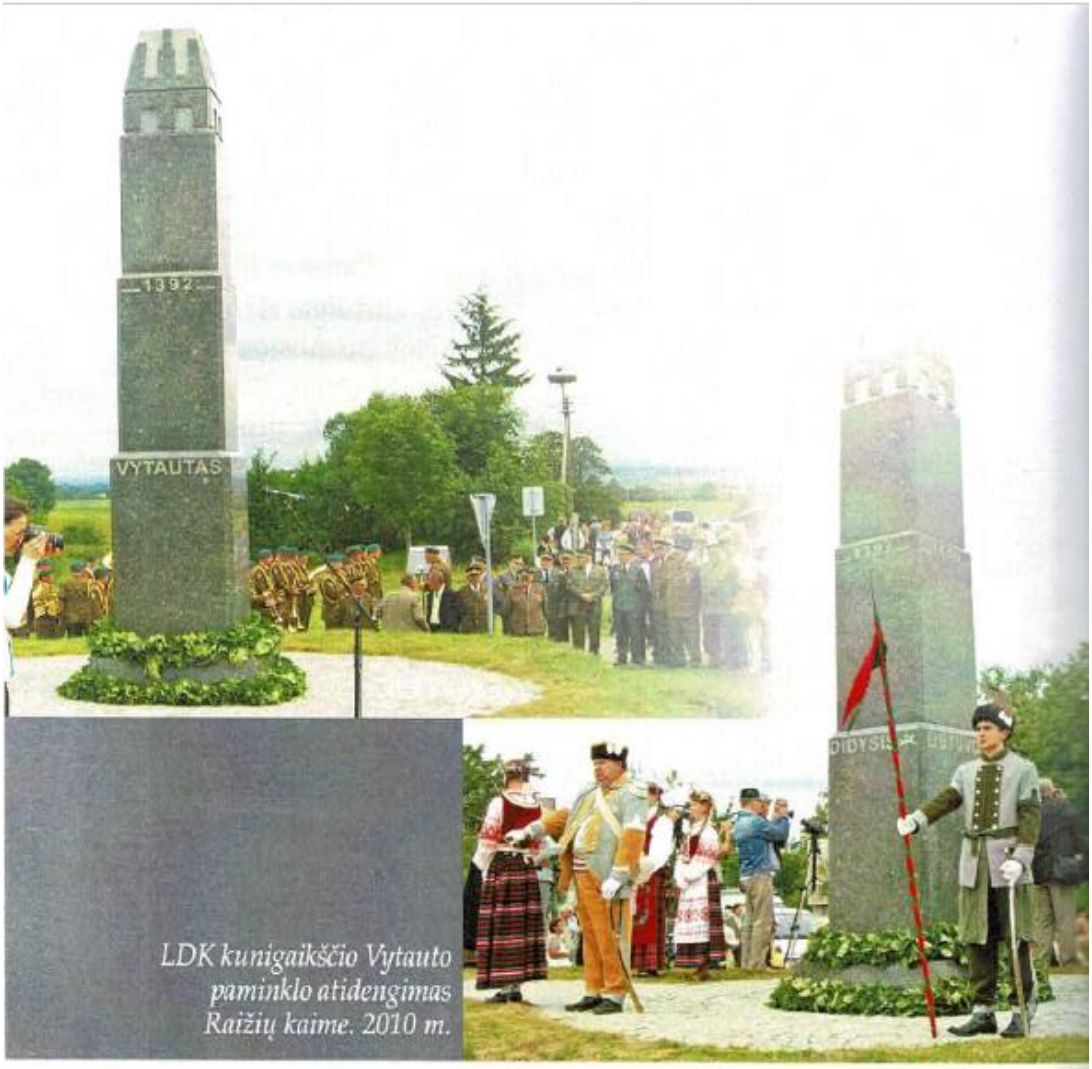

LDK kunigaikščio Vytauto paminklo atidengimas Raižių kaime. 2010 m.

ninkai karuose prieš Aukso Ordą, totoriai puikūs raiteliai, pagarsėję savo drąsa ir ištikimybe, jau XIV a. pabaigoje sudaro lietuvių kariuomenėje raitelių pulkus, didžiojo kunigaikščio pilių įgulas, eina sargybą prie Vilniaus vartų. Kiti, apsigyvenę pačiame Vilniuje, statosi mečetes, kurias iki XX a. puošia didžiojo kunigaikščio Vytauto, čia juos atkildinusio, portretu..." Taip aprašyta totorių įsikūrimo pradžia Lietuvoje.

Punios seniūnijoje gyvuoja Alytaus rajono Raižių musulmonų religinė bendruomenė, kurios pirmininkas Ipolitas Makulavičius. Jis domisi totorių tautybės žmonių gyvenimu Lietuvoje, jų istorine praeitimi ir dabartimi. Susirūpinęs jų rašto mokymu, maldos namų reikalais, nerimauja dėl vyresnės kartos totorių netekties.

Trumpai perteiksiu I. Makulavičiaus pasakojimą. Jo žiniomis, dar XIV a. pirmoje pusėje, kunigaikščio Gedimino laikais, totorių jau gyventa Lietuvoje. Jie dalyvavę kovose prieš kryžiuočius Žalgirio mūšyje. Padaugėję Lietuvoje totorių 1399 m., po LDK kunigaikščio Vytauto sugrįžimo iš nepasisekusio mūšio prie Vorkslos upės su Krymo totoriais. Apgyvendinti Lietuvoje, liko ištikimi kunigaikščio Vytauto kariai. Iki šių dienų kai kur išlaikę savo tikėjimą, papročius, kultūrą.

Raižių bendruomenės totoriai meldžiasi medinėje mečetėje. Raižių mečetė pirmąkart šaltiniuose paminėta 1663 m., dabartinė pastatyta 1889 m., rekonstruota 1993 m. Daugiausia žmonių į mečetę susirenka per metines šventes. Skaitomas Šv. Koranas. Žmonės meldžiasi atsiklaupę ir atsisukę į rytus. Viena svarbiausių religinių švenčių yra Kurban Bairamas, švenčiamas keturias dienas. Aukojamas jautis ar avinas, meldžiamasi už mirusiųjų vėles. Po maldų vaišinamasi tradiciniais valgiais, tarp jų visiems gerai žinomais koldūnais.

I. Makulavičius prisiminė 2010 m. birželio 26 d. Raižiuose vykusį didingą renginį – LDK Kunigaikščio Vytauto paminklo atidengimą. Prie paminklo pastatymo ir renginio organizavimo daug prisidėjo minėta totorių bendruomenė. Tą gražią vasaros dieną suėjo, suvažiavo į Raižių kaimą šimtai žmonių. Dalyvavo garbūs svečiai, tarp jų – Vytautas Landsbergis, sveikinęs susirinkusius su garbinga šventė, skirta Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejui paminėti. Tarp lietuvių meno kolektyvų pasirodė gražiais tautiniais rūbais pasipuošę totorių saviveiklininkai, atvykę iš kitų Lietuvos vietovių.

Beje, Dzūkijos kraštas garsėja kulinariniu paveldu – populiariu skanėstu šimtalapiu, kurį kepa totoriai, jau keletą šimtmečių puoselėdami senąsias savo tautos tradicijas.

Šaltinis: Krušinienė, Emilija. Punia laiko verpetuose/ Emilija Lukšytė-Krušinienė. – Marijampolė, 2013, P. 121-123

ŽYMŪS ALYTAUS KRAŠTO TOTORIAI

Lietuvos totoriai yra neatsiejama mūsų istorijos dalis. Nuo to laiko, kai Vytautas atsivežė totorius į Lietuvą ir juos apgyvendino, jų gyvenimas jų gyvenimas buvo betarpiškai susietas su Lietuvos ekonominiu ir politiniu gyvenimu.

Kiekviena tauta ar bendruomenė gyvena tol, kol prisimena savo istoriją, išlaiko papročius, tradicijas, kalbą laikosi religinių normų. Labai svarbus ir kalbos veiksnys, bet Lietuvos totoriai gimtąją kalbą prarado dar XVII amžiuje, todėl tautai išlikti daug svarbesnė buvo islamo religija.

Nors sovietmečiu totorių dvasinė kultūra ir religija stipriai apnyko, Lietuvos tautinis atgimimas ir nepriklausomybės atgavimas sudarė sąlygas totorių bendruomenėms atsigręžti į savo tautos etninę kultūrą į savo ištakas, tautos gyvybės šaltinius. Dabartinis totorių jaunimas jau gerokai atskilęs nuo tautos kamieno, mažai ką žino ir negali smulkiai papasakoti apie totorių papročius, tradicijas, nes gyvendami vieni šalia kitų, totoriai daug ką perėmė iš lietuvių. Iš užmaršties totorių tautelės istoriją kelia pagyvenę garbaus amžiaus totoriai, kurių gretos nuolat retėja. Tai jie išsaugojo savo papročius ir tradicijas, kad galėtų perduoti ateinančioms kartoms. Ši savita bendruomenė, apsupta svetimų tautų, sugebėjo susitelkti ir išsaugoti savo protėvių etninę kultūrą – nacionalinius ypatumus, tautinę savimonę.

Norint išlikti neužmirštai, mažai tautai reikia garsinti save pasaulyje kultūriniais, moksliniais darbais, išskirtinumu. Maža tauta nebus plačiai žinoma, jeigu ji nesididžiuos jos sūnų pasiekimais pasaulyje ir prisidėjimo prie visos žmonijos tobulėjimo. XX amžiaus pradžioje tarp totorių atsirado gydytojų, mokslininkų, menininkų ir laisvųjų profesijų atstovų. Kai kurie iš jų tapo plačiai žinomi pasaulyje.

Kiekviena tauta turi savo ryškias asmenybes, pasakojimai apie kurias perduodami jaunesnėms kartoms.

Daug žymių totorių yra kilusių iš Alytaus krašto. Raižių kaimo totoriai gali pelnytai didžiuotis savo tautiečiais, kurie aktyviai dalyvavo Lietuvos totorių visuomeniniame gyvenime. Balys Chaleckas buvo Lietuvos totorių muftijaus Jokūbo Šinkevičiaus sekretorius-pavaduotojas. Raižiškiai Mustafa Chaleckas buvo Kauno mečetės imamu, o Jonas Chaleckas – Vinkšnupių imamu. Suleimanas Chaleckas buvo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kapitonas, o Aleksandras Makulavičius – pulkininkas-leitenantas.

Apie keletą jų šiame darbe informacija rinkta iš įvairių šaltinių, daugiausiai remiantis laikraščiu „Lietuvos totoriai“. Daug informacijos apie Alytaus krašto totorių žymius žmones galima rasti Ado Jakubausko, Galim Sitdykov ir Stanislav Dumin knygoje „Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje“ (2012).

Adomas Chaleckas
Raižių mečetės imamas

1875 09 18 – 1844
Raižiai

Gimė 1875 m. rugsėjo 18 d. Juozo Chalecko ir Felicijos Makulavičiūtės šeimoje, Raižiuose. 1896 m. Rusijoje baigė apskrities mokyklą, vėliau – Simferopolio aukštesniąją dvasininkų mokyklą. Tai vienas gerbiamiausių šviesios atminties Raižių musulmonų bendruomenės imamų (dvasininkų). Dvasininko pareigas Vilniuje ėjo nuo 1900 m. 1906 m. liepos 14 d. išrinktas Raižių musulmonų religinės bendruomenės imamu. Pirmojo padsaulinio karo metu su broliu Motiejumi buvo išvykęs į Kazanę. Imamo pareigas ėjo iki pat mirties 1944 m. Palaidotas Raižių totorių kapinėse.

1930 m. dalyvavo sutinkant Lietuvos Respublikos Prezidentą A. Smetoną Butrimonyse, minint Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines.

Buvo vedęs. Su žmona Rozalija turėjo sūnų Balį ir dvi dukras – Eleną ir Zinaidą.

Už parapijiečių suaukotus pinigus apie 170 m. ant jo kapo buvo pastatytas paminklinis akmuo su užrašu: „Pagarba Jums, ilgą laiką tarnavusiam Raižių parapijai. Dėkingi parapijiečiai“.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 59-60

Adomas Chaleckas
Raižių mečetės imamas

1881 04 29 – 1965 06 21
Raižiai

Gimė 1881 m. balandžio 29 d. Raižiuose, pasiturinčio bajoro, ūkininko Dovydo Chalecko šeimoje. Tėvai buvo apsišvietę žmonės, todėl ir vaikai buvo lavinami. Adomas Chaleckas mokėsi Birštone, vėliau arabų rašto ir Korano žinių sėmėsi iš vietos mokytojų-hodžų.

Kadangi Adomas turėjo gerą stiprų balsą ir pakankamai žinių, reikiamų skelbti Islamą savo tautiečiams, jau būdamas aštuoniolikmetis jaunuolis 1899 metais tapo muedzinu – imamo padėjėju.

1930 m., minint kunigaikščio Vytauto Didžiojo metines, buvo pakviestas pas Lietuvos Respublikos Prezidentą A. Smetoną.

1944 m. mirus imamui A. Chaleckui vyresniajam, bendruomenės paskirtas imamu, kuriuo darbavosi iki mirties 1965 m. (Pastaba: Kitame šaltinyje rašoma iki savo mirties 1963 m.)

Visą gyvenimą vertėsi žemės ūkiu, kadangi turėjo savos 17 ha žemės ir dalį parapijinės.

Sovietiniais laikais vienintelė Lietuvoje Raižių mečetė veikė stiprios valio A. Chalecko dėka. Buvo sunkūs laikai musulmonų religijai išsilaikyti, bet pamaldos mečetėje buvo laikomos reguliariai. Per šventes mečetėje susirinkdavo labai daug senyvo amžiaus žmonių.

Adomas Chaleckas buvo gerbiamas ne tik savo tautiečių, bet ir aplinkinių kaimų lietuvių tautybės žmonių. Jis visada rasdavo gerą žodį įvairaus amžiaus žmonėms, mokėjo užjausti, nepraleisdavo progos pajuokauti, pakelti nuotaiką, padėti.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 60
2. Asanavičienė E. Adomas Chaleckas – Raižių mečetės imamas 1944-1963 metais // Lietuvos totoriai . – 1996, Nr. 10. P. 5

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Balys Chaleckas
Lietuvos totorių visuomenės veikėjas, totorių jaunimo aktyvistas

Nuotrauka iš interneto: http://ltim.lt/galerija/zymus-zmones/chaleckas-balys-lietuvos-totoriu-visuomenes-veikejas-totoriu-jaunimo-aktyvistas/

1917 (1916 12 31)
Raižiai

Balys Chaleckas gimė 1917 m. Trakų apskrities Raižių kaime. Vyriausias imamo Adomo Chalecko sūnus. Mokėsi Alytaus gimnazijoje, Kauno karo mokykloje, dirbo Kybartų muitinėje.

1930 m. buvo vienas iš Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių paminėjimo Butrimonyse dalyvių. Su totorių šimtine buvo parado Alytuje (1930) dalyvis.

1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių, 1940-ųjų pradžioje apsigyveno šiame mieste. 1939–1944 m. buvo muftijaus dr. Jakubo Šinkevičiaus sekretorius, totorių jaunimo organizacijos „Birlik“ vienas steigėjų (1942). 1944 m. su seserimis ir motina pasitraukė į Austriją, vėliau emigravo į Argentiną. XX a. 7-ame dešimtmetyje bandė atvažiuoti į Lietuvą, tačiau Odesoje buvo grąžintas atgal. Išsamesnių duomenų apie B. Chalecką stokojama. Mirė sulaukęs 80 metų Šveicarijoje.

Ieškodama literatūros apie Balį Chalecką, atsitiktinai internete radau informaciją, kad Balys Chaleckas 1936 m. lapkričio 30 d. priimtas į Šaulių sąjungą. Dokumente B. Chalecko gimimo metai nurodyti 1916 m. gruodžio 31 d. (dokumentas pridedamas)

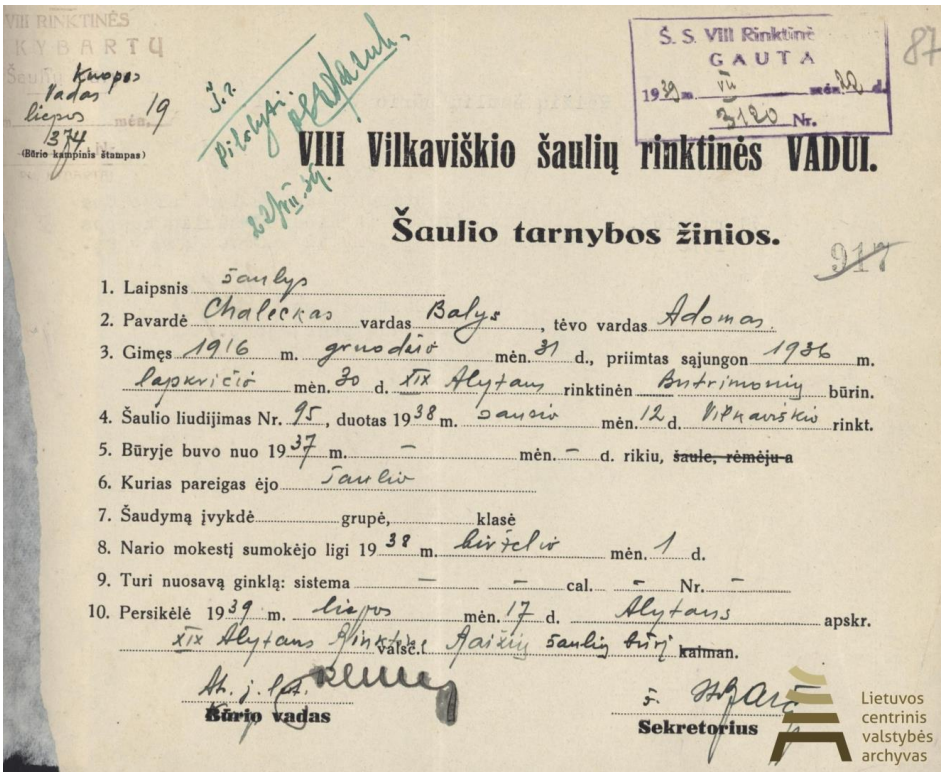

VIII Vilkaviškio šaulių rinktinės VADUI.

Šaulio tarnybos žinios.

1. Laipsnis Šaulys
2. Pavardė Chaleckas vardas Balys, tėvo vardas Adomas
3. Gimęs 1916 m. gruodžio mėn. 31 d., priimtas sąjungon 1936 m. lapkričio mėn. 30 d. XIX Alytaus rinktinėn Butrimonių būrin.
4. Šaulio liudijimas Nr. 95, duotas 1938 m. sausio mėn. 12 d. Vilkaviškio rinkt.
5. Būryje buvo nuo 1937 m. – mėn. – d. rikiu, ~~saulė, rėmėja~~
6. Kurias pareigas ėjo Šaulio
7. Šaudymą įvykdė grupė, klasė
8. Nario mokestį sumokėjo ligi 1938 m. birželio mėn. 1 d.
9. Turi nuosavą ginklą: sistema – cal. – Nr. –
10. Persikėlė 1939 m. liepos mėn. 17 d. Alytaus apskr. XIX Alytaus Rinktinės Gaižių Šaulių Būrį kaiman.

Būrio vadas

Sekretorius

Lietuvos centrinis valstybės archyvas

Nuotrauka iš interneto: https://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/virtualios-parodos/34/lietuvos-totoriai-archyvu-dokumentuose/exh-234/xx-a.-i-puses-zymus-totoriai-karininkai/case-1165#slide7

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 60
2. Chaleckas Balys Lietuvos totorių visuomenės veikėjas, totorių jaunimo aktyvistas. Iš Lietuvos totorių istorijos ir kultūros muziejus [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://ltim.lt/galerija/zymus-zmones/chaleckas-balys-lietuvos-totoriu-visuomenes-veikejas-totoriu-jaunimo-aktyvistas/
3. Šaulio Balio Chaleckio tarnybos žinios. Iš XX a. I pusės žymūs totoriai karininkai - Virtualios parodos [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/virtualios-parodos/34/lietuvos-totoriai-archyvu-dokumentuose/exh-234/xx-a.-i-puses-zymus-totoriai-karininkai/case-1165#slide7

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Mustafa Chaleckas
Kauno ir Raižių mečetės imamas

J. Ridzvanavičiaus nuotrauka

1888 01 01 – 1983
Raižiai

Gimė 1888 m. sausio 1 d. Raižiuose. Tėvai – Juozas Chaleckas ir Sofija Reižauskaitė-Chaleckienė. 1906 m. baigė Raižių mektebą (tikybos mokyklą). Karinę prievolę atliko 1909-1914 m. Rygoje. Po demobilizacijos grįžo į tėviškę. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui vėl buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę – 1914-1918 m. tarnavo raštininku. 1917 m. baigė Vitebsko karo valdininkų mokyklą. Atkūrus Lietuvos valstybę, grįžo į Raižius, ūkininkavo. 1931 m. buvo išrinktas Kauno mečetės imamu (iki jos uždarymo, iki 1947 m.). 1965 m. po imamo A. Chalecko mirties buvo išrinktas Raižių mečetės imamu, šias pareigas ėjo iki mirties. Sovietmečiu jis buvo imamu vienintelėje tuo metu Lietuvos teritorijoje veikiančioje Raižių mečetėje. Palaidotas Raižių totorių kapinėse.

1944 m. traukdamasis į Vakarus Juozas Vilčinskas, vienas iš Kauno totorių bendruomenės aktyvistų, M. Chalecko namo palėpėje paslėpė Kauno mečetės archyvą ir biblioteką apie Lietuvos totorius. Pagal savo prigimtį M. Chaleckas buvo atsargus žmogus, o ir laikai to reikalavo, ir jis niekam nesakė apie turimą biblioteką ir dokumentus, kurie buvo jo namo palėpėje. Po jo mirties žmona išvažiavo gyventi pas vaikus, o visų šių gėrybių šeimininku tapo Mustafos žmonos giminaitis. Nesuprasdamas to, kas pateko į jo rankas, vertės, visą šią biblioteką ir dokumentus jis sudegino prakūroms pečiuje.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 59-60
2. Kauno Apskrities Totorių Bendruomenė. Iš Lietuvos totoriai [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://totoriai.lt/katb-istorija/
3. Lietuvos totorių meka – Raižiai. Iš 15min.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.15min.lt/media-pasakojimai/lietuvos-totoriu-meka-raiziai-1394

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Suleimanas Chaleckas
Lietuvos kariuomenės kapitonas

Nuotrauka iš interneto: https://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/virtualios-parodos/34/lietuvos-totoriai-archyvu-dokumentuose/exh-234/xx-a.-i-puses-zymus-totoriai-karininkai/case-1165#slide4

1903 03 20 – 1939 04 02
Raižiai

Gimė 1903 m. kovo 20 d. Raižių kaime. 1922 m. spalio 5 d. įstojo į Lietuvos karo mokyklą, kurią baigė 1924 m. Suteikus leitenanto laipsnį, jis paskirtas į 5-ąjį pėstininkų pulką. 1926 m. rugsėjį pasiųstas mokytis į Aukštuosius karininkų kursus. 1929 m. baigė Inžinerijos skyriaus II laidą ir perkeltas į Pionierių batalioną (vėliau pavadintą Inžinerijos batalionu). Tais pačiais metais gavo leitenanto laipsnį. 1931 m. baigė Prieščheminės apsaugos karininkų kursus. 1934 m. lapkričio 23 d. jam suteiktas kapitono laipsnis, jis laikinai paskirtas eiti 3-iosios inžinerijos kuopos vado pareigas. Iki 1939 m. tarnavo 1-ajame inžineriniame batalione.

Tarnyboje ir privačiame gyvenime visuomet buvo mandagus, sąžiningas, blaivus ir su visais gražiai sugyveno. Atliekamą nuo tarnybos laiką pašvęsdavo savo šeimai.

1939 m. lapkričio 29 d. susirgo ir dėl medikų aplaidumo mirė 1939 m. balandžio 2 d. palaidotas Raižių kaimo totorių kapinėse.

1928 m. apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 61-62
2. Kpt. Suleimasnas Chaleckas. Iš Geni [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.geni.com/people/Suleimanas-Chaleckas/6000000079798621013
3. 1-ojo inžinerijos bataliono kapitonas Suleimanas Chaleckas.. Iš XX a. I pusės žymūs totoriai karininkai - Virtualios parodos [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/virtualios-parodos/34/lietuvos-totoriai-archyvu-dokumentuose/exh-234/xx-a.-i-puses-zymus-totoriai-karininkai/case-1165#slide4

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Aleksandras Janušauskas
Raižių mečetės komiteto pirmininkas

Nuotrauka iš interneto: https://www.geni.com/people/Aleksandras-Janu%C5%A1auskas-h-D%C4%85browa/6000000073428423867

1878 03 16 – 1869
Bazorai

Aleksandras Janušauskas gimė 1878 m. kovo 16 d. Alytaus apskrities Alovės valsčiaus Bazorų kaime, ūkininko šeimoje. Baigė progimnaziją Alytuje, mokėsi prie Raižių mečetės religijos ir Korano skaitymo pagrindų. 18-os pateko į karo tarnybą, kur buvo pastebėti jo ūkiniai sugebėjimai. Todėl, praėjęs specialius kursus, buvo pakeltas į viršilas ir užsiėmė karinės kuopos maisto tiekimu. Kildamas tarnybos laiptais tapo pulko duonos kepyklos viršininku. 1904 m., kilus rusų-japonų karui su daliniu išvažiavo į frontą. Netrukus A. Janušauskas buvo demobilizuotas. Grįžusiam jaunajam viršilai labai padėjo jo dėdė, tėvo brolis caro armijos generolas Ipolitas Janušauskas. Savo vaikų jis neturėjo, tai kiek galėjo, padėjo savo giminėms ir jų atžaloms.

Šalia Butrimonių miestelio esančiame Vaikutiškių kaime, iš Kauno mečetės fundatoriaus, hodžos Aleksandro Iljasevičiaus dėdė nusipirko darelį (palivarką) su žymiu žemės plotu. Šį dvarelį jis padovanojo savo brolėnui Aleksandrui Janušauskui jo vestuvių proga.

1914 metais, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui A. Janušauskas buvo mobilizuotas į Varėnoje stovėjusį kariuomenės pilką ir paskirtas jo duonos kepyklos viršininku. Kepė duoną frontui. Prasidėjus revoliucijai su šeima pabėgo į Maskvą ir 1920 m. pavasarį vėl grįžo į Lietuvą, į Vaikutiškes. 1920 m. Lietuvoje įvykusi žemės reforma Aleksandrui paliko tik 80 ha ūkį, bet to užteko, kad jis galėtų ūkininkaudamas aprūpinti savo šeimą.

Aleksandtas turėjo stiprų charakterį, tarp vietinių totorių ir Butrimonių valsčiaus lietuvių jis buvo asmenybė. Gana greit tapo valsčiaus inteligentų nariu, pas jį dažnai rinkdavosi valsčiaus įžymybės – viršaitis, klebonas, vaistininkas, gydytojas, nuovados viršininkas ir kt.

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe atsirado būtinybė įstatymiškai sutvarkyti jos teritorijoje egzistavusių religinių konfesijų juridinius klausimus, kurie nebuvo sprendžiami nuo caro imperijos laikų. 1930 m. Aleksandro brolis valdininkas, pašto skyriaus viršininkas, Kauno musulmonų bendruomenės pirmininkas Chalilis Janušauskas pradėjo organizuoti naujos mečetės statybą Kaune. Ta proga jis juridiškai apiformino musulmonų religijos (tuomet vadino mahometonų religijos) egzistavimo pagrindus Lietuvoje. Buvo sukurtos Raižių, Kauno ir Vinkšnupių mahometonų religinės parapijos. Jas sudarė mečetės komiteto pirmininkas, imamas, muedzinas, hodža, komiteto ir bendruomenės nariai. Tais pat 1930 m. Raižių mečetės komiteto pirmininku buvo išrinktas Aleksandras Janušauskas. Mečetės komiteto pirmininkas rūpinosi ūkiniais mečetės ir sbornios reikalais, atliko mečetės vakufinės žemės priežiūrą.

Pirmosios tarybinės okupacijos metais ir II pasaulinio karo metu Aleksandras išvengė tremties į Sibirą. Susikūrus kolūkiams A. Jnušauskas su žmona buvo jau pakankamai seni ir juos

pas save į Kauną 1951 m. pasiėmė dukra Elena. Tais pačiais metais tapus našliu, Aleksandras sugrįžo į savo namus ir ilgus metus gyveno vienas. Sulaukus netoli 90-ties metų jį globoti pasiėmė sūnaus Ipolito šeima, tuo metu gyvenusi Alytuje. Mirė Aleksandras 1969 metais, turėdamas 89 metus. Abu su žmona palaidoti Raižių totorių miziare. Reikia paminėti, jog Aleksandro šeima buvo viena iš, kaip dabar tai apibrėžtų, totorių etnosą cementuojančių šeimų tarpukario Lietuvoje.

Literatūra ir šaltiniai

1. Makaveckas, Romualdas. Aleksandras Janušauskas – Raižių musulmonų parapijos komiteto pirmininkas// Lietuvos totoriai. –2004, Nr. 4, P. 4-5
2. Aleksandras Janušauskas h. Dąbrowa. Iš Geni [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.geni.com/people/Aleksandras-Janu%C5%A1auskas-h-D%C4%85browa/6000000073428423867

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Chalilis Janušauskas
Pulkininkas, Kauno musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas, Kauno mečetės statybos komiteto pirmininkas

1876 03 08 – 1938 06 08
Bazorai

Chalilis Janušauskas gimė 1876 m. kovo 8 d. Bazorų kaime, Vilniaus gubernijoje, Trakų apskrityje. Baigė Nežinsko gimnaziją ir Kijevo karo mokyklą (1898). Dešimt metų tarnavo Tiraspolio pulke. Keletą kartų buvo išrinktas karininkų garbės teismo nariu. Baigęs Aukštuosius pedagogikos kursus, 1909 m. paskirtas auklėtoju Varšuvos Suvorovo kadetų korpuse.

I Pasaulinio karo pabaigoje Ukrainoje, generolo Denikino armijoje, Chalilis kovojo su bolševikais. Kai Denikino armija buvo sumušta, 1920 metais jis per Lenkiją grįžo į Lietuvą. Taip jis atsirado Kaune, kur visiškai nemokėjo lietuvių kalbos ir todėl savo civilinę karjerą pradėjo kaip laiškų išnešiotojas pašte. Išmokęs kalbą, kopė karjeros laiptais, ir jau 1926 metais tapo Lietuvos centrinio pašto skyriaus viršininku. Į pensiją išėjo 1935 metais.

Buvo mečetės Kauno mieste statybos komiteto iniciatorius ir pirmininkas (1930), Musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas (1930).

Tai iškili asmenybė totorių diasporos fone. Visą savo sąmoningą gyvenimą Ch. Janušauskas stengėsi pagerinti savo tautiečių gyvenimą ir buitį, padėjo visiems, kiek galėjo: išauklėjo ir išmokslino daugelį savo giminaičių.

Pirmas labai svarbus dalykas, kurį Chalilis įvykdė savo Kauno musulmonų bendruomenės pirmininko pareigose, tai įteisino (kartu su Rozalija – Adomo Chalecko žmona) abi musulmonų parapijas Raižiuose ir Kaune. Jie 1930 metais užregistravo parapijų įstatus Lietuvos Teisingumo ministerijoje. Vėliau buvo galvojama apie Lietuvos dvasinės musulmonų valdybos įkūrimą. Bet tai buvo lemta įgyvendinti tik žymiai vėliau – jau 1997 metais.

Artėjant garbingai datai 1930 metais Kauno musulmonų bendruomenės komitetas, kuriam vadovavo Ch. Janušauskas, kreipėsi į Lietuvos Vyriausybę, prašydamas padėti pastatyti naują mečetę sostinėje Kaune ir tuo įamžinti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo atminimą. To laikotarpio Ministrų tarybos pirmininkas A. Valdemaras priėmė sprendimą padėti totoriams lėšomis.

Mečetės statybai Kauno totoriai išrinko statybos komitetą, kuriam vadovavo Chalilis Janušauskas. Jie paskelbė lėšų rinkimą totorių tarpe. Pinigus aukojo Kauno, Raižių, Butrimonių,

kitų vietovių totoriai, o taip pat totoriai iš JAV, Vilniaus (kuris tuo metų priklausė Lenkijos valstybei). Viso buvo surinkta 10 tūkstančių litų. Lietuvos iždas, pasirašius A.Valdemarui, skyrė 40 tūkstančių litų. Projekto sąmata sudarė 50 tūkst. litų. Mečetę projektavo garsus Lietuvos lenkų kilmės architektas, gimęs Kėdainiuose, Vaclovas Michnevičius (1862-1947).

Chalilis Janušauskas apdovanotas Šv. Anos 2-ojo ir 3-iojo, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ordinais, atminimo medaliu 300 metų Romanovų dinastijai atminti.

Buvo vedęs Mariją Bazarevską, pulkininko Juzefo Bazarevskio dukrą, Paryžiaus Sorbonos universiteto absolventę. Mirė 1938 m. birželio 8 d. Palaidotas Bazorų totorių kapinėse.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 84
2. Janušauskas Chalilis Pulkininkas, Kauno musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas, Kauno mečetės statybos komiteto pirmininkas. Iš Lietuvos totorių istorijos ir kultūros muziejus [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://ltim.lt/galerija/zymus-zmones/janusauskas-chalilis-pulkininkas-kauno-musulmonu-religines-bendruomenes-pirmininkas-kauno-mecetes-statybos-komiteto-pirmininkas/
3. Kauno Apskrities Totorių Bendruomenė. Iš Lietuvos totoriai [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://totoriai.lt/katb-istorija/

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Adas Jakubauskas
Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas

Nuotrauka iš interneto: https://www.ekspertai.eu

1964 08 19
Butrimonys

Adas Jakubauskas – politologas, socialinių mokslų daktaras, Mykolo Romerio universiteto profesorius, nuo 2019 m. šio universiteto afilijuotasis profesorius, visuomenės veikėjas, poetas. Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas.

Gimė 1964 m. rugpjūčio 19 d. Butrimonyse. 1979 m. baigė Butrimonių vidurinę mokyklą (8 klases), vėliau mokėsi Alytaus politechnikume. 1993 m. baigė Vilniaus pedagoginį universitetą, 2003 m. – Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetą (Lenkija) ir įgijo humanitarinių mokslų daktaro laipsnį [1].

Darbinė veikla: 1986-1987 m. – Alytaus eksperimentinio namų statybos kombinato darbininkas. 1993-1994 m. – AB „Vilniaus šiltnamiai“ konsultantas; 1994-1995 m. – AB „Vilniaus šiltnamiai“ direktorius ryšiams su užsieniu. 1995-1998 m. – privačios įmonės vadybininkas; 2003 m. apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją tema „Lietuvos partinė sistema transformacijos laikotarpiu“. 2004-2008 m. – Lietuvos Respublikos Seimo nario padėjėjas. 2004-2007 m. – „Equal“ projekto „Tautinių mažumų integracijos į darbo rinką paramos mechanizmo sukūrimas ir išbandymas“ koordinatorius tarptautiniam bendradarbiavimui. Nuo 2010 m. Mykolo Romerio universiteto lektorius, nuo 2011 m. – šio universiteto docentas [1]. 2016-2018 m. – Mykolo Romerio universiteto profesorius; 2019 m. Mykolo Romerio universiteto afilijuotasis profesorius [2]. 2020 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) direktorius.

Visuomeninė veikla:

1992 m. buvo išrinktas Lietuvos Sąjūdžio Seimo nariu.

2003 m. išrinktas Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininku, kuriuo yra ir dabar.

Nuo 2007 m. Tautinių bendrijų tarybos prie Tautinių mažumų ir išeivijos departamento.

Nuo 2010 m. Tautinių bendrijų tarybos prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos.

Nuo 2009 m. Tautinių mažumų reikalų koordinavimo komisijos prie Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko narys.

2008 m. tapo paminklo Vytautui Didžiajam pastatymo fondo vienu iš steigėjų ir valdybos nariu. Paminklas LDK kunigaikščiui Vytautui Didžiajam ir 600-osioms Žalgirio mūšio metinėms paminėti Raižiuose atidengtas 2010 m. birželio 26 d.

2012 m. Išrinktas Lietuvos Genealogijos ir heraldikos draugijos tarybos nariu.

2012 m. VšĮ „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atminties rūmai“ valdybos nariu.

Nuo 2015 m. Pasaulio Krymo totorių Kongreso generalinio sekretoriaus pavaduotojas.

2012-2016 m. LR Ministro pirmininko visuomeninis konsultantas tautinių mažumų klausimais.

Nuo 2017 m. Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos garbės narys [2].

Apdovanojimai: 1993 m. apdovanotas popiežiaus Jono Pauliaus II atminimo medaliu jo apsilankymo Lietuvoje proga; 2009 m. – tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės Sidabro ženklu „Už nuopelnus“; 2010 m. – LR Vyriausybės Tūkstantmečio ženklu, Gdansko totorių kultūros centro Chano Dželal ad Dino medaliu (Lenkija), Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos proginiu medaliu „Žalgirio mūšiui – 600 m.“, garbės ženklu „Murza“, JAV lietuvių tarybos, Balzeko muziejaus, Lenkijos filatelistų sąjungos, Lietuvos filatelistų sąjungos proginiu medaliu „Žalgirio 600 metinėms atminti“, LR Ministro pirmininko padėkos raštu, Gdansko Leono Kričinskio totorių kultūros centro padėkos raštu (Lenkija); 2011 m. – LR kultūros ministro padėkos raštu, Šv. Stanislavo 3-iojo laipsnio ordinu; 2013 m. – Krymo tarptautinės verslo asociacijos partnerio ženklu (Ukraina); 2014 m. įteiktas apdovanojimas „Už indėlį į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinį kultūrinį paveldą“, B. Čoban zade premija už knygą „Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje“ [1]; 2015 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Atminties rūmų LDK atminties komandoro ordinu, II laipsnio medaliu „Už nuopelnus Vilniui ir tautai“; 2017 m. Kovojančio Solidarumo kryžiumi (Lenkija), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Atminties rūmų LDK Šv. Jurgio III laipsnio ordinu, Tautinių mažumų departamento prie LR Vyriausybės Aukso ženklu „Už nuopelnus“ [2].

Informacijos apie Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininką A. Jakubauską yra šiuose leidiniuose: „**Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai“** [1], **„Kas yra kas Lietuvoje. Kraštiečiai : Alytus“** [4],]. Daug informacijos yra periodikoje ir internete.

Literatūra ir šaltiniai

1. Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai: [apžvalgų ir biografijų rinkinys] / [redakcinė kolegija: Vida Dauderienė … [et al.]. – Kaunas : Leidybos idėjų centras, 2015. – 2 d. – P. 472.
2. Gyvenimo aprašymas. Iš Genocid.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 26]. Prieiga per internetą: [http://www.genocid.lt/UserFiles/File/CV/adas_jakubauskas_CV.pdf].
3. LGGRTC vadovu siūloma skirti totorių bendruomenių sąjungos pirmininką prof. dr. Adą Jakubauską. Iš Ekspertai.eu [interaktyvus], [žiūrėta 2021-08-26]. Prieiga per internetą: https://www.ekspertai.eu.
4. Adas Jakubauskas. – Portr. // Kas yra kas Lietuvoje. Kraštiečiai : Alytus. – Kaunas, 2010. – P. 199.

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Romualdas Makaveckas
Docentas, technikos mokslų daktaras

Nuotrauka iš interneto: http://www.vikis.lt/energetika.vikis.lt/mediawiki-1.25.1/index.php/Romualdas_Makavecka

1933 06 10 – 2006 04 20
Butrimonys

Romualdas Makaveckas – KTU docentas, technikos mokslų daktaras, buvęs Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas, laikraščio „Lietuvos totoriai“ vienas iš steigėjų.

Romualdas Makaveckas gimė 1933 m. birželio 10 d. Alytaus rajono Butrimonių apylinkės Plasapnykų kaime, kur tuo metu, grįžę iš Rusijos, ūkininkavo jo tėvai. Pasikeitus aplinkybėms nuo 1935 m. gyveno Kaune. 1940 m. įstojo į Kauno 10-ąją pradžios mokyklą, o 1948

m. baigė Kauno l-osios gimnazijos 4-ias klases. Tais pačiais metais įstojo į Kauno politechnikumą. 1951 m. rugpjūčio 1 d. buvo priimtas dirbti į KPI (dabar Kauno technologijos universitetas) Cheminės technologijos fakulteto Durpininkystės katedrą vyresniuoju laborantu. Technikumą baigė 1952 m. ir įstojo į KPI Mechanikos fakulteto Pramonės šiluminės energetikos specialybę. 1957 m. apgynė su pagyrimu diplominį darbą ir įgijo inžinieriaus-mechaniko pramonės šiluminės energetikos specialybės diplomą. Kaip gabus perspektyvus jaunas specialistas buvo paliktas dirbti asistentu KPI Mechanikos fakulteto Šiluminių variklių katedroje.

1959 m. buvo siunčiamas mokytis į aspirantūrą Maskvos energetikos institute. 1964 m. apgynė disertaciją. 1967 m. jam buvo suteiktas docento vardas. Nuo 1963 m iki pat išėjimo į pensiją dirbo Politechnikos instituto Mechanikos fakultete docentu. 1965-1975 m. buvo Chemijos ir maisto pramonės mašinų katedros vedėjas. Per visus darbo metus šioje mokymo įstaigoje išleido į gyvenimą daug inžinierių, kurie eina Lietuvos ūkyje įvairias pareigas.

Buvo keturių išradimų bendraautorius, paskelbęs 45 straipsnius moksliniuose respublikiniuose ir du – sąjunginiuose leidiniuose.

Nuo 1993 m. išėjo į pensiją, bet išliko aktyvus, iki pat mirties magistrantams ir doktorantams skaitė „Termodinamikos“ kursą. Dirbo konsultantu žinomoje J. Gecevičiaus mokslinių paslaugų firmoje, kur atlikdavo įvairius teorinius skaičiavimus, susijusius su šilumine technika, šilumos perdavimu, mainais, ventiliatoriais ir kitais probleminiais klausimais.

Aktyviai įsijungė į Lietuvos totorių visuomeninę veiklą. 1995 m. įkūrė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungą, buvo jos pirmininkas. 1995 m. organizavo laikraščio „Lietuvos totoriai“ leidybą, buvo aktyvus jo redakcinės kolegijos narys. Ruošė istorinius, kultūrologinius straipsnius apie žymesnius totorių veikėjus. Buvo Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos totorių unijos tarybos narys. 1997 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos prezidento Algirdo Brazausko dekretu Nr.1331 apdovanojamas Didžiojo Kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu. 2006 m. balandžio 20 d. mirė. Palaidotas Raižių kaime (Alytaus raj.) totorių kapinėse.

Literatūra ir šaltiniai

1. Romualdas Makaveckas : (1933-2006) : [nekrologas] / Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, laikraščio "Lietuvos totoriai" redakcija // Lietuvos totoriai. – 2006, kovas-balandis (Nr. 3/4), P. 1
2. Romualdas Makaveckas : [technologijos mokslų daktaras, Kauno technologijos universiteto docentas; 1933 06 10 Butrimonyse, Alytaus rajone - 2006 04 20] // Alytaus krašto mokslininkai. – Alytus, 2008. – P. 48
3. Ridzvanavičius, Jonas. Prisimenant Romualdą Makavecką // Lietuvos totoriai. – 2006, gegužė-briželis (Nr. 5/6), P. 4-6
4. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 112-113
5. Romualdas Makaveckas. Iš Vikis.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-20]. Prieiga per internetą: http://www.vikis.lt/energetika.vikis.lt/mediawiki-1.25.1/index.php/Romualdas_Makaveckas

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Aleksandras Makulavičius
Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas

Nuotrauka iš interneto: https://www.plienosparnai.lt/page.php?492

1890 12 21 – 1968 01 05
Raižiai

Aleksandras Makulavičius gimė 1890 m. gruodžio 21 d. Raižių kaime (Kitame šaltinyje rašoma, kad gimė 1890 m. sausio 3 d.).

Karininko laipsnį įgijo caro armijoje. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare ir 1915 m. prie Naros upės pateko į vokiečių nelaisvę. ŠĮ Lietuvą grįžo 1920 m. Netrukus buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas į 9-ąjį pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pilką, jam suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis. 1921-aisias tapo kapitonu, 1924 m. – majoru, o 1930 m. – pulkininku leitenantu.

Pradėję jaunesniuoju kuopos karininku, jis ėjo pulko komendanto, ryšių komandos viršininko ir bataliono vado pareigas. 1922-1923 m. baigė Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto aukštuosius karininkų kursus. Po to buvo keliamas į trečiąjį karo apygardos štabą. Ten ėjo operacijų ir informacijų dalies braižytojo, rikiuotės vyriausiojo adjutanto, ryšių komandos viršininko ir štabo komendanto pareigas., vėliau 1926 m. buvo topografu, adjutantu, operacijų skyriaus viršininku.

1926 m. A. Makulavičius paskirtas tarnauti aviacijoje. Ten jis 1-osios oro eskadrilės oro žvalgas, vėliau – ūkio vedėjas. 1927 m. keliamas į 1-ąjį pėstininkų pulką bataliono vadu, bet teko eiti ir ūkio viršininko pareigas.

1929 m. paskirtas 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko vado padėjėju, vėliau ėjo pulko vado ir Šiaulių miesto įgulos viršininko pareigas. 1931 m. patvirtintas pulko žemesniųjų karininkų garbės teismo pirmininku. Tais pačiais metais baigė Aukštesniųjų karininkų kursus ir buvo paskirtas 3-iosios karo apygardos vyresniųjų karininkų garbės teismo nariu, pulko švietimo vadovu. 1934 m. A. Makulavičiųs komandiruojamas kariuomenės teismo pirmininko žinion. Buvo teismo narys, teisė nacius garsioje Neumano ir Sasso byloje. 1935 m. kartu su batalionu perkeltas į nuolatinę dislokacijos vietą – Varnius. Čia ėjo įgulos vado pareigas.

1938 m. paties prašymu išleidžiamas į atsargą. Ūkininkavo Telšių apskrities Tverių valsčiaus Patverio dvare, savo žmonos Sofijos Jogaudaitės-Venskevičienės ūkyje.

Norėdamas išvengti karo, emigravo į Kanadą.

Buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedemino 3-iojo (1938) ir 4-ojo (1928) laipsnio ordinais bei jubiliejiniu medaliu Lietuvos nepriklausomybės 10-ųjų metinių proga. Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 4 laipsnio ir Šv. Stanislovo 3 laipsnio ordinais.

(Pastabos: Publikacija parengta pagal Ipolito Janušausko pateiktą medžiagą. 1995 m. Liepos mėn. atspausdinta Kanados lietuvių laikraštyje. Originale pavardė rašoma ne Makulavičius, o Makulevičius).

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 114
2. Pulkininkas Aleksandras Makulavičius // Lietuvos totoriai. – 2004, Nr. 4, P. 8
3. Makulavičius Aleksandras. Iš Lietuvos Aviacijos Istorija 1919 - 1940 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.plienosparnai.lt/page.php?492

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Danielius Makulavičius
Raižių mečetės imamas

Nuotrauka iš interneto: https://www.geni.com/people/Danielius-Makulavi%C4%8Dius/6000000078604814953

1919 12 01 – 2007 11 27

Gimė 1916 m. gruodžio 1 d. Smolensko gubernijos Denisovo geležinkelio stotyje, Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlių šeimoje. Jo tėvai Abraomas ir Felicija Bagdanavičiai, Bazorų kaimo gyventojai, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, gelbėdamiesi nuo aktyvių karo veiksmų jų gyvenamojoje teritorijoje, drauge su kitais savo kaimų gyventojais bei vaikais pabėgo į Rusiją.

1921 m. su šeima grįžo į nepriklausomą Lietuvą – Alytaus apskrities Butrimonių valsčiaus Bazorų kaimą. Šeima buvo daugiavaikė, sunkiai vertėsi, todėl berniuką įvaikino Abraomo Bagdanavičiaus sesuo Sofija su vyru Dovydu Makulavičiumi. Daniuelius juridiškai įsūnijamas Makulaviičių šeimoje, gauna jų pavardę ir persikelia gyventi į Raižius. Penkiamečiui vaikui jie suteikė Makulavičiaus pavardę ir persikėlė gyventi į Raižius.

D. Makulavičiaus jaunystė prabėgo Raižiuose. Trejus metus jis mokėsi prie Raižių mečetės. Po to lankė Jurgelionių pradžios mokyklą. Jis buvo aktyvus kaimo bendruomenės narys,

reiškėsi visuomeninėje veikloje, buvo Vilniaus vadavimo sąjungos Raižių skyriaus narys, dalyvavo saviveikloje.

1939 m. gegužę jis išėjo tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Iš pradžių tarnavo 2-ajame ulonų Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulke Alytuje. Dalyvavo Vilniaus grąžinimo Lietuvai operacijoje. 1939 m. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, buvo perkeltas į Lietuvos pasienio policijos dalinį. Tarnavo prie Varėnos, po to – Tauragėje, buvo skyrininkas. 1941 m. birželį demobilizuotas ir vokiečių okupacijos metais ūkininkavo Raižiuose.

1944 m. rugsėjį D. Makulavičius buvo pašauktas į Raudonosios Armijos 16-ąją lietuviškąją šaulių diviziją. Dalyvavo mūšiuose ties Šiauliais, Palanga, Liepoja. Karą baigė artilerijos skyrininku Latvijoje. Grįžo į namus 1946 m. turėdamas keletą karinių apdovanojimų.

Pokario metai buvo sudėtingi. 1948 m. susikūrus kolūkiams, jis buvo priverstinai paskirtas kolūkio pirmininku ir juo dirbo aštuonis mėnesius. Tada jis nemažaireikalų turėjo su „miško broliai“, kurie lankydavosi jo namuose naktimis. O dieną atvykdavo istrebiteliai. Nuolat nervai buvo įtempti, dažnai sirgo, ir pagaliau pavyko „atsikratyti“ nelemtų pareigų. tapo eiliniu kolūkiečiu.

Nuo 1951 iki 1980 m. buvo Raižių musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas. Nuo 1980 m, dėl amžiaus atsisakius Mustafai Chaleckui imamo pareigų, jas perėmė Danielius Makulavičius. Gerai mokėjo skaityti Koraną, puikiai išmanė religines apeigas. Paprastai jis buvo vadovaujantis maldininkas per įvairias religines apeigas, rašydavo maldų rinkinius – dvaralus, kuriuos dėdavo mirusiesiems į kapus. Jis turėjo autoritetą totorių bendruomenėje.

Tarybų valdžios metais religija ir jos mokymas nebuvo toleruojami, buvo vykdoma ateistinė propaganda. Tarybų valdžia darė viską, kad išeliminuotų religiją iš žmonių gyvenimo. Lankyti atvirai mečetę, kaip beje ir bažnyčią, žmonėms, einantiems atsakingas pareigas būdavo pavojinga. Buvo netoleruojamas religijos mokymas, vedama stipri ateistinė propaganda. Geso tautiečių lankymasis mečetėje atliekamose pamaldose. Iš keturių Lietuvoje išlikusių mečečių vienintelė Raižių mečetė veikė, joje pamaldos vykdavo du, tris kartus per metus per didžiąsias musulmonų šventes. 1988 m. prasidėjus atgimimui, suaktyvėjo religinis ir kultūrinis gyvenimas. Raižiuose gyvenantys totoriai pradėjo statyti bendruomenės namą, restauruoti mečetę, tvarkyti miziarą (kapines).

1997 m. valstybiniu lygiu minint totorių įsikūrimo LDK teritorijoje 600 metų jubiliejų, Raižių mečetės imamas Danielius Makulavičius buvo apdovanotas Gedimino ordino Karininko kryžiumi. Paskutiniais metais jis sunkiai sirgo, negalėjo atlikti imamo pareigų.

Mirė 2007 m. lapkričio 27 d.

Literatūra ir šaltiniai

1. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 114-115
2. Makaveckas, Romualdas. Imamas Danielius Makulavičius // Lietuvos totoriai. – 1996, Nr. 8 (spalis), P. 6-7
3. Ridzvanavičius, jonas. Danielius Makulavičius // Lietuvos totoriai. – 2007, Nr. 11-12, P. 6
4. Makulavičius Danielius Raižių mečetės imamas. Iš Lietuvos totorių istorijos ir kultūros muziejus [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://ltim.lt/galerija/zymus-zmones/makulavicius-danielius-raiziu-mecetes-imamas/
5. Danielius Makulavičius. Iš Geni [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.geni.com/people/Danielius-Makulavi%C4%8Dius/6000000078604814953

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

Ipolitas Makulavičius
Alytaus apskrities totorių bendruomenės pirmininkas

Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės Facebook archyvo

1946 08 09
Raižiai

Ipolitas Makulavičius – Alytaus apskrities totorių bendruomenės, Alytaus rajono Raižių musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas.

Alytaus rajono garbės pilietis (2021).

Gimė 1946 m. rugpjūčio 9 d. Raižių k. Alytaus r. 1953–1957 m. mokėsi Raižių pradinėje mokykloje, 1957–1960 m. – Tabalenkos (Alytaus r.) septynmetėje mokykloje, 1960–1962 m. – Butrimonių (Alyrtaus r.) vidurinėje mokykloje, 1962–1966 m. – Alytaus mechanikos technikume (techniko elektriko specialybė) [4].

1969–1984 m. dirbo Alytaus medvilnės kombinato (AB „Alytaus tekstilė“) Automatizacijos ir mechanizacijos cecho elektriku automatiku, 1984–1989 m. – meistru, 1989–2009 m. – elektriku automatiku, Ryšių ir automatikos cecho Vyriausiojo energetiko skyriaus elektriku [4].

Ipolitas Makulavičius yra Lietuvos musulmonų sunitų dvasinio centro Muftijato valdybos narys [4].

1979 m. suteiktas nusipelniusio darbuotojo garbės vardas, įrašytas į Alytaus medvilnės kombinato garbės knygą. Lengvosios pramonės darbuotojo dienos proga 1973–1974 m. apdovanotas padėkos raštais, 1973 m. ir 1977 m. – garbės raštais. 1997 m. skirtas padėkos raštas už tautinės sąmonės, etninės kultūros ir religijos puoselėjimą. 2006 m. apdovanotas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės garbės sidabro ženklu „Už nuopelnus“ [4].

2021 m. I. Makulavičiui suteiktas **Alytaus rajono garbės piliečio** vardas už Alytaus rajono vardo garsinimą, puoselėjant lietuvių ir totorių bendrumą, istorijos ir kultūros, tautinio identiteto saugojimą [2].

Ipolitas Makulavičius yra Alytaus apskrities totorių bendruomenės, Alytaus rajono Raižių musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas. *„Tai ne vien mano, bet mūsų visų darbas, garsinant kaimą, seniūniją, rajoną, valstybę. Esu labai dėkingas tiems, kas remia ir palaiko mūsų*

darbus, pastangas, mūsų gyvenimą. Jis – ne rožėmis klotas, visko buvo – ir sunkumų. Ačiū tiems, kurie dirbo, dirba ir dirbs“, – teigė I. Makulavičius [1-3, 5].

Informacijos apie Alytaus apskrities totorių bendruomenės pirmininką I. Makulavičių yra šiuose leidiniuose**: „Kas yra kas Lietuvoje. Kraštiečiai : Alytus“** [4], **E. Krušinienės „Punia laiko verpetuose“** [3]. Yra informacijos periodikoje ir internete.

Literatūra ir šaltiniai

1. Černiauskas, Šarūnas. Totorių bendruomenės vadovas: islamas kaimynų negąsdina: [apie Alytaus totorių bendruomenės pirmininką]. – Portr. // Dainavos žodis. – 2013, birž. 21, p. 6.
2. Dauguose gražiai paminėta Valstybės diena, paskelbtas garbės pilietis, koncertavo Lietuvos muzikos žvaigždės: [Alytaus rajono garbės pilietis I. Makulavičius]. – Iliustr. // Alytaus naujienos. – 2021, liep. 8, p. 10.
3. Krušinienė, Emilija. Raižių musulmonų religinė bendruomenė: [pirmininkas I. Makulavičius]. – Iliustr. // Krušinienė, Emilija. Punia laiko verpetuose. – Marijampolė, 2013. – P. 121-123.
4. Makulavičius Ipolitas. – Portr. // Kas yra kas Lietuvoje. Kraštiečiai : Alytus. – Kaunas, 2010. – P. 242.
5. Totorių bendruomenės pirmininkas švenčia 70-metį: [I. Makulavičius]. – Iliustr. // Dainavos žodis. – 2016, rugpj. 12, p. 2.

Parengė: Lina Vasiliauskaitė (Alytaus rajono SVB), 2021

Jonas Radlinskas
Pasaulio tautų teisuolis

Jonas ir Felicija Radlinskai. Nuotrauka iš interneto: https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/righteous/radlinskas.asp

1903 06 08 – 1956 08 30
Raižiai

Jonas Radlinskas gimė 1903 m. birželio 8 d. Motiejaus Radlinsko šeimoje, Raižiuose. Jonas ir Felicija Radlinskai su trimis savo dukterimis Elena, Rože ir Maryte gyveno Alytaus rajone, Butrimonių valsčiuje, Raižių kaime. Jonas Radlinskas nuomavo žemę ir vos sugebėdavo išmaitinti savo šeimos narius. Deja, šios šeimos laukė daug didesni išbandymai, nei kasdieniniai nepritekliai. 1942-ųjų rudenį, Radlinskų namo duris pravėrė Butrimonių prekybininko, mėsos parduotuvės

savininko dukterys Dora ir Šifra Reznikaitės. Prieš 1941-ųjų rugsėjo 9-ąją, kai buvo sušaudyti visi Butrimonių miestelio žydai, seserys Reznikaitės pabėgo ir, nuolat kentėdamos alkį, vaikščiojo iš kaimo į kaimą, slapstėsi pas valstiečius, kartais gaudamos prieglobstį kelioms dienoms, kartais porai mėnesių. Drabužiai, kuriuos jos dėvėjo, pavirto į skarmalus. Jonas ir Felicija Reznikų šeimą pažinojo dar prieš karą, todėl jiems buvo labai skaudu girdėti, kad iš didelės Reznikų šeimos liko gyvos tik dvi dukterys – Dora ir Šifra.

Jonas ir Felicija Radlinskai pagailėjo jaunųjų pabėgėlių ir sutiko paslėpti merginas. Jos slapstėsi įvairiose sodybos vietose – namo rūsyje, palėpėje, kluone, vasarą kartais slėpdavosi laukuose, šieno kūgiuose. Buvo iškasta duobė-slėptuvė ir kambaryje, po lova, kur Dora-Elenutė ir Šifra-Rožytė slėpdavosi iškilus netikėtam pavojui. Felicija išmokino merginas siūti, kad, ištisas dienas praleisdamos slėptuvėje, jos turėtų kuo užsiimti. Kai Radlinskų šeima susirinkdavo vakarienei, būdavo užtraukiamos užuolaidos ir prie Radlinskų šeimos narių prisijungdavo ir Dora su Šifra. Jonas ir jo žmona Felicija nemokėjo skaityti, todėl Dora arba Šifra jiems perskaitydavo laikraščius, stengdavosi surasti žinių apie visiems rūpimas fronto naujienas.

Atsargumo sumetimais mergaitės buvo vadinamos Jono ir Felicijos dukterų vardais: Dora tapo Elenute, o Šifra Rožyte. Gyvendamos pas Radlinskus, 1944-ųjų rugpjūtį Dora ir Šifra sulaukė išlaisvinimo. Pradžioje jos trumpam sugrįžo į savo namus Butrimonyse, vėliau apsigyveno Kaune.

Abi seserys visą gyvenimą palaikė ryšius su savo gelbėtojais.

Jonas Radlinskas pripažintas Pasaulio tautų teisuoliu 2000 m. 2008 m. rugsėjo 18 d. Vilniuje, Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Jonas Radlinskas (po mirties) buvo apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, kad nepaisydamas mirtino pavojaus sau ir šeimai Antrojo pasaulinio karo metais gelbėjo žydų tautybės žmones nuo nacių genocido. Jo vardas įrašytas į Garbės sieną Jad va-Šem muziejaus teritorijoje įkurtame Pasaulio tautų teisuolių sode Jeruzalėje.

J. Radlinskas mirė 1956 m. rugpjūčio 30 d., palaidotas Raižių musulmonų kapinėse.

Literatūra ir šaltiniai

1. Lietuvos totoriai / [Vida Montvydaitė, Jonas Ridzvanavičius, Kęstutis Zenonas Šafranavičius, Romualdas Makaveckas, Arvydas Pociūnas, Sigitas Šileika, Adas Jakubauskas, Motiejus Jakubauskas]. – Kaunas : 2020. – P. 245
2. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012. – P. 132
3. Radlinskas Jonas. Iš Išsigelbėjęs Lietuvos žydų vaikas pasakoja apie ŠOA [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: http://www.issigelbejesvaikas.lt/content.php?id=9769
4. In Cellars, Pits and Attics. Jonas and Felicija Radlinskas. Iš Yad Vashem [interaktyvus], [žiūrėta 2021-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/righteous/radlinskas.asp

Parengė: Jūratė Šalaševičienė (Alytaus rajono SVB), 2021

ETNOKULTŪRA

Papročiai

Šventomis dienomis totoriai laiko penktadienį ir keletą iškilmingų metinių švenčių. Islame didžiosios šventės skaičiuojamos pagal mėnulio kalendorių, todėl kasmet pasislenka 2 savaitėmis atgal. Prieš metines šventes – bairamus – būna pasninkas. Bairamai – kilnojamos šventės. Jos būna ir pavasarį, ir rudenį. Per didžiąsias šventes nebedirbama.

Totoriams ypač svarbios pasninko pabaigos – Ramadan Bairam ir aukojimo – Kurban Bairam šventės.

Per **Ramadano** mėnesį 30 dienų nuo saulės patekėjimo iki laidos draudžiama valgyti ir gerti, rūkyti. Valgyti galima tik saulei nusileidus. Kadangi mėnesiai skaičiuojami ne pagal Saulę, o mėnulį, musulmonų metai yra dienų trumpasni už krikščioniškus metus, todėl ir Ramadanas kiekvienais metais „ankstėja“. Šias dienas ypatingas dėmesys skiriamas maldoms, Korano skaitymui, gyvenimo apmąstymui, vargšų šelpimui, geriems darbams, stengiamasi nieko nesmerkti, neapkalbėti.

Šiandien tik kai kurie vyresnio amžiaus totoriai laikosi tikro trisdešimties dienų pasninko – kiti po tris dienas Ramadano pradžioje, viduryje ir pabaigoje. Yra ir visai jo atsisakiusių. Pasninkauti sunku. Kalba, kad pasninkauti lengviau žiemą – diena trumpesnė, šviesus paros laikas yra šešios valandos. Pasibaigus pasninkui, ateina dvasinis apsivalymas, susikaupimas ir trijų dieną Ramadan bairamo – pasninko pabaigos šventė. Ji pradedama maldomis mečetėje, aplankomi artimųjų kapai, vėliau vaišinamasi tradiciniais šventiniais patiekalais. Kitas dienas eina vieni pas kitus į svečius.

Viena didžiausių švenčių yra **Kurban Bairamo** – Aukojimo šventė, kurią švenčia musulmonai visame pasaulyje. Šventė trunka keturias dienas. Nuo senų laikų ji yra švenčiama ir Lietuvoje. Šventės tradicija remiasi bibline Ibrahimo istorija – jis buvo pasiryžęs paaukoti Viešpačiui savo sūnų Izmailą, kad įrodytų jam savo ištikimybę. Tačiau Alachas, išbandęs Ibrahimą, sustabdė virš sūnaus pakeltą ranką ir dievas jį pakeitė avinu. Dabar kiekvienas musulmonas per savo gyvenimą turi paaukoti jautį ar aviną už mirusiųjų sielas. Ipolitas Makulavičius papasakojo, kaip vyksta jaučio aukojimo apeigos: „Po šventinių pamaldų mečetėje turtingesnių totorių paaukotas jautis ar avinas pjaunamas netoli mečetės besimeldžiant imamui. Maldoje dėkojama tam, kas paaukojo jautį ar aviną.“ Paaukojus gyvulį, lupama oda, dorojama mėsa. Kol vyrai lupa odą ir kapoja mėsą, šeimininkės apeigų namuose ruošiasi gaminti totorių nacionalinį šventinį patiekalą – koldūnus – arba troškina jaučio mėsą su pupelių padažu, paskui visi vaišinasi.

Raižių bendruomenėje ši tradicija taip pat vis dar gyva: už bendruomenės narių suaukotus pinigus nuperkamas ir paaukojamas gyvulys, kurio mėsa išdalinama bendruomenės nariams, skiriama bendriems pietums. Bendruomenės nariai vieni kitus vaišina saldumynais, vaisiais, medumi.

Trečioji metinė šventė yra Atgailos ir pasninko diena **Ašure Bairamas.** Per šią šventę totoriai gamina ypatingą šventinį patiekalą – kompotą iš devynių rūšių vaisių ir uogų. Pasakojama, kad pranašo Machometo duktė Fatima laukė iš karo grįžtančių sūnų Huseino ir Hasano. Laukdama virė kelis patiekalus. Kai gavo žinią, kad jie žuvo, iš nevilties viską sumaišė. Dar kalbama, kad šio patiekalo devynios dalys simbolizuoja devynias dienas nuo musulmonų Naujųjų metų dienos.

Taip pat švenčiamos Mahometo gimimo diena ir Naujieji metai pagal musulmonų kalendorių.

Švenčiamos ir kitos, bet vienadienės šventės. Kai mes šokame apie Joninių laužus, panašiu laiku totoriai linksminasi **Sabantuj** šventėje. Tai labiausiai mėgiama totorių šventė įtraukta į UNESCO paveldo sąrašą. Žodis „sabantujus“ reiškia ne vien paprastą subuvimą ar suvažiavimą. Tai pavasario darbų pabaigos šventė. Paraidžiui išvertus į lietuvių kalbą tai būtų

plūgo šventė. Sabantuj neturi pastovios datos ir gali būti švenčiamas nuo birželio 15 iki liepos 1 dienos. Šventė rengiama gamtoje, kurią bendruomenės nariai iš anksto paruošia, pastato stulpą (į kurį lipa stipriausi vyrai), rąstą. Šventės metu šokami tradiciniai šokiai, dainuojamos tradicinės dainos, vyksta įvairūs žaidimai: lipimas lynu, kova šieno pripildytais maišais sėdint ant rąsto ir kt. Aktyviausi sabantuj dalyviai – vaikai ir jaunimas.

Įdomūs ir originalūs Lietuvos totorių apeiginiai papročiai. Veikiant krikščioniškai įtakai vis dėlto jie išliko saviti dėl religinio turtingumo, be to juose galima atrasti senųjų tiurkiškų tradicijų.

Vaiko gimimas – džiaugsmingas įvykis, bet Lietuvos totoriams svarbesnės yra vardo suteikimo apeigos – *azanu*, kurias atlieka dvasininkas kūdikio tėvų namuose, dalyvaujant liudininkams ir svečiams.

Vedybos lydimos savitų bei artimų krikščionims tradicijų ir papročių. Į jaunojo namus ateina mula ir artimiausi draugai, pasivaišina ir visi eina į jaunosios tėvų namus. Kambaryje kur atliekama santuokos ceremonija, už stalo sėdi mula ir du liudininkai. Šiais laikais sutuoktuvių ceremonija dažnai vyksta mečetėje, o ir kitos apeigos vis mažiau skiriasi nuo krikščionių papročių.

Laidotuvių apeigos vis dar išlikę nuo senų laikų, nors pasikeitė kai kurios laidojimo tradicijos. Anksčiau miręs totorius būdavo apiprausiamas kalbant maldas ir įsupamas į baltą drobę vadinamą *savan*. Kūnas paguldomas ant specialių neštuvų su kojelėmis ir uždengiamas žalios, kartais juodos spalvos audeklu. Prie palaikų meldėsi tik vyrai. Pagal islamo papročius mirusįjį reikia palaidoti „su ta pačia saule“, tačiau šios tradicijos Lietuvoje beveik nebesilaikoma. Pasak totorių, taip buvo laidojama anksčiau, kai žmonės gyveno sėsliau. Dabar giminėms išsibarsčius ne tik po visą Lietuvą, bet ir užsienį, laidotuvių apeigos gali užtrukti dvi ir tris dienas. Laidotuvių dieną iš namų kūnas vežamas tiesiai į kapines. Mirusysis laidojamas be karsto, į kapą guldomas galva į vakarus. Kapo duobė būna išklota lentomis. Dabar tik kai kuriuos religingus, vyresnio amžiaus totorius laidoja uždengtus drobule, bet karsto dangčio. Musulmonui kapo duobėje statomas piramidės formos lentinis namelis, kad mirusysis, aplankius jį angelams po keturiasdešimt dienų galėtų atsisėsti atsakinėdamas į jų klausimus, – pasakojo apie laidojimo papročius I. Makulavičius.

Kaip ir lietuviai, visus laidotuvių dalyvius pakviečia gedulingų pietų, taip ir totoriai, palydėję mirusįjį, ceremonijos dalyvius kviečia paskutinių vaišių. Pagal musulmoniškų kraštų tradicijas į kapines vykdavo tik vyrai, tačiau Lietuvos musulmonai griežtai šio papročio nesilaiko. Moterys gali palydėti į kapus, tik privalo segėti ilgus sijonus arba mūvėti kelnes.

Paprastai totoriaus kapą ženklina du akmenys – didesnis ties mirusiojo galva, mažesnis – ties kojomis. Kapai negali būti aptverti, nes totoriai laiko visus žmones lygiais, todėl niekas neturi atsiriboti. Šiais laikais statomi antkapiai su užrašu ir musulmoniška simbolika – užrašas yra kitoje paminklo pusėje, atsistojus prieš kapą matomas paprastas akmuo.

Anksčiau musulmonai žvakes mirusiems uždegdavo mečetėse. „Dabar, kai yra elektra, jos degamos kapuose, Ramadano (pasninko) išvakarėse. Kas nori ateina ir uždega žvakes, tai kažkas panašaus į Visų šventųjų dieną Lietuvoje“, – lygino totoriškas ir lietuviškas tradicjas I. Makulavičius.

Daug informacijos apie totorių papročius galima rasti Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje saugomame laikraštyje „Lietuvos totoriai“ (1995-2016 m.).

Tautiniai drabužiai

Nacionalinis totorių kostiumas gali būti vadinamas vertingu tautodailės paminklu. Kiekvienas elementas pasakoja apie tam tikrus kultūrinius bruožus, įsitikinimus, tautinius bruožus. Liaudies kostiumas yra akivaizdžiausias asmens tautybės rodiklis.

Nacionaliniam totorių kostiumui būdingi sodrių spalvų deriniai, sudėtingi ornamentai. Nacionalinių kostiumų gaminimu užsiėmė tik geriausi meistrai.

Pasak Ipolito Makulavičiaus Raižių kaime nėra išlikusių tautinių drabužių.

Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje yra išlikę keletas nuotraukų iš 1997 m. birželio mėnesį Alytaus rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje vykusios parodos „Totoriai Alytaus krašte“ pristatymo. Dalyvavo tautiniais drabužiais pasipuošęs totorių ansamblis iš Grigiškių.

Totorių ansamblis iš Grigiškių. Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorijos

Totorių ansamblis iš Grigiškių. Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorijos

Lietuvos totorių folkloro ansamblis „Efsane“.
Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės tinklalapio www.arsa.lt

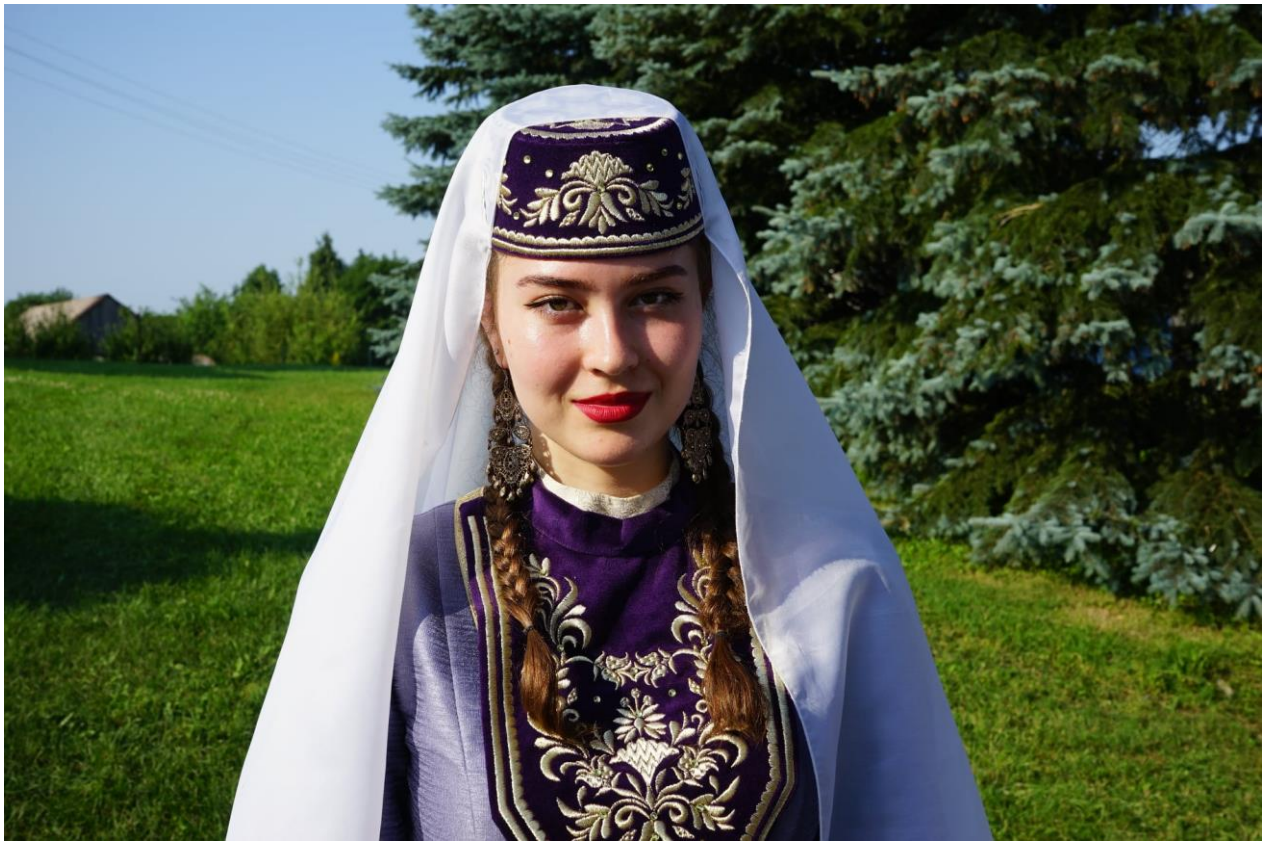

Lietuvos totorių folkloro ansamblis „Efsane“.
Nuotrauka iš Alytaus rajono savivaldybės tinklalapio www.arsa.lt

Nuotraukos iš interneto:
https://slaptai.lt/lietuvos-totoriai-raiziuose-pastate-paminkla-vytauto-didziojo-garbei/

Kulinarinis paveldas

Ko gero, niekas šiais laikais taip gerai nereprezentuoja tautos, kaip maistas. Dažnai sakoma, kad norint pažintį kitą tautą ar kultūrą, turi paragauti ir jų tradicinės virtuvės.

Raižių kaimas su totorių gyvenimo tradicijomis ir papročiais, kulinarinio paveldo skanumynais traukia ne tik paprastus turistus, bet ir akademinę bendruomenę, Lietuvos totorių istorijos ir kultūros tyrinėtojus.

Lietuvos totoriai išlaikė kulinarinę tradiciją. Garsiausias jų patiekalas Lietuvoje ir užsienyje – sluoksniuotas pyragas su aguonų įdaru „Šimtalapis“. Unikali kepimo technologija ir receptas išlikę iki šių dienų Alytaus rajone, Raižių kaime.

Apie pyrago gamybą pasakojo pats Musulmonų religinės bendruomenės pirmininkas Ipolitas Makulavičius. Ponas Ipolitas paaiškina, kad norint išsikepti totorišką gardumyną reikia kantrybės ir įgudimo. Tai kruopštus lėtas darbas, trunkantis daugiau kaip 5,5 valandos, prasidedantis nuo sviesto lydymo, aguonų plikymo ir malimo. Pyragui pagaminti reikės miltų, mielių, sviesto, cukraus, pieno, kiaušinių, aguonų, razinų. Pirmiausia paruošiamos mielės, kurios užberiamos cukrumi ir užpilamos šaukštu šilto pieno. Vėliau suplakami kiaušiniai su pienu, suberiami miltai ir pakilusios mielės. Tešla turi kilti apie valandą. „Norint iškepti originalą, prie jo reikia šokinėti daugiau nei 5 valandas. Tai ilgas procesas. Net sviesto lydimo procesas – sudėtingas, juk sviestą reikia išlydyti taip, kad lydant neužvirinti jo. O aguonų plikymas ir sumalimas irgi suryja laiko. Kai viską sudedi, tai ir praeina tos 5 valandos“, – pasakojo totorius. Ipolitas atskleidė, kiek ir kokių produktų reikia norint išsikepti tradicinį šimtalapį. 3,5 kilogramo šimtalapiui reikia: 2 kilogramų miltų, 6 kaimiškų kiaušinių (jeigu naudojate paprastus iš parduotuvės – tai prireiks 8-10 vienetų), cukraus apie 1 kilogramą, 2 litrų pieno, lydyto sviesto apie 500-600 gramų, 250 gramų aguonų, 300 gramų razinų ir tik apie 20 gramų mielių. „Išminkyta tešla padalinama į lėkštutės dydžio bandutes, palaikoma 10-15 minučių, vėliau iškočiojama į didesnius blynus ir vėl palaikoma apie 10-15 minučių. Ir tik tada dviese, ant rankų, tešla yra ištempiama“, – gamybos procesą pasakojo Ipolitas. Tai pat labai svarbu gera temperatūra kambaryje – turi būti maždaug apie 23-25 laipsnius. Drėgmė – apie 70-80 procentų. Jeigu minkant tešlą, ji skystės arba kietės – tai irgi nieko nepadarysi. Tešla turi būti išminkyta pilnai, ji turi blizgėti ir joje būtinai turi būti oro pūslelės. Viskas priklauso nuo mielių – jeigu senesnės mielės, tai galbūt jų reikia daugiau, jeigu šviežios – vos mažiau. Negalima pridėti mielių nei per daug, nei per mažai.“, – pasakojo jis.

Vienas svarbiausių šimtalapio gamybos etapų – tešlos minkymas ir ištempimas, kad ši taptų plona it popierius – ir tai ne vieno darbas, tam reikia dviejų žmonių. Tešlos storis turi būti kaip lapas, beveik permatomas. O kur dar sluoksniavimas: kiekvienas sluoksnis pertepamas sviestu ir pabarstomas cukrumi, razinomis ir nuplikytomis ir sumaltomis aguonomis. Taip vienas ant kito susluoksniuojami 5 lakštai. Užlenkiami kampai, susukami pasagos formos ir pašaunama į įkaitintą orkaitę. Kepama pusantros valandos. Iškeptą, dar karštą šimtalapį belieka apibarstyti cukraus pudra.

Totoriškas šimtalapis. J. Šalaševičienės nuotrauka

Penktadieniais arba Bairamo šventei nuo seno gaminami garsieji virtiniai – kundumai. Iš pažiūros tai labai paprastas patiekalas, panašus į lietuviškuosius virtinius koldūnus, tačiau juos reikia mokėti pagaminti. Koldūnai gaminami iš tešlos ir maltos mėsos. Senų totorių namuose koldūnams vartota geriausia mėsa, per pusę su inkstų taukais. Tešla paruošiama iš miltų, vandens, druskos, kiaušinių. Tešla turi būti labai plona, bet kartu nesuvirti ir nesuplyšti, kad iš jos neišbėgtų taukai. Tai padaroma tešlą ilgai minkant, paskui kiekvieną jos gabaliuką ilgai tampant pirštais.

Totoriški koldūnai. Nuotrauka iš interneto

Tada suminkyta tešla pjaustoma nedideliais gabaliukais kurie iškočiojami į nedidelį apskritimo formos plotą. Ant paruoštos tešlos gabalėlio dedama malta, pasūdyta, su prieskoniais

arba svogūnais mėsa, suvoliota į nedidelį gumulėlį. Mėsa apgaubiama tešla, o kraštai užlipdomi. Paruošti koldūnai dedami į verdantį pasūdytą vandenį ir verdami keletą minučių. Tuomet kiaurasamčiu išimami iš puodo ir tiekiami pabarstyti žalumynais.

Mėgstamas šventinis patiekalas – beliušas (beliašas). Tai apvalus pyragas su kokiu nors įdaru. Riebi aviena ar jautiena smulkiai sukapojama ir įvyniojama į tešlą, suminkytą iš miltų, kiaušinių, sviesto arba taukų. Įdaryta tešla kepama formoje arba kaistuve.

Totoriški beliašai. Nuotrauka iš interneto

Apskritai totorių virtuvėje populiarūs įvairiausi įdaryti pyragai. Jų tešla – bemielė, labai ilgai kočiojama, plona ir trapi, sudėta sviestu pateptais sluoksniais, pabarstyta pipirais ir kitais prieskoniais. Tarp sluoksnių dedamas kapotos mėsos su daug svogūnų ir nelydytų taukų įdaras. Rudenį įdarui dažniausiai naudojama riebi žąsiena.

Į Lietuvą totoriai atsivežė labai savitą naminių paukščių kulinarijos technologiją. Viščiukai kepami, troškinami, įdaromi lakštiniais, kiaušiniais, slyvomis, razinomis, tačiau skirtingai nei lietuvių, kiekvienas įdaras būtinai paskaninamas cukraus ir druskos mišiniu. Su paukštienos patiekalais dažnai paduodamas totoriškas padažas, kurį moka pasigaminti ir lietuviai: agurkas, svogūnas, truputį petražolių lapelių. Viskas susmulkinama, sumaišoma su stikline majonezo, pagarinama cukrumi, citrinos sultimis, šaukštu kaparėlių. Totoriai šaltą mėsą šiuo padažu užpila, o su karšta mėsa padažą patiekia atskirame indelyje.

Balandėliai taip pat yra totorių virtuvės patiekalas, adaptuotas pagal lietuvišką derlių. Tikrasis totoriškas patiekalas dolma buvo gaminamas iš mėsos ir vynuogių lapų, tačiau tokių lapų neradus šiuose kraštuose, jie nesunkiai buvo pakeisti kopūsto lapais. Arbūznikas – taip pat unikalus totorių patiekalas, savo forma panašus į šimtalapį, tačiau gaminamas iš moliūgų ir kapotos mėsos, yra populiarus ant lietuvių stalo.

Kibinas – 10-15 cm ilgio tešlos gaminys, įdarytas smulkiais gabaliukais supjaustyta mėsa. Tešla gaminama iš miltų, kiaušinių, sviesto ir grietinės. Tradicinių kibinų įdarą sudaro smulkiai supjaustyta aviena su svogūnais, tačiau lietuvių virtuvėje aviena paprastai pakeičiama kiauliena. Tešla suformuojama į paplotėlį, o kraštai užsukami kasyte bei padaromos dvi skylutės kibino tešlos viršuje, kad išeitų garai. Kepami orkaitėje.

Prie tradicinių totoriškų patiekalų taip pat priskiriamas moliūgų pyragas su mėsa (anksčiau tradiciškai vartota žąsis), apeiginiai apvalūs paplotėliai – jama (džaima), saldumynų chalva. Džaima – riebus svieste keptas paplotėlis, kuriuos dažnai tradiciškai dalindavo laidotuvių ir apeigų už mirusįjį metu. Šiuos paplotėlius gamino iš kvietinių miltų, vandens bei druskos suminkytos ir kietai iškočiotos tešlos. Daromos mažos bandelės, iš jų iškočiojami ploni apvalūs paplotėliai ir kepami su sviestu keptuvėje. Toks paplotėlis būna labai riebus.

Chalva – tai saldumynas iš medaus, miltų ir sviesto. Visų produktų imama po vienodą kiekį. Sviestą išlydo, po truputį pila miltus ir maišant kepa apie valandą. Po to pila šviežią arba išlydytą medų, dar maišant kepa. Iškeptą atšaldo, pjausto gabalais ir dalina kapinėse laidojimo ar mirusiojo atminimo apeigose dalyvaujantiems maldininkams.

Totoriška chalva. Nuotrauka iš interneto

Per laidotuves dar patiekiami ir ryžiai su piene išvirtomis razinomis. Ryžių košę sandariai uždengtame inde būtina palaikyti krosnelėje, kad ji būtų puresnė.

Naudota literatūra

1. Kviklys, Bronius. Mūsų Lietuva. T. 1. – Vilnius, 1989
2. Akiras-Biržys. Lietuvos miestai ir miesteliai. T. 1 : Alytaus apskritis : dzūkų kraštas. – Kaunas, 1931
3. Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos totoriai XIX amžiuje. – Vilnius, 1996
4. Kričinskis, Stanislovas. Lietuvos totoriai. – Vilnius, 1993
5. Lietuvos totoriai / [Vida Montvydaitė, Jonas Ridzvanavičius, Kęstutis Zenonas Šafranavičius, Romualdas Makaveckas, Arvydas Pociūnas, Sigitas Šileika, Adas Jakubauskas, Motiejus Jakubauskas]. - Kaunas : 2020
6. Jakubauskas, Adas. Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje / Adas Jakubauskas, Galim Sitdykov, Stanislav Dumin. – Kaunas, 2012
7. Krušinienė, Emilija. Punia laiko verpetuose/ Emilija Lukšytė-Krušinienė. – Marijampolė, 2013
8. Vaitulevičienė, Birutė. Raižių totoriai / Birutė Vaitulevičienė. – [1994]. – 31 p. – Iliustr. – (Rankr., spausdinta kompiuteriu)
9. Pinkevičienė, Saulė. Motiejaus Jakubausko iniciatyva atgarsio sulaukė Vinkšnupiuose// Alytaus naujienos. – 2008, sausio 25
10. Žvinakevičiūtė, Aušra. Raižiuose – paminklas Vytautui Didžiajam ir Žalgirio mūšiui atminti// Alytaus naujienos. – 2010, birželio 29, p. 1, 5
11. Krušinskaitė, Rita. Totorių savitumą dildo laikas// Lietuvos žinios. – 2007, lapkričio 27, p. 14
12. Stražinskaitė, Ona. Viskas iš meilės Alachui. Lietuvos totorių papročiai ir virtuvė// Ekstra. – 2002, balandžio 15, p. 43-45
13. Stankevičienė, Zita. Šioje žemėje gyvas totorių tautos atminimas// Alytaus naujienos. – 1997, birželio 26, p. 5
14. Černiauskas, Šarūnas. Totorių bendruomenės vadovas: islamas kaimynų negąsdina// Dainavos kraštas. – 2013, birželio 21
15. Makulavičius, Ipolitas. Gimtasis kaimas – Raižiai// Lietuvos totoriai. – 2002, Nr. 5, p. 2-3
16. Steponaitytė, Nijolė. Musulmoniška sala Raižiuose// Lietuvos totoriai. – 2012, Nr. 4-6, p. 30-32

PRIEDAI

Nuotraukos iš ekskursijų ir edukacijų
(A. Čyžiūtės, D. Ardzevičienės ir J. Šalaševičienės nuotraukos)

Ekspedicija į totorių kapines

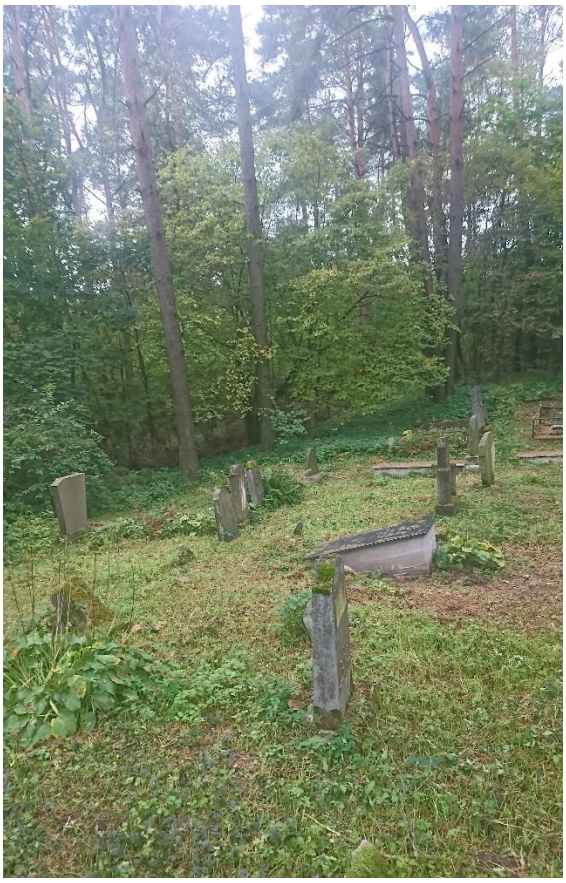

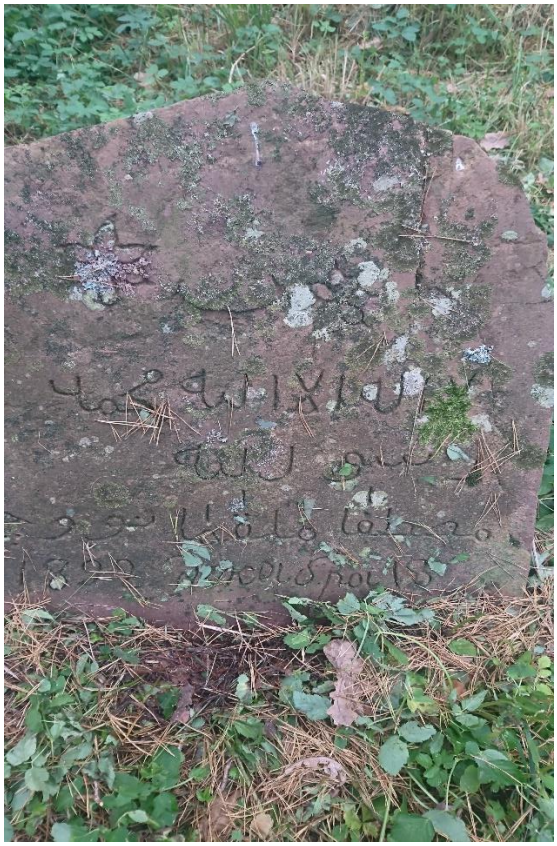

SILVESTRAS
BAIRAŠAUSKAS

لا إله إلا الله
محمد رسول الله

Paminklas Vytautui Didžiajam

1392
VYTAUTAS

DIDYSIS
LIETUVOS

VYTAUTAS

Saulės laikrodžiai

LAIKO LYGTIES GRAFIKAS
2010
29° 00' N 20° 00' 00" E

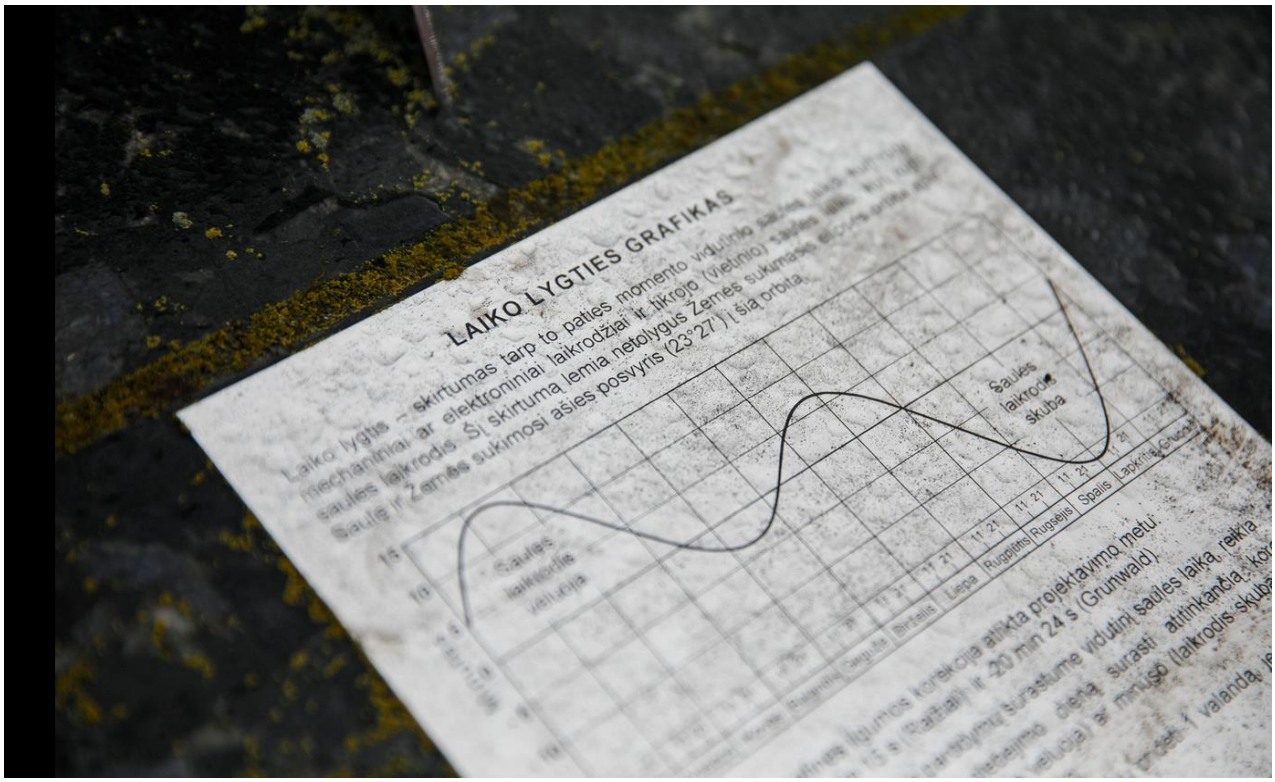
LAIKO LYGTIES GRAFIKAS
Saules laikrodis skuba
Saules laikrodis velucija
Liepa
Rugpjūtis
Rugsėjis
Spalis
Lapkritis

MATCHSPORT
MATCH

Raižių mečetė

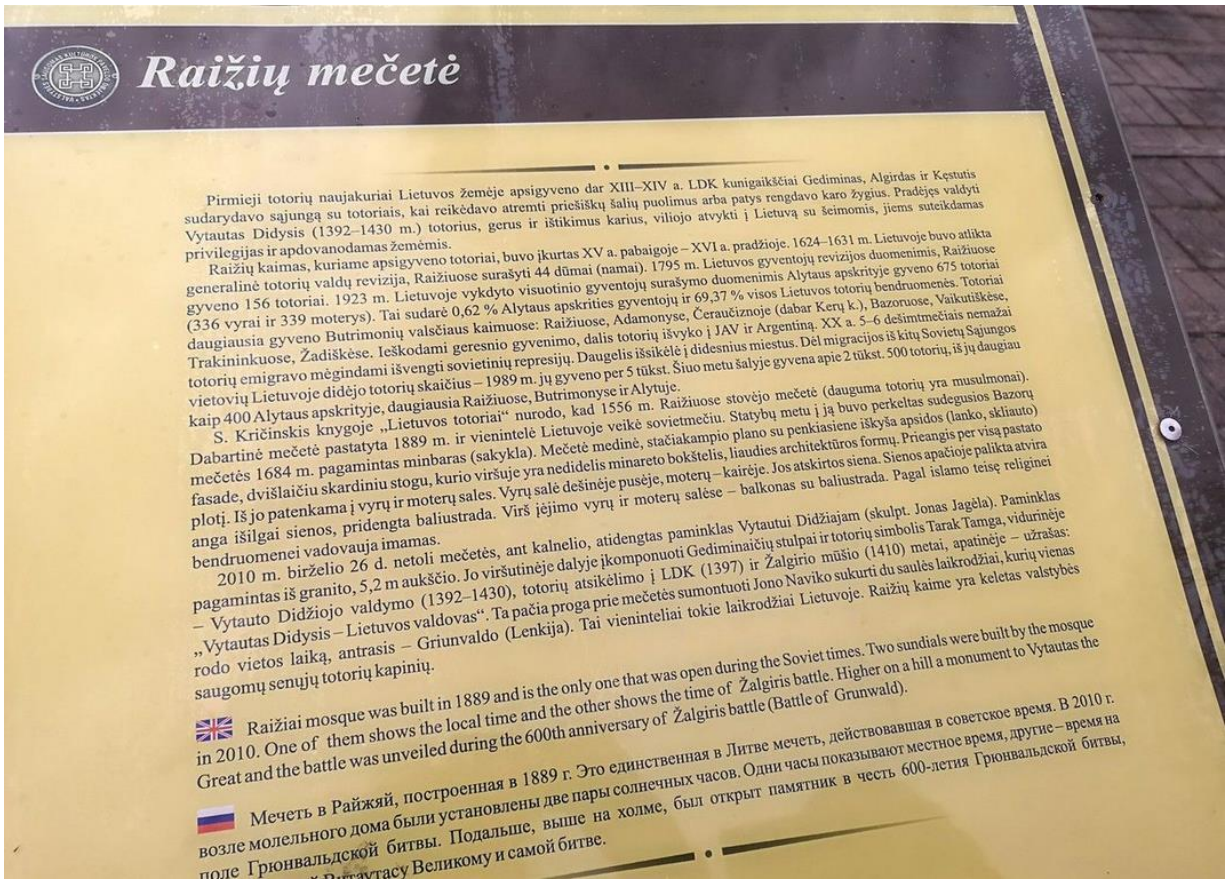

Raižių mečetė

Pirmieji totorių naujakuriai Lietuvos žemėje apsigyveno dar XIII–XIV a. LDK kunigaikščiai Gediminas, Algirdas ir Kęstutis sudarydavo sąjungą su totoriais, kai reikėdavo atremti priešiškų šalių puolimus arba patys rengdavo karo žygius. Pradėjęs valdyti Vytautas Didysis (1392–1430 m.) totorius, gerus ir ištikimus karius, viliojo atvykti į Lietuvą su šeimomis, jiems suteikdamas privilegijas ir apdovanodamas žemėmis.

Raižių kaimas, kuriame apsigyveno totoriai, buvo įkurtas XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje. 1624–1631 m. Lietuvoje buvo atlikta generalinė totorių valdų revizija, Raižiuose surašyti 44 dūmai (namai). 1795 m. Lietuvos gyventojų revizijos duomenimis, Raižiuose gyveno 156 totoriai. 1923 m. Lietuvoje vykdyto visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Alytaus apskrityje gyveno 675 totoriai (336 vyrai ir 339 moterys). Tai sudarė 0,62 % Alytaus apskrities gyventojų ir 69,37 % visos Lietuvos totorių bendruomenės. Totoriai daugiausia gyveno Butrimonių valsčiaus kaimuose: Raižiuose, Adamonyse, Čeraučiznoje (dabar Kerų k.), Bazoruose, Vaikutiškėse, Trakininkuose, Žadiškėse. Ieškodami geresnio gyvenimo, dalis totorių išvyko į JAV ir Argentiną. XX a. 5–6 dešimtmečiais nemažai totorių emigravo mėgindami išvengti sovietinių represijų. Daugelis išsikėlė į didesnius miestus. Dėl migracijos iš kitų Sovietų Sąjungos vietovių Lietuvoje didėjo totorių skaičius – 1989 m. jų gyveno per 5 tūkst. Šiuo metu šalyje gyvena apie 2 tūkst. 500 totorių, iš jų daugiau kaip 400 Alytaus apskrityje, daugiausia Raižiuose, Butrimonyse ir Alytuje.

S. Kričinskis knygoje „Lietuvos totoriai“ nurodo, kad 1556 m. Raižiuose stovėjo mečetė (dauguma totorių yra musulmonai). Dabartinė mečetė pastatyta 1889 m. ir vienintelė Lietuvoje veikė sovietmečiu. Statybų metu į ją buvo perkeltas sudegusios Bazorų mečetės 1684 m. pagamintas minbaras (sakykla). Mečetė medinė, stačiakampio plano su penkiasiene iškyša apsidos (lanko, skliauto) fasade, dvišlaičiu skardiniu stogu, kurio viršuje yra nedidelis minareto bokštelis, liaudies architektūros formų. Prieangis per visą pastato plotį. Iš jo patenkama į vyrų ir moterų sales. Vyrų salė dešinėje pusėje, moterų – kairėje. Jos atskirtos siena. Sienos apačioje palikta atvira anga išilgai sienos, pridengta baliustrada. Virš įėjimo vyrų ir moterų salėse – balkonas su baliustrada. Pagal islamo teisę religinei bendruomenei vadovauja imamas.

2010 m. birželio 26 d. netoli mečetės, ant kalnelio, atidengtas paminklas Vytautui Didžiajam (skulpt. Jonas Jagėla). Paminklas pagamintas iš granito, 5,2 m aukščio. Jo viršutinėje dalyje įkomponuoti Gediminaičių stulpai ir totorių simbolis Tarak Tamga, vidurinėje – Vytauto Didžiojo valdymo (1392–1430), totorių atsikėlimo į LDK (1397) ir Žalgirio mūšio (1410) metai, apatinėje – užrašas: „Vytautas Didysis – Lietuvos valdovas“. Ta pačia proga prie mečetės sumontuoti Jono Naviko sukurti du saulės laikrodžiai, kurių vienas rodo vietos laiką, antrasis – Griunvaldo (Lenkija). Tai vieninteliai tokie laikrodžiai Lietuvoje. Raižių kaime yra keletas valstybės saugomų senųjų totorių kapinių.

Raižiai mosque was built in 1889 and is the only one that was open during the Soviet times. Two sundials were built by the mosque in 2010. One of them shows the local time and the other shows the time of Žalgiris battle. Higher on a hill a monument to Vytautas the Great and the battle was unveiled during the 600th anniversary of Žalgiris battle (Battle of Grunwald).

Мечеть в Райжяй, построенная в 1889 г. Это единственная в Литве мечеть, действовавшая в советское время. В 2010 г. возле молельного дома были установлены две пары солнечных часов. Одни часы показывают местное время, другие – время на поле Грюнвальдской битвы. Подальше, выше на холме, был открыт памятник в честь 600-летия Грюнвальдской битвы, [illegible]утасу Великому и самой битве.

Ramadan Bairamas. 1979m. rugpjūčio 25d. šeštadienis. Raižiai.

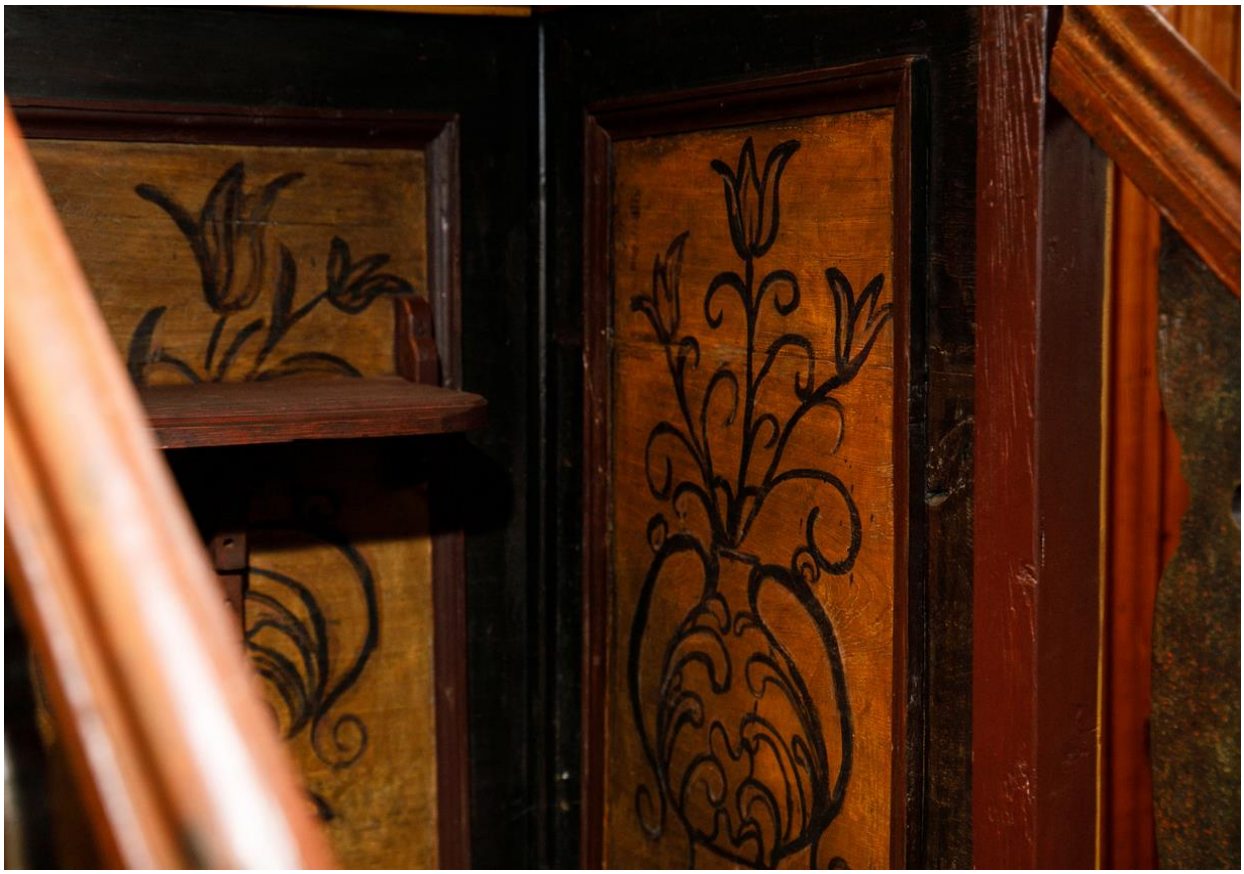

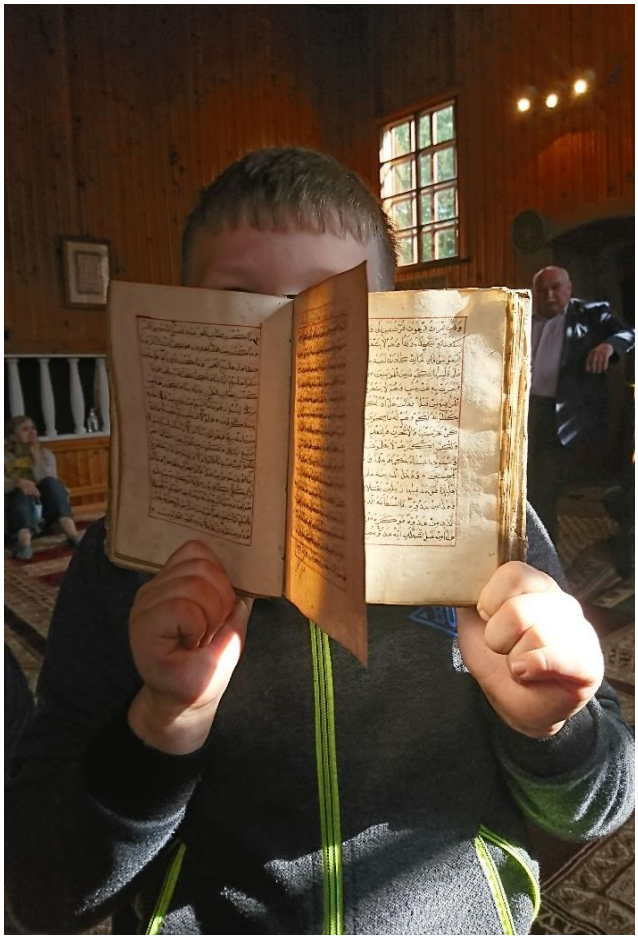

Giminės genealoginis medis

Giminės genealoginis medis

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
Vardan Alacho,
Maloningojo, Gailestingojo

محمد

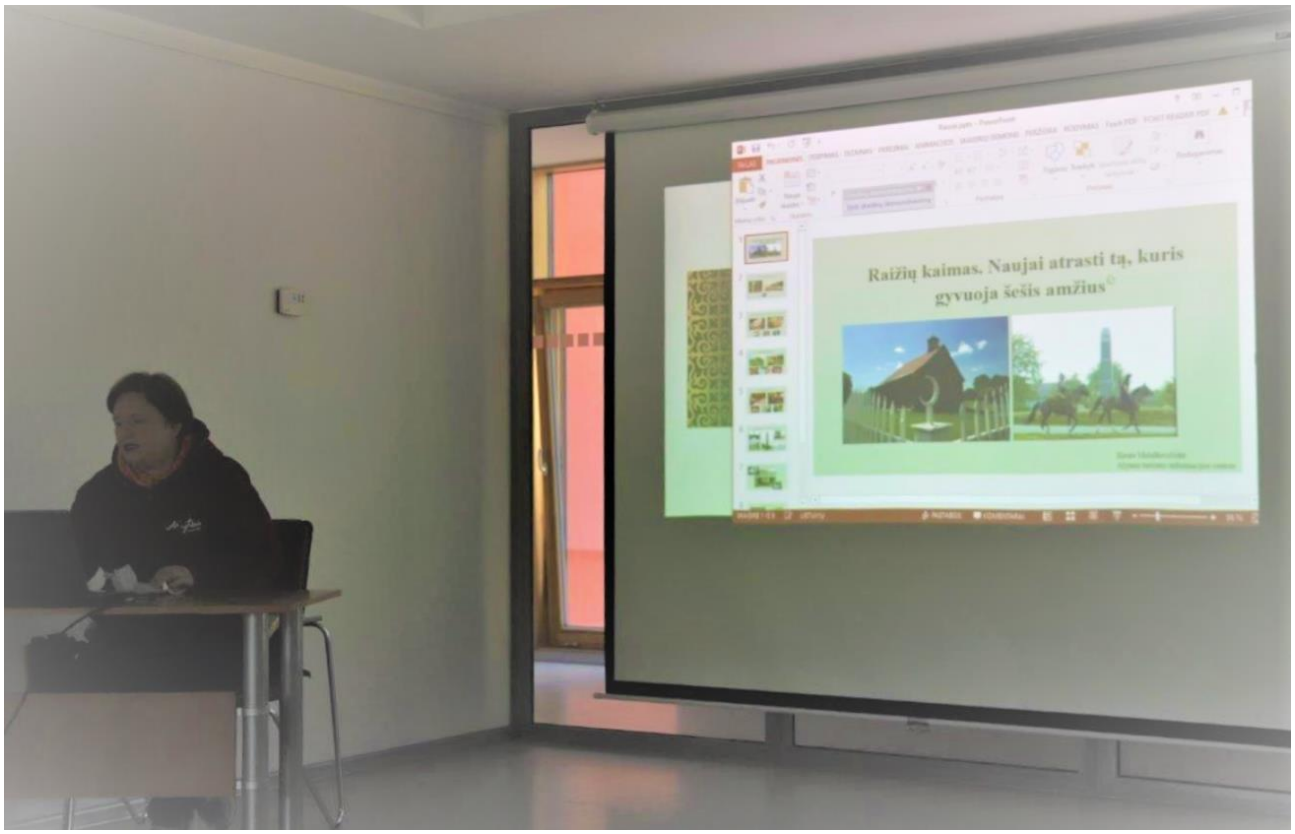
Raižių kaimas. Naujai atrasti tą, kuris gyvuoja šešis amžius

PAŽINTINIS TURAS PO
ALYTAUS KRAŠTO
TOTORIŲ ISTORIJĄ IR
KULTŪRĄ

***

Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos projektą „Pažintinis turas po Alytaus krašto totorių istoriją ir kultūrą“ iš dalies remia Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos pagal Nekilnojamo kultūros paveldo pažinimo sklaidos, atgaivinimo ir leidybos programą.

Projekto organizatorius

Alytaus rajono savivaldybės viešoji BIBLIOTEKA

Projekto rėmėjas

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJOS

Projekto partneriai

ALYTAUS RAJONO SAVIVALDYBĖ

Alytaus rajono BUTRIMONIŲ GIMNAZIJA